

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11

Tanulói munkatankönyv

3

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

FISCHER ALAJOS SZAKMAI IGAZGATÓ

PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ

KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK

BÁNRÉTI ZOLTÁN

CSERHALMI ZSUZSA

GYŐRI JÁNOS

SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA

SZŰCS ÉDUA

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULINOVA

© **SULINOVA KHT.**

© **MURÁNYI YVETT**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE
N, KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

A R E N E S Z Á N S Z É S
A R E F O R M Á C I Ó
I R O D A L M A

Tanulói munkatankönyv

Fejlesztők

Arató László
Beöthy Zsófia

TARTALOM

A RENESZÁNSZ ÉS A REFORMÁCIÓ IRODALMA

- 5 A KORSZAK VILÁGKÉPE. SZEMÉLYESSÉG ÉS ÉRZELEM
- 28 A SZEMÉLYISÉG ÉN-FORMÁLÁSA
- 48 SZEMÉLYESSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG
- 66 SHAKESPEARE *HAMLETJE*

1. A KORSZAK VILÁGKÉPE. SZEMÉLYESSÉG ÉS ÉRZELEM

A reneszánszról már tanultatok történelemből, a tavalyi évben pedig a *Korszak, korstílus, stílusirány* című fejezet reneszánsz modulja szintén ezzel a 14–16. század közötti korstílussal foglalkozott.

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogyan jelent meg a reneszánsz az irodalomban, különös tekintettel a magyar irodalomra. A magyar irodalomban igen nagy a humanizmus és a reformáció hatása, a korábban elsősorban latin nyelvű, döntően a vallásgyakorláshoz rendelhető irodalom után most születik meg az önmagáért megszólaló irodalom.

„A 15–16. század műveltségének egyik legjellegzetesebb vonása, hogy tudja, új korszak születik, a megelőző korszakhoz képest ellentétes jellemzőkkel. Ez az általánosságban polemikus tudat természetesen nem egyedüli alakítója az új kornak, de néhány aspektusát meghatározza. Ezek egyike mindenekelőtt a lázadás határozott szándéka, a régi világtól való elfordulás mint program: új nevelési és együttélési formákat, új társadalmat, ember és természet új viszonyát kell megteremtteni. A mozgalom legpregnansabbban Itáliában indult útjára, és kezdetét két tényező jellemzi: visszatérés az antik világhoz és klasszikus tudáshoz, valamint annak kinyilatkozása, hogy véget ért a történelem egy korszaka, a középkor. Az ókor ismét felvirágzó mítosza egyre növekvő erővel hatott, akárcsak annak tisztázása, hogy a római kultúra válsága és a »barbárság« feletti győzelem között eltelt átmeneti időszaknak vége. A barbár világ a nyelv területén éppúgy vereséget szenvedett, mint általában a művészetekben, a műveltségben.”

(Eugenio Garin: *Reneszánsz és műveltség*)

1. A reneszánsz képekben

Osszatok ki egymás között a három képcsoportot (A, B, C)!

Mindegyikben három képet láttok, döntsétek el, ki melyik képsorral szeretne foglalkozni!

A) Mária a kisdeddal

1. ....

2. ....

3. ....

- a) Próbáld meg a képeket keletkezésük időrendjében sorba állítani!
A sorrendet indokold is!

.....

.....

- b) A téma azonossága mellett milyen lényeges eltéréseket fedezel fel?

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP

- c) Tanárod megmondja, hogy melyik képet ki festette: írd be a képek alá a szerzők nevét!
Otthon nézz majd utána művészettörténeti könyvekben, albumokban vagy az interneten az egyes alkotóknak, és ellenőrizd az a) feladatra adott válaszodat!

d) Keresz minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!

---

e) Keresz érintkezési pontot eddigi munkád eredménye és a bevezető szöveg között!

---

f) Ismertesd társaiddal munkád eredményét!

g) Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

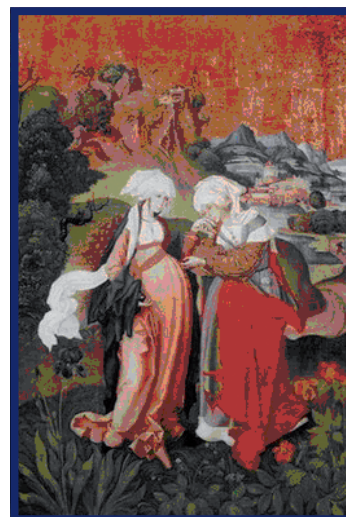

B) Mária és Erzsébet találkozása

1. ....

2. ....

3. ....

- a) Próbáld meg a képeket keletkezésük időrendjében sorba állítani!
A sorrendet indokold is!

.....

.....

.....

- b) A téma azonossága mellett milyen lényeges eltéréseket fedezel fel?

SZEMPONT	1. KÉP	2. KÉP	3. KÉP

- c) Tanárod megmondja, hogy melyik képet ki festette: írd be a képek alá a szerzők nevét!
Otthon nézz majd utána művészettörténeti könyvekben, albumokban vagy az interneten az egyes alkotóknak, és ellenőrizd az a) feladatra adott válaszodat!
- d) Keresz minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!

.....

.....

.....

e) Keresz érintkezési pontot eddigi munkád eredménye és a bevezető szöveg között!

-----

f) Ismertesd társaiddal munkád eredményét!

g) Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

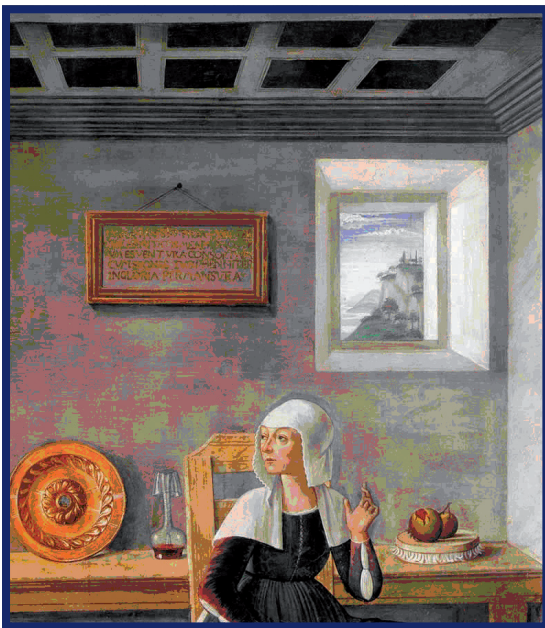

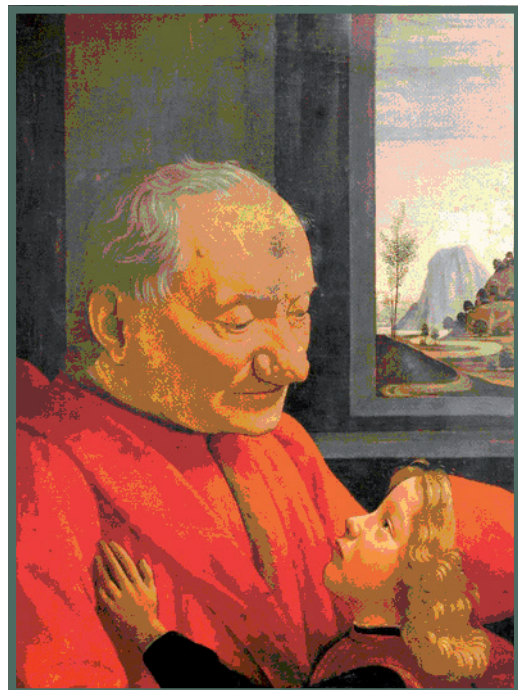
C) Reneszánsz portrék

1.
Ghirlandaio: *Az ártatlan*

2.
Ghirlandaio:
Egy hölgy portréja

3.
Ghirlandaio:
Idős ember unokájával

a) Milyen hasonlóságokat fedezel fel a három kép között?

---

b) Mik egy-egy kép egyéni sajátosságai?

	SAJÁTOS SÁGOK
1. KÉP	
2. KÉP	
3. KÉP	

c) Keresz minél több találkozási pontot a tavalyi reneszánsz modul és eddigi munkád eredménye között!

---

d) Ismertesd társaiddal munkád eredményét!

e) Rögzítsd társaid munkájának fontosabb gondolatait!

---

2. A reneszánsz vilásképe festmények alapján

Az előző feladat tapasztalatai alapján közösen fogalmazzátok meg, milyen sajátosságai vannak a reneszánsz kor világlátásának!

Válaszotok legalább három lényeges információt tartalmazzon!

---

3. Az itáliai reneszánsz szerelmi költészete

FRANCESCO PETRARCA (1304–1374) az olasz nyelven megszólaló szerelmi líra máig legnagyobb hatású alkotója. Legjelentősebb költői művét, a *Daloskönyvet* egyetlen személyhez, Laurához írta. (A *laure* fuvallatot, a *l'auro* aranyat, a *lauro* pedig a költészet jelképeként is ismert babérfát, babérszorút jelent).

- a) Az alábbiakban egy napjainkban keletkezett szöveget olvastok. Állapítsátok meg, hogy melyik Petrarca-vers átirata!

„Zakatol a vonat, nameg a fejem is. Nagy kár, hogy a kiccsaj nem jött velem. Pedig annyira jó vele, egy kis sziget vagy mi. Csak úgy húznak el a fák, tiszta vadliba-effekt, egyre messzebb leszek, ki-vagyok. Van egy zsír ötletem: minél inkább nő a távolság, annál erősebben gondolok rá, így előbb-utóbb csak mellettem lesz a bige. Na, ez tök király. Hehe, zúzzatok csak kerekék, nyomjad neki masiniszta, túljárok az eszeteken, az agyamba nem nyomultok bele, gondolhattok bármit!”

Ti szerencsés füvek, boldog virágok,
kiken tapos mélézgató madonnám,
part, mely édes szavát figyelve andán,
szép lábának nyomát magadba zárod,

sima fácskák, friss lombbal ékes ágok,
halovány, kedves ibolyák a lankán,
sötét erdők, melyek fürödve lomhán
a Nap tűzében, oly sudárrá váltok,

ó, nyájas táj, ó, tiszta, friss erecske,
mely tükröződ szép arcát s szép szemét is,
s élő fényétől gyúlsz tündökletesre,

irigylem tőletek tekintetét is!
Ne lássam itt ridegnek a követ se:
lángoljatok, hisz lánggal égek én is.

(Sárközi György fordítása)

Pó, földi kérgem bárhogy is sodorjad
vized hatalmas, száguldó folyásán:
a szellemem mélyen belül tanyáztván,
erőd nem féli s másétől se borzad;

vitorlát jobb vagy bal felé se forgat,
mégis jó széllel, nyílként, vágya szárnyán
az arany Lomb felé lebegve száll már,
s erősebb, mint a hab, szél, lapát s vitorla.

Egyéb folyók közt te királyi büszke,
ki ott éred a napot, merre támad,
nyugaton százszor szebb Fényt hagyva messze:

csak földi részem hordja szarvad-ágad;
a másik, vágya szárnyával fedezve,
repül révébe édes Otthonának.

(Szedő Dénes fordítása)

- b)** Döntsétek el, hogy melyik Petrarca-verssel akar foglalkozni párosotok egy-egy tagja!
Utána válaszoljatok a feltett kérdésekre!

A) Ti szerencsés füvek...

- a) Gyűjtsd össze azokat a kifejezéseket, elemeket, amelyek a tájra, illetve amelyek a nőalakra vonatkoznak!

TÁJ	NŐALAK

- b) Hogyan formálja a nőalak azt a tájat, amely megjelenik a versben?

- c) Melyik sorban érzékeled a hangulati cezúrát?
Indokold válaszodat!

- d) A fentiek alapján mit jelent(het) a „Nap tűzében” kifejezés?

- e) Ha végeztél, ismertesd munkád eredményét társaddal!

B) Pó, földi kérgem...

- a) Milyen tulajdonságokkal ruházza fel a megszólaló lírai alany a folyót?
Igazold állításaidat a vers szövegéből!

- b) Min tud uralkodni a folyó?

- c) Milyen mozgásirányokat fedezel fel a versben?

- d) A fentiek alapján mit jelent a „repül révébe édes Otthonának” kifejezés?

- e) Ha végeztél, ismertesd munkád eredményét társaddal!

4. Platonizmus, újplatonizmus

- a) Olvassátok el az alábbi szakszöveget!
Húzzátok alá a legfontosabb kifejezéseket!

A görög filozófia egyik legnagyobb hatású gondolkodója PLATÓN (i. e. 427–347). Bölcséletét dialógusokban fejtette ki. Filozófiáját meghatározza az ideák tana. Az ideák Platón számára szellemi természetű, a gondolkodástól függetlenül létező, megismerhető, változatlan és önálló valóságot jelentenek. Az ideák a tulajdonképpeni létezők, amelyekből részesedik az érzékekkel felfogható világ, a puszta jelenségek. Platón filozófiája meghatározóan hatott a reneszánsz gondolkodására. A *lakoma* című művében a szépség iránti vágyról a következőket tanítja:

„A szépség felé törekvő embernek ifjúkorában egy szép test felé kell vonzódnia. Második lépésnél fel kell ismernie valamennyi szép test közös szépségét, és valamennyi szerelmesévé kell válnia. Majd be kell látnia, hogy a lélek szépsége magasabb rendű a test szépségénél. A nevelődés következő állomása a szép cselekedetek szeretete lesz, majd ezt követi a tudományok szépségének megértése. Aki idáig eljutott, az előtt hirtelen megvilágosodik valami csodálatos természeti szépség, »amiért minden fáradozás történt«. Ez a szépség nem más, mint a szépség maga, amely örökkévaló, egyféle, önmaga által van, minden más szépség csupán ennek tökéletlen mása. A szépség nem azáltal létezik, hogy valaminek a szépségből részesült, hanem éppen ő maga az egyetlen szépség, amelyből minden dolog szépsége származik. Minden földi dolog szépsége ki van téve az elmúlásnak, e képmások ősképe maga azonban örök. Maga a szépség egyféle, a látható világ sokféle szépsége annak következménye, hogy az egyetlen ősi szépségből milyen mértékben részesedett az adott dolog.”

(Gintli Tibor – Schein Gábor: *Az irodalom rövid története*)

- b) Milyen fontos állomásai vannak Platón szerint a szépség iránti vonzódásnak?

- c) A 15. században elkészültek Platón műveinek teljes latin fordításai. Ezeknek nagy részük volt abban, hogy kialakult a reneszánsz egyik uralkodó filozófiai irányzata, az ÚJPLATONIZMUS (vagy neoplatonizmus). Újplatonista filozófiákkal azonban már az ókorban is találkozunk. Ezek célja minden esetben az volt, hogy a tulajdonképpeni létező és az érzékileg megtapasztalható, a szellemi és az anyagi (testi) valóság kiélezett kettősségét áthidalják. A legnagyobb hatású ókori újplatonikus gondolkodó Plótinosz (205–270), akinek művei szintén a 15. században váltak ismertté Európában. A reneszánsz újplatonizmus az ókori újplatonisták nézeteit egyeztette a keresztény vallási tanítással, és befogadta a korban szintén erős hatást gyakorló misztikus irányzatok, például a Zsidó Kabbala bizonyos tanait is.

Petrarca szerelmi költészetére is nagy hatással van az újplatonizmus.
A két vers mely részeiben fedezitek fel ennek elemeit?

---

d) Olvasd el, tanuld meg!

Francesco Petrarca (1304–1374)

Petrarca és kortársai a költő levelezését és a Cornelius Scipióról írt hexameteres eposzát, az *Africa* című művét tartották legjelentősebbnek. Az utókor *Canzoniere* (*Daloskönyv*) című, szonettek, dalokat és balladákat tartalmazó, OLASZ NYELVEN írt művét értékeli a legtöbbre. A költemények a trubadúrlírának és olasz változatának, a DOLCE STIL NUOVO-nak ('édes, új stílus') a poétikai hagyományait követik, azzal a lényeges különbséggel, hogy a versek ihletője mindig EGYETLEN SZEMÉLY, LAURA.

A szonett

A szonett versformája a 13. századi szicíliai udvari irodalomban alakult ki. A szakirodalomban vita zajlik arról, hogy a szonettet eredetileg zenével kísérték-e vagy a provanszál formákkal elmentésben olvasásra szánták őket. A szerkezet poétikáját a 14. század költői dolgozták ki. Ebben meghatározó szerepe volt Petrarcának.

A szonett nem más, mint a provanszál trubadúrlírában használt nyolcsoros OCTAVA forma és a háromsoros TERCINA mesteri összeolvasztása. Így született a kétszer négysoros (QUARTINA, illetve kvartina) és kétszer háromsoros (tercina) versszakból felépülő szonett.

A vers 11 SZÓTAGOS, JAMBIKUS SOROKból áll, rímképlete: abba, abba, cdc, dcd.

5. Házi feladat

Régi vers modern műfordításának mai prózaváltozata

- a)** A 3. feladat első lépésének fordítottja következik.
Fogalmazd meg a másik szöveg mai változatát!

-----

b) Hallgassatok meg néhány átíratot!

6. A magyar irodalmi kánon szerint az anyanyelvű költészet első, igazán jelentős alakja BALASSI BÁLINT. Költészetének egyik igen gyakori témája a szerelem.

Az alábbi két feladatsort úgy oldjátok meg, hogy először párokban foglalkoztatok az A), illetve a B) jelű verssel, majd alakítsatok új párt egy olyan társatokkal, aki előzőleg a másik feladatsorral foglalkozott, és foglaljátok össze számára munkátok eredményét!

A) Harminckilencedik

HARMINCKILENCEDIK
HOGY JULIÁRA TALÁLA, ÍGY KÖSZÖNE NÉKI:

Az török „Gerekmez bu dünnya sensiz” nótájára

1
Ez világ sem kell már nékem
Nálad nélkül, szép szerelmem,
Ki állasz most énmellettem,
Egészséggel, édes lelkem!

2
Én bús szívem vidámsága,
Lelkem édes kívánsága,
Te vagy minden boldogsága,
Véled Isten áldomása.

3
Én drágalátos palotám,
Jó illatú, piros rózsám,
Gyönyörű szép kis violám,
Élj sokáig, szép Juliám!

4
Feltámad a napom fénye,
Szeműldek fekete széne,
Két szemem világos fénye,
Élj, élj, életem reménye!

5
Szerelmedben meggyúlt szívem
Csak tégedet óhajt lelkem,
Én szívem, lelkem, szerelmem,
Idvez légy, én fejedelmem!

6
Júliámra hogy találék,
Örömemben így köszénék,
Térdet-fejet neki hajték,
Kin ő csak elmosolyodék.

a) Keressétek ki a szövegből azokat a részeket, amelyek a jelenetkeretet alkotják meg!

---

b) A versbeszéd milyen szituációt rajzol meg?

---

c) Mi közös az 1. és az 5. versszak kezdősora és a két versszak egésze között?
(Miben térnek el a közbülső 2–4. versszaktól?)

---

d) Mi a közös a 2–4. versszakban?

---

e) Mi kapcsolja össze az 1. és az 5. versszak záró sorait?

---

f) Milyen egymásra következőt, intenzitásbeli különbséget fedeztek fel a versszakok záró sorai között?

---

g) Miben azonos a 2., a 3. és a 4. versszak nyelvi megformáltsága?
Nézzétek végig a versszakokat!

• 2. versszak:

• 3. versszak:

• 4. versszak:

---

h) Hogyan csoportosíthatóak a 2–4. versszak metaforái jelentéskörük alapján?

• 2. vsz.: .....

• 3. vsz.: .....

• 4. vsz.: .....

i) Hol érzékelitek a vers érzelmi tetőpontját? Indokoljatok!

---

j) Indokoljátok, hogy a 6. versszak önálló szerkezeti egység!

k) Milyen viszonyt sejtet a megszólító és a megszólított között a verszárlat?

l) Hogyan módosítja visszamenőleg a 6. versszak az előző öt versszakot?

m) Milyen arányban vannak egymással a férficselekvésekre és női cselekvésekre utaló szövegrészek?

n) A fentiek alapján próbáljátok meg összegyűjteni, mi a két Balassi-versben a petrarcai konvenció, és mi e költészet újszerűsége!

PETRARCAI KONVENCIÓ	ÚJSZERŰSÉG

- o) A Júlia-ciklusban a most tárgyalt vers (*Hogy Juliára talál, így köszöne néki*) előtti vers zárata a következő:

Egy kapu közében juték elejében
vidám szép Juliának,
Hertelen hogy látám, előszer alítám
őt lenni angyalnak,
Azért ő utába így szólék utána,
mint istenasszonyomnak.

Ha összeolvassátok ezt a zárlatot a következő verssel, milyen megállapítást tudtok tenni?

- B) Negyvenhetedik

NEGYVENHETEDIK AZ Ő SZERELMÉNEK ÖRÖK ÉS MARADANDÓ VOLTÁRÓL

Az csak búbánat nótájára

Idővel paloták, házak, erős várak,
városok elromolnak,
Nagy erő, vastagság, sok kincs, nagy gazdagság
idővel mind elmúlnak,
Tavaszi szép rózsák, liliom, violák
idővel mind elhullnak,

Királyi méltóság, tisztesség, nagy jószág
idővel mind elvésznek,
Nagy kövek hamuvá s hamu kősziklavá
nagy idővel lehetnek,
Jó hírnév, dicsőség, angyali nagy szépség
idővel porrá lésznek.

Még az föld is elagg, hegyek fogyatkoznak,
idővel tenger apad,
Az ég is béborul, fényes nap setétül,
mindennek vége szakad,
Márvánkőben metszett írás kopik, veszhet,
egy helyiben más támad.

Meglágyul keménség, megszűnik irigység,
jóra fordul gyűlölség,
Istentől mindenben adatott idővel
változás s bizonyos vég,
Csak én szerelmemnek, mint Pokol tüzének
nincs vége, mert égten ég.

Végzetlen voltát, semmi változását
szerelmemnek hogy látnám,
Kiben Juliátúl, mint Lázár ujjátúl,
könnyebbségemet várnám,
Ezeket úgy íram, és az többi után
Juliának ajánlám.

- a) Milyen szerkezeti részekre tudjátok retorikai szempontból tagolni a művet?
(A könnyebb áttekinthetőség kedvéért javasoljuk a sorok megszámozását.)

- b) Hol érezhető a legerősebb hangulati cezúra a vers szövegében?
Bizonyítsátok állításotokat!

- c) Mi az első 22 sor kulcsszava?

- d) Hogyan variálja a vers szövege e szó előfordulásait?
(Elegendő, ha a verssor számát írtátok le.)

- e) Mi a közös az első két versszak mondatszerkesztésében?

- f) Hogyan változik meg ez a mondatszerkezet a 3. versszakban?

---

g) Nem csupán az igei állítmányok előfordulásának hihetetlen gazdagsága, hanem a retorikai alakzatoké is jellemzi a verset.

Keressetek a szövegben példát a következőkre! (Elegendő, ha a sor számát jelölitek.)

• Ellentét: .....

• Gondolatpárhuzam: .....

• Halmazás: .....

• Fokozás: .....

• Késleltetés: .....

h) Jellemezzétek eddigi válaszaitok alapján a kompozíció és versnyelv egészét!

.....

.....

.....

.....

.....

i) A költemény egészének ismeretében értelmezzétek az utolsó versszak bibliai ihletésű hasonlatát!

Lázár az, akihez az evangéliumi példabeszédben (Lukács, 16.24) a gazdag zsidó könyörög, hogy vízbe mártott ujjával enyhítse a Pokol tüzére vetett gazdag zsidó forróság okozta fájdalmát.

.....

.....

.....

7. A kötetkompozíció

a) Játsszunk el a következő gondolattal: Húsz évvel vagy idősebb, mint most.

Húsz éve igen sok verset írtál, nem gondoltál arra, hogy publikáld műveidet, gyűltek a papírok íróasztalodban vagy számítógéped Verseim könyvtárában. Most úgy döntesz, fegyelmezett válogatás után kiadod őket. Valamilyen oknál fogva nem szeretnéd keletkezésük időrendjében sajtó alá rendezni kéziratodat.

Milyen szempontok vetődhetnek még fel? Beszéld meg pároddal!

.....

.....

.....

.....

b) Eddigi tanulmányaitok során találkoztatok már kötetkompozícióval, versciklussal?

-----

c) A Balassi-kutatást igen megnehezíti az a körülmény, hogy mindössze öt autográf (saját kézírású) rövid vers maradt fenn a költőtől. Egy 17. századi másoló azt állítja, hogy egy összefüggő verscsoportot Balassi „maga kezével írt könyvéből”, változtatás nélkül jegyzett le. Ezt a gyűjteményt nevezi az utókor Balassa-kódexnek, melyet a 19. században fedeztek fel. Az alábbiakban két tudományos szöveget olvastok. Melyek a közös és melyek az eltérő állítások bennük?

„Balassi irodalmi tudatossága oly magas fokra emelkedett a Júlia-ciklus megkomponálása során, hogy elhatározta valamennyi költeményének összegyűjtését, s azoknak egy – a költő egész életét tükröző – kompozícióba való foglalását. Tervét hiánytalanul ugyan nem valósította meg, fennmaradt azonban összeállításának, maga kezével írott könyvének egy későbbi másolata, a Balassa-kódex, melyből képet alkothatunk elgondolásáról. Eszerint különválasztotta s egy »más könyvbe« írta össze – egy-kettő kivételével – istenes verseit, a többit pedig két egyenlő részre osztotta, házasságát ítélve korszakváltó jelentőségű határkönek. Házassága előtt írt szerelmi és tavaszi-vitézi énekeit, összesen 33-at meglehetősen laza rendbe illesztette. A házassága utáni költeményekből összeállított második rész az egész Júlia-ciklust magába foglalja, vagyis 25 verset, melyekhez Balassi 1589 tavaszán-nyarán még további nyolcat szerzett. Így e második könyv szintén 33 költeményből áll, amiből joggal feltételezhető, hogy istenes verseinek számát is 33-ra szerette volna növelni, s azután ezt vagy a világi versek két könyvének elejére, vagy annak végére helyezni. Mivel a reneszánsz költők versköteteiket többnyire valamely misztikus-szagrális értelmű számrendszer alapján állították össze, Balassi egy háromszor 33 költeményből, egy verses prólóval együtt pedig kerekén 100 versből álló kötetet óhajtott kiadni.”

(A magyar irodalom története, szerkesztette Klaniczay Tibor, 1964)

„Egészen világosan kirajzolódik a 66 énekből álló gyűjtemény, amely Balassi lengyel földre való »kibujdosásáig« terjedő életszakaszának lírai regénye.

Viszont semmi nyoma annak, hogy Balassit valaha egy száz versből összeállított gyűjtemény foglalkoztatta volna. Ugyan miért is? Hiszen ebbe a Prokrasztész-ágyba a teljes költői életművet amúgy sem lehetett volna belegyömöszölni. S amikor 1589-ben verseinek összegyűjtését elhatározta, s azt össze is állította, még csak 61 éneke volt készen, az istenes énekekből azonban csak tíz. Az utóbbiakról pedig kijelentette, hogy ezeket nem adja ki kezéből, míg többet nem szerez hozzájuk.

Balassinak tehát volt egy 61 éneket tartalmazó, terjesztésre szánt versfüzére (a Nagyciklus), amelyet még az év őszén, kiegészítve annak számát 66-ra, le is zárt. S volt egy másik gyűjteménye, istenes verseinek könyve, amelyet akkor nem szándékozott közre bocsátani. Ebből az következik, hogy 1589-ben Balassinak valójában két külön terve volt, és a kettő semmiféle szerves kapcsolatban nem lehetett egymással.”

(Varjas Béla: A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei, 1982)

KÖZÖS	ELTÉRŐ

- d) Eddigi Balassi-ismereteitek alapján igazoljátok, hogy Balassi kötetkompozícióban gondolkodott!

Balassi szerelmi költészetének meghatározó sajátossága, hogy tudatosan igyekezett elsajátítani a humanista költészet újlatin, petrarkista, tudós eszköztárát. Erre utal az is, hogy szerelmeit Juliának, Céliának, Fulviának nevezi. A költői névadás persze a nő ESZMÉNYÍTÉSÉNEK is eszköze, melynek során a szerző a reális nőalakból megalkotja a versek IDEALIZÁLT, TÖKÉLETESRE FORMÁLT NŐI KÉPMÁSÁT.

Az idealizálással szemben már a trubadúrköltészetnek is volt egy olyan regisztere, melyben a legnagyobb trubadúrköltők társaik szórakoztatására alkottak durván erotikus, „hölgyek fülébe nem illő” verseket. (*Udvariatlan szerelem* címen e művekből jelent meg egy antológia 2007-ben Bánki Éva és Szigeti Csaba szerkesztésében.)

Ennek a másféle reneszánsz szerelemfelfogásnak a megjelenítője a prózában Boccaccio.

8. Szerelemfelfogás az itáliai kisepikában – Boccaccio

BOCCACCIO (1313–1375) Firenze szülötte, máig legolvasottabb műve, a *Dekameron* ('Tíz nap') száz novella gyűjteményes kötete. A kerettörténet szerint az 1348-as firenzei pestisjárvány idején hét lány és három fiú elvonul vidékre, és ott történetekkel szórakoztatják egymást.

- a) Olvasd el az alábbi novellát!

HETEDIK NAP, HATODIK NOVELLA

Madonna Isabellát meglátogatja Lambertuccio, ki szerelmes belé, éppen akkor, mikor Leonetto nála van; midőn pedig a férje hazajön, Lambertucciót törrel a kezében kizavarja a házból, Leonettót pedig a férj hazakíséri

Fiammetta novellája kimondhatatlanul tetszett az egész társaságnak, és valamennyien erősködtek, hogy a hölgy igen helyesen cselekedett, és úgy kellett annak a számár embernek; de mikor a novella bevégeződött, parancsolta a Király Pampineának, hogy folytassa a sort. Ki is ekképpen fogott szóba:

– Sokan vannak, kik ostoba fejvel azt mondják, hogy a szerelem elveszi az embernek eszét, és a szerelmeseket úgyszólván meggabalyítja. Nékem úgy tetszik: ostoba emez vélekedés, miként az

elmondott példázatok is már nyilván megbizonyították, s miként magamnak is szándékom megbizonyítani.

Városunkban, mely minden javakban dúskálkodik, élt valaha egy szépséges és nemes ifjú hölgy, bizonyos derék és jómódú lovagnak felesége, és miként gyakran megtörténik, hogy az ember nem bírja folytonosan ugyanazt az eledelt enni, hanem néha-néha változatosságot kíván: akképpen ez a hölgy, kit férje nemigen tudott megelégtíteni, beleszeretett bizonyos Leonetto nevezetű szemrevaló és kedves, ámbár nem valami előkelő családbéli ifjúba, és viszont az is megszerette az asszonyt; mivel pedig, miként tudjátok, ritkán marad kielégítetlenül az, mit a férfi és a nő egyenlőképpen kíván, nem sok időbe telt, hogy vágyaikat be is töltötték.

Történt pedig, hogy e hölgyet szépsége és kedvessége miatt fölöttébb megszerette bizonyos Lambertuccio nevezetű lovag, kit is a hölgy oly utálatosnak és nyeglének tartott, hogy szerelmét semmiképpen nem tudta viszonzni. De ez folytonosan üzenetekkel zaklatta, és hogy semmire nem ment, hatalmas ember létére megfenyegette: szégyenbe keveri, ha nem teszen kedvére. Annak okáért a hölgy, ki ismerte, milyen ember, és rettegett tőle, rászánta magát, hogy kedvét tölti. És midőn a hölgy, kinek neve volt Madonna Isabella, a nálunk dívó szokás szerint nyáron kiköltözött falura egyik szép nyaralójába, történt, hogy egy napon férje ellovagolt valahová, hol három napig szándékozott maradni, és akkor az asszony üzent Leonettónak, hogy jöjjön el hozzá, ki is nagy örömmel tüstént odament. Mikor Lambertuccio úr megtudta, hogy a hölgynek férje elutazott, egymagában lóra szállt, elment a hölgyhöz, és kopogtatott kapuján. Amint a hölgynek szolgálója megpillantotta őt, nyomban asszonyához sietett, ki szobájában volt Leonettoval, kihívta őt, és mondotta neki:

– Madonna, Lambertuccio úr idelent van egyedül.

Az asszony ennek hallatára kimondhatatlanul megrökönyödött, de félelmében könyörgött Leonettónak, ne vegye zokon, s bújjék el kicsinyég az ágnak függönye mögé, mígnem Lambertuccio úr eltávozik. Leonetto, ki éppen úgy megrémült, mint az asszony, elbújt; akkor a hölgy parancsolta szolgálójának, hogy menjen és nyisson kaput Lambertucciónak; az pedig kinyitotta, s a lovag az udvarban leszállt paripájáról, melyet odakötött egy vaskampóhoz, maga pedig felment a házba. A hölgy jókedvet erőltetett arcára, és elébe ment a lépcső legfelső fokáig, s tőle telhetőleg nyájas szavakkal fogadta és megkérdezte, mi járatban van errefelé. A lovag megölelte és megcsókolta a hölgyet és szólott:

– Édes lelkem, úgy hallottam, hogy férjed nincs itthon, hát eljöttem kicsinyég mulatni magam veled.

S ekképpen szólván a hölgygel együtt bement a szobába, hol is bezárkóztak, s akkor Lambertuccio úr kezdette gyönyörűségét tölteni az asszonnyal. És ekképpen mulatott vele, midőn a hölgy legnagyobb megrökönyödésére történt, hogy hazaérkezett a férje; kit is midőn a szolgáló a palotához közeledni látott, nyomban odaszaladt asszonyához és szólott:

– Madonna, itt az úr; azt hiszem, már bent van az udvarban.

Az asszony, mikor ezt hallotta, s észbe vette, hogy két férfi van a házában, és tudta, hogy a lovagot nem rejtheti el, mivel paripája ott áll az udvarban, azt hitte, hogy menten szörnyethal. Mindazonáltal nyomban kiugrott az ágyból, és hirtelen elhatározással mondotta Lambertucciónak:

– Uram, ha egy kicsit szeretsz, és meg akarsz menteni a haláltól, tedd azt, amit mondok. Fogd a kezedbe meztelen törödet, s dühös s felháborodott arccal rohanj le a lépcsőn, és közben ezt ordítsad: „Istenemre esküszöm, fülön fogom én még valahol!” És ha férjem fel akarna tartóztatni vagy valamit kérdezne tőled, ne szólj egyebet, csak azt, amit néked mondottam, és pattanj lóra, és szóba ne állj vele.

Lambertuccio uram azt felelte, hogy szívesen; és kivonta törét, és részben a kiállott fáradalom, részben pedig a lovag hazatértén érzett haragja miatt bíborvörös arccal a hölgynek meghagyása szerint cselekedett. A hölgynek férje, ki az udvarban már leszállott lováról, álmélkodva látta ottan

a paripát, s mikor éppen fel akart menni, látta Lambertuccio uramat lefelé rohanni; elcsodálkozott hát s meghökkent a szavaitól és arcától, és szólott:

– Mi az, uram?

Lambertuccio felhágott a kengyelbe, nyeregbe ült, és csak ennyit mondott:

– Krisztusnak szent testére, fülön fogom én még ezt valahol.

És elvágatott.

A nemes úr felment, s ott lelte feleségét a lépcső fokán riadtan és rémülten, és kérdezte tőle:

– Mi dolog ez? Kit fenyeget Lambertuccio uram ilyen dühösen?

Az asszony a szoba felé hátrált, hogy Leonetto meghallja szavait és felelte:

– Uram, így még életemben nem ijedtem meg. Bemenekült ide egy ifjú, kit nem ismerek, s kit Lambertuccio úr törrel a kezében üldözött; és véletlenül nyitva lelte ím ez szobát, és egész testében reszketvén szólott: „Madonna, az Istenért, segíts rajtam, hogy meg ne öljenek, holott oltalmadba menekültem.” Én felkeltem és éppen meg akartam kérdezni, hogy kicsoda, és mi történt, és íme Lambertuccio máris jön fölfelé ordítóznán: „Hol vagy, bitang?!” Én odaálltam a szoba ajtajába, s mikor ő be akart lépni, feltartóztattam; ő pedig lovagias ember lévén, látta, hogy nincs ínyemre látogatása, s nagy átkozódás közben lerohant, miként látod.

Mondotta akkor a férje:

– Asszony, helyesen cselekedtél: nagy szégyen lett volna, ha valakit meggyilkolnak házunkban: és nagy hitványság volt Lambertucciótól üldöznie valakit, ki ide menekült.

Annak utána megkérdezte, hol vagy az ifjú. Felelte az asszony:

– Uram, én nem tudom, hová rejtkezdedt.

Szólott akkor a lovag:

– Hol vagy? Gyere csak ki bátran.

Leonetto, ki mindent hallott, nagy remegve kibújt onnan, hol elrejtőzködött, mivelhogy valóban nagy rémületet állt ki. Kérdezte akkor a lovag:

– Mi bajod van neked Lambertuccióval?

Felelte az ifjú:

– Uram, nincs nekem semmi a világon: miért is szentül hiszem, hogy elment a józan esze vagy összetévesztett valakivel; mivelhogy mikor nem messzire eme palotától meglátott engem az utcán, nyomban töréhez kapott, és elkiáltotta magát: „Most meghalsz, gazember!” Én nem sokat kérdezgettem, hogy ugyan miért, hanem ahogy csak a lábaim bírták, futásnak eredtem, és ide menekültem, hol Istennek és e nemes hölgynek jóvoltából megmenekedtem.

Szólott ekkor a lovag:

– No hát, ne félj, én épségben és egészségben hazakísérlek, te meg kutasd ki, mi baja van veled.

Annak utána tehát megvacsoráztak, ő pedig lóra ültette az ifjút, elkísérte Firenzébe, és csak a házánál hagyta magára. Ki is a hölgynek útbaigazítása szerint még aznap este nagy titokban beszélt Lambertuccióval, és megegyezett vele olyképpen, hogy akármennyit beszéltek is később a dolgról, a férj sohasem tudta meg, mely igen csúffá tette őt a felesége.

b) A szerző a következőkkel vezeti be művét:

„elmondok száz novellát vagy mesét, vagy példázatot, vagy történetet, mindegy, hogy minek nevezzük”

A jelölt négy műfaj közül melyiket tartod érvényesnek erre az írásra? Indokold válaszodat!

-----

2. A SZEMÉLYISÉG ÉN-FORMÁLÁSA

A 16. század a szinte szakadatlan török–magyar végvári harcok kora. Az ország határai kisebb-nagyobb mértékben folyamatosan változtak attól függően, hogy éppen melyik hatalomnak (bécsi udvar, török Porta) sikerült egy-egy gyengébb erősséget bevennie. Gyakori volt a parasztság körében a kettős adóztatás ténye, mert a török hódoltsági terület eredeti magyar földesurai nem voltak hajlandóak a „tulajdonosváltást” elismerni.

Ez az időszak a történetírásban gyakran a „magyar romlásnak századaként” jelenik meg, mégis e korszak szélesítette ki a magyar nyelvű irodalom műfaji, hangnemi kereteit, ekkor jöttek létre az első, ma is számon tartott életművek. Ennek feltétele volt a reneszánsz személységszemlélet megjelenése irodalmunkban, amit a reformáció térnyerését követően sajátosan és egyre mélyebben színezték át a felekezeti-vallási viszályok. A felekezeti rivalizálás, aminek tétje nem utolsósorban a hatalmi befolyás volt, egy évszázadra előre meghatározta a magyar művelődéstörténet szerkezetét.

1. A hódoltsági Magyarország

- Próbálj meg valamilyen képet, szöveget, forrást hozni az órára, amelynek témája a török hódoltság alatti végvári élet!
- Mutassátok meg egymásnak a hozott forrást!
- Az alábbi metszet Georg Hoefnagel (16. század második fele) munkája. Szerintetek mit ábrázol a rézbe metszett táj? Milyen elemek segítettek az eligazodásban?

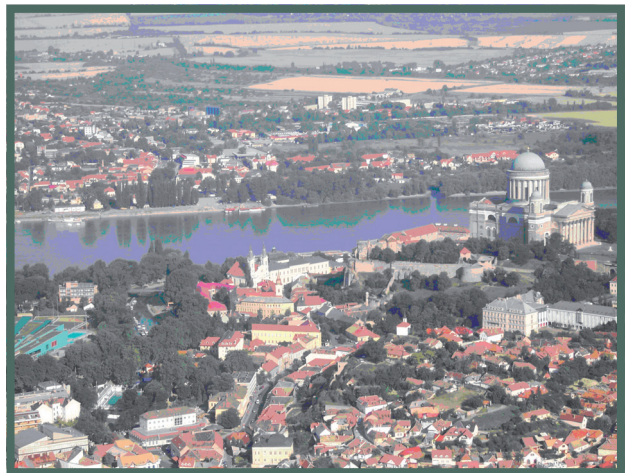
---

d) Mi a két kép (alsó és felső) közötti logikai kapcsolat?

---

e) Hasonlítsátok össze a metszetet egy napjainkban készült képpel!
Milyen egyezéseket fedeztek fel?

---

f) A metszeten az alsó kép jobb oldalán emberalakokat láttok.
Fogalmazzatok meg egy 3-4 mondatból álló, rövid jelenetet, amelyből kiderül, hogy kik ők!

---

g) Hallgassatok meg néhány megoldást!

2. Balassi Bálint: Egy katonaének

Balassi 1579-től 1582-ig hadnagyként szolgált az egri végvárban.

a) Olvasd el a következő oldalon található versét!

HATVANEGYEDIK
EGY KATONAÉNEK, IN LAUDEM CONFINIORUM¹

az „Csak búbánat” nótájára

1. Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szébb dolog az végeknél? Holott kikeletkor az sok szép madár szól, kivel ember ugyan él; Mező jó illatot, az ég szép harmatot ád, ki kedves mindennél. 2. Ellenség hírére vitézeknek szíve gyakorta ott felbuzdul, Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is vitéz próbálni indul, Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik, homlokán vér lecsordul. 3. Veres zászlók alatt lobogós kopiát² vitézek ott viselik, Roppant sereg előtt távol az sík mezőt széllyel nyargalják, nézik; Az párduckápákkal³, fényes sisakokkal, forgókkal szép mindenik. 4. Jó szerencsen⁴ lovak alattok ugrálnak, hogyha trombita riadt, Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll, nyugszik reggel, hol virradt, Midőn éjten-éjjel csataviseléssel mindenik lankadt s fáradt.	5. Az jó hírért, névért s az szép tisztességért ők mindent hátra hadnak, Emberségről⁵ példát, vitézségről formát mindeneknek ők adnak, Midőn, mint jó rárók, mezőn széllyel járók, vagdalkoznak, futtatnak. 6. Ellenséget látván örömmel kiáltván ők kopiákat törnek, S ha súlyosan vagy az dolog harcokon, szólítatlan megtérnek, Sok vérben fertezvén arcul reá térvén űzött sokszor megvernek. 7. Az nagy széles mező, az szép liget, erdő sétáló palotájok, Az utaknak lese, kemény harcok helye tanuló oskolájok, Csatán való éhség, szomjúság, nagy hévség s fáradtság mulatságok. 8. Az éles szablyákban örvendeznek méltán, mert ők fejeket szednek, Viadalhelyeken véresen, sebesen, halva sokan feküsznek, Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója vitézül holt testeknek. 9. Óh, végbelieknek, ifjú vitézeknek dicséretes serege! Kiknek ez világon szerteszerént vagy mindeneknél jó neve, Mint sok fát gyümölcscsel, sok jó szerencsével áldjon Isten mezőkbe!

b) Mi az összefüggés a verset keretező két versszak között?

1 latin, 'A végek dicsérete'

2 kopja, a lánzsza kifejezetten lovassági változata, amelyet a katonák rohamozásnál használnak

3 itt: párducbőrből készült kámzsa, csuklya

4 itt: arab

5 itt: férfiasság

- c) Melyik versszakban szól a beszélő legáltalánosabban a vitézi élet értékeiről?
Milyen értékeket sorol fel ez a versszak?
Magyarázd meg két-három összefüggő mondatban ezeket az értékeket!

- d) Oldjátok meg a következő szöveg-átalakítási feladatot tanárotok instrukciói szerint, csoportokban!

1. Ellenség hírére vitézeknek szíve
gyakorta ott felbuzdul,

Átalakítva:

-----

2. Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is
vitéz próbálni indul,

Átalakítva:

-----

3. Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik,
homlokán vér lecsordul.

Átalakítva:

-----

4. Veres zászlók alatt lobogós kopiát
vitézek ott viselik

Átalakítva:

-----

5. Roppant sereg előtt távol az sík mezőt
széllyel nyargalják, nézik;

Átalakítva:

---

6. Az párduckápákkal, fényes sisakokkal,
forgókkal szép mindenik.

Átalakítva:

---

7. Jó szerecsen lovak alattok ugrálnak,
hogyha trombita riadt

Átalakítva:

---

8. Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll,
nyugszik reggel, hol virradt,

Átalakítva:

---

9. Midőn éjten-éjjel csataviseléssel
mindenik lankadt s fáradt.

Átalakítva:

---

10. Ellenséget látván örömmel kiáltván
ők kopiákat törnek,

Átalakítva:

---

11. S ha súlyosan vagyon az dolog harcokon,
szólítatlan megtérnek,

Átalakítva:

---

12. Sok vérben feretzvén arcul reá térvén
űzőt sokszor megvernek.

Átalakítva:

---

13. Az nagy széles mező, az szép liget, erdő
sétáló palotájok,

Átalakítva:

---

14. Az utaknak lese, kemény harcok helye
tanuló oskolájok,

Átalakítva:

---

15. Csatán való éhség, szomjúság, nagy hévség
s fáradtság mulatságok.

Átalakítva:

---

16. Az éles szablyákban örvendeznek méltán,
mert ők fejeket szednek,

Átalakítva:

---

17. Viadalhelyeken véresen, sebesen,
halva sokan fekszenek,

Átalakítva:

.....

.....

18. Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója
vitézül holt testeknek.

Átalakítva:

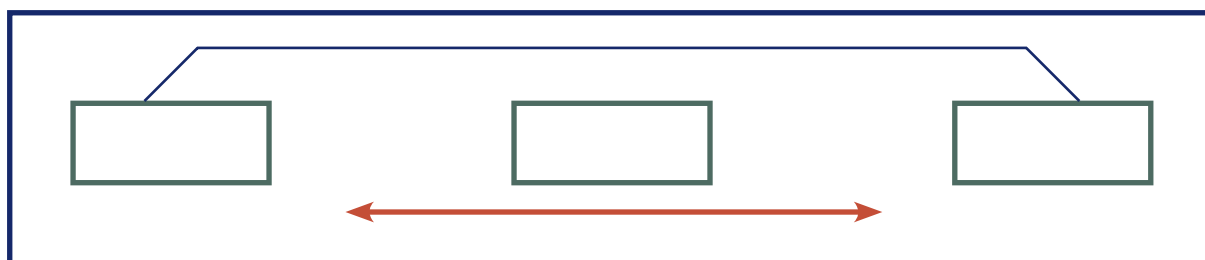
.....

.....

- e) Mindhárom csoport olvassa össze a maga megoldásait úgy, hogy a sorszámok rendjében minden csoporttag egymás után olvassa fel a maga átalakított szövegrészét! Tehát így három különböző, összefüggő szöveget hallotok.
- f) Gyűjtsetek érveket az idézetkártyák felcserélhetősége mellett és ellen!

FELCSERÉLHETŐEK	NEM CSERÉLHETŐEK FEL

- g) Dolgozz újra egyedül!
Eddigi munkád eredményeként ábrázold a vers szerkezetét az alábbi üres rajz segítségével!

- h) Próbáld meg minél több szabályszerűséget felismerni a vers ritmusában!

.....

.....

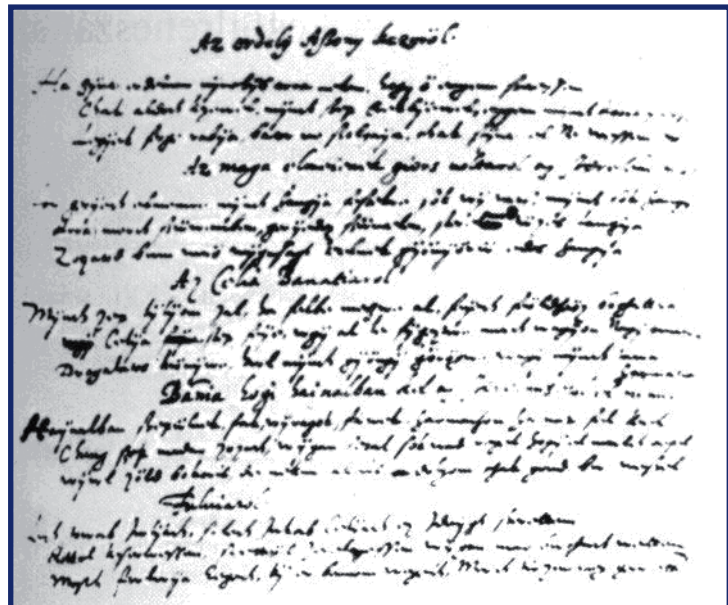
.....

A BALASSI-STRÓFA (nevét Balassi Bálintról kapta) gazdag rímtechnikájú (aab, ccb, ddb), ütemhangsúlyos versszak, melynek három-, hat- és kilencsoros írásmódja ismeretes.

Ritmikai képlete a következő: 6/6/7, tehát a páros rímek 6-osak, s a hét szótagú egységek szintén egybecsengenek. A ritmus és a rímszerkezet együtt nagyfokú megszerkesztettségre utal, és erőteljes zeneiséget hoz létre.

i) Melyik Balassi-versben találkoztál már ezzel a strófaszerkezettel?

j) Figyeld meg, Balassi hány sorosra tördelte egyetlen saját kezű (autográf) kéziratában a strófát! (A kézirat öt rövid verset tartalmaz.)

k) Keress megegyezéseket, párhuzamokat a vers szerkezete és a Balassi-strófa között!

A Balassi-szakirodalomban, különösen a felületes összefoglalókban gyakran találkozunk azzal a megállapítással, miszerint a költő verseinek önálló tematikus csoportját alkotják az úgynevezett VITÉZI VERSEK. Ez a megállapítás téves, Balassi ugyanis EGYETLEN, kizárólag a vitézi életet dicsőítő verset írt, a HATVANEGYEDIK-et. Ugyanakkor több versében megjelennek a vitézi életforma jellegzetes képei – ezekben erősen érvényesül az életképi elem.

Ezzel párhuzamosan több verse, sőt életműve azt bizonyítja, hogy a költő tudatosan rajzol meg egy önmagát megformáló, saját személyiségének alakváltozatait megjelenítő lírai ént verseiben. Ez a reneszánsz korszak én-formálásának jellegzetes vonása.

3. Mester és tanítvány

RIMAY JÁNOS (1570 körül–1631) Balassi Bálint tanítványa volt.

a) Olvasd el alábbi versét!

Ez világ, mint egy kert;
Kit kőeső elvert,
Napról napra veszten vész,
Vagy mint senyvedt zsindel,
Kit ó házról széllyel
Té-tova hány nagy szélvész,
Ő mint romlandó ház,
Elveszendő szállás,
Jóktúl üresült rekesz.

Mindenütt való hel
Rakva sok veszéllyel,
Nyugta nincs embereknek,
Kit-kit bánat sebhít,
Bút öröm nem enyhít,
Vége nincs keservének,
Árad sok veszélyek,
Sér mind szívek, fejek,
S halál vége ezeknek.

Felbomlott békesség,
Ki miatt sok épség
Álgyúk súllyával romol,
Nagy, roppant seregek
Egymással ütköznek,
Hol sok ember s vér omol,
Vitézül nyert szépség
S karddal lelt nyereség
Vitézek közt eloszol.

Táborban hideg szél
Az nap melegével
Hol hidegít s hol hevít,
Éhséggel szomjúság
S nagy nyughatatlanság
Mindentől kedvetlenít,
Mégis az vitézség
Az harcra buzdul s ég,
Ha kit az tisztesség szít.

Katonaszerszámban,
Jó lovaknak hátán
Vitéz ifjak forgódnak,
Az jó hírért, névért
És az tisztességért
Jó kedvvel vagdalkoznak,
Arra, ami nehéz,
S az szép böcsület néz,
Szívek szakadva futnak.

Nem gondol halállal,
Sebbel, fájdalommal,
Mikor vív ellenséggel,
Bátran vagdalkozik,
Vitézül forgódik,
Piros vérrel ugyan él,
Ha mit kardjával nyér,
S haza haszonnal tér,
Iszik nagy szeretettel.

Asztalnál vitézek
Víg örömmel esznek,
S nagy szeretettel laknak,
Köszönt pohár mellett
Sok jó szerencsüket
Ők egymásnak kívánnak,
Jó kedvet mutatván
S kedvesen lakozván
Egymást ajándékozzák.

Vérrel felkölt napra,
Hadakozó óra
Sokaknak vesztére tér,
Akármely jó hópénz,
Kit az hadban felvéssz,
Mind megérdemletted bér,
Sőt az halálos zsold,
Mint rosszul szántott hold,
Ha sok is, keveset ér.

Eloszlott sok rendek,
Mindenféle népek
Most más kardban állanak,
Elváltozott idők,
Háborgó esztendők
Különbségeket hoznak,
Kinek bút, kárt, gondot,
Kinek viszont hasznot,
Szerencsés napot adnak.

Okosson kell azért
Ez rossz időbe ért
Állapatunkot élni,
Szívünknek keservét,
Kit nap ránk heven vét,
Hogy le tudjuk metélni,
Az az jó kormányos,
Ki, ha az víz habos,
Nem tudja tengert félni.

Mint habzó tengerben,
Mi is ez életben
Evezőnket forgassuk,
Kínnal mi lelkünket,
Sok gonddal fejünket
Igen ne nyomorgassuk,
Isten sok jókot ad,
Csak szelinknek zúgtát
Csendes szívvel hallgassuk.

- b) Hasonlítsd össze *A végek dicséretét* Rimay versével!
Keress a szövegből azonos vagy igen rokon motívumsorokat!
Húzd alá azokat!
- c) Milyen logikai viszonyban állnak egymással az egymást követő versszakok?

Rimay János verse Balassi katonaénekének motívumait veszi át. Amíg azonban Balassi verse szimmetrikus, harmonikus elrendezésű, és ezzel egy értékeiben és szemléletében tökéletesen rendezett világ képét nyújtja, addig Rimay költeménye semmiféle rendet nem érzékeltet a világban, és láthatóan fellazítja, lebontja, átszerkeszti a Balassi által felépített versszerkezetet.

4. A személyiség formálásának lehetőségei a reneszánsz irodalomban

A személyiség én-formálásának egyik legfontosabb értéke a HÍRNÉV a reneszánsz korában. Balassi több versében is megjelenik ez az érték: például az előbbieken vizsgált vers esetében az „Az jó hírért, névért s az szép tisztességért” kifejezésben fogalmazódik meg.

A hírnevet, az ismertséget a reneszánsz kor humanista elitje igen fontos kérdésnek tartotta. Már a Balassi előtt száz évvel alkotó JANUS PANNONIUS számára is lényeges kérdés, hogy tett-e, s ha igen, mit tett saját neve fennmaradásáért.

- a) Olvasd el figyelmesen az alábbi szakszöveget!

A magyarországi humanista elit legtehetségesebb képviselője a szlavóniai születésű, valószínűleg horvát anyanyelvű JANUS PANNONIUS volt, Vitéz János váradi püspök unokaöccse.

Magyarország geopolitikai helyzetének is köszönhetően a hazai humanizmus gondolatvilágában a politikai kérdések és tettek szorosan összekapcsolódtak az újrafogalmazódó erkölcs problémáival, a tudományok és a meggyőző művészi beszéd kultúrájának ügyével. Hiszen Magyarország a török hódítással szemben csak úgy védekezhetett hatásosan, ha szerves és értékes részévé tud válni a nyugat-európai gazdasági és kulturális áramlásnak, és ebben a korban a döntések befolyásolásában elsődleges szerepük volt az érvek előszóban vagy levélben történő művelt és találékony előadásának. Ezért nem csoda, hogy Janus Pannoniust nagybátyja Ferrarába küldte tanulni.

Janus Pannonius – feltehetőleg magyarországi pártfogói tanácsára – 1454-ben elhagyta FERRARÁT, és a híres padovai egyetemen folytatta tanulmányait. Képzésének iránya ezentúl főleg a jogtudomány felé fordult, hiszen Magyarországon FŐPAPI tisztség várt rá. Tanulmányait 1458-ban fejezte be, és a doktori cím megszerzése után - útközben Firenzét és Rómát is meglátogatva - hazatért. Mátyás király kancelláriáján kapott feladatokat, és a kor szokásai szerint a kancelláriai

munkájáért 1459-ben kinevezték PÉCSI PÜSPÖKnek. Ezután is fontos közéleti tisztségeket töltött be, és tudatosan vállalni akarta a HUMANISTA UDVARI KÖLTŐ szerepét, de folytonos betegeskedése meghatározta életmódját.

1471-ben – pontosan nem ismert okokból – egyik szervezője lett a király elleni összeesküvésnek, és később is kitartott Mátyással szemben, ezért a száműzetést kellett választania. 1472. március 27-én útban Itália felé, a Zágráb melletti Medvevárban hunyt el.

(Gintli Tibor – Schein Gábor: *Az irodalom rövid története*)

- b)** Sorolj fel néhány okot, ami miatt büszkeséggel tölt el, hogy szűkebb szülőfölded, városod, településed leszármazottja vagy!
Mi lenne az a terved, amellyel megvalósítanád azt, hogy településed rákerüljön Európa térképére?
Beszéld meg padtársaddal!
-
-

- c)** Olvasd el az alábbi epigrammát!

JANUS PANNONIUS: PANNÓNIA DICSÉRETE

Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannónia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!

(Berczeli Anzelm Károly fordítása)

- d)** Keresd ki az epigramma ellentétpárjait!
-
-

- e)** Keresd a vers szövegében egymásra utaló (ebben a kontextusban érvényes) szinonimákat!
-
-

- f)** Fogalmazd meg a szülőföld és a megszólaló lírai alany közötti viszonyt!
-
-

- g) Vesd össze Balassi *Tizenkettedik* versének utolsó versszakát Janus Pannonius versével! (A Balassi-vers első hat versszaka tematikailag nem érintkezik a zárlattal, tehát az összehasonlításhoz nem kell ismerned az előzményeket.)

Marullus poéta azt deákul írta,
 ím, én pedig magyarul,
 Jó lovam mellett való füven létemben
 fordítám meg deákbúl,
 Mikor vígan laktam vitéz szolgálommal,
 távozván bánatimtúl.

(*Tizenkettedik*)

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK	
	JANUS PANNONIUS	BALASSI

5. A személyiség egyik megkomponált alakváltozata: a társtalan lírai én

- a) Előfordult már veled, hogy egy szokatlan, ritka vagy számodra valamilyen szempontból emlékeztető természeti jelenségnek voltál szemtanúja?
 Meséld el padtársadnak az élményt, próbáld meg felidézni akkori érzéseidet is!
- b) Eddigi tanulmányaid során a fa szimbólum milyen jelentéseivel találkozottál már?

- c) Olvasd el az alábbi verset!

JANUS PANNONIUS: EGY DUNÁNTÚLI MANDULAFÁRÓL

Herkules⁶ illet a Hesperidák⁷ kertjébe' se látott,
 Hósi Ulysses⁸ sem Alkinoos⁹ szigetén.
 Még boldog szigetek bő rétjein is csoda lenne,
 Nemhogy a pannon-föld északi hús rögein.

6 A görög mitológiában Héraklész Zeusznak és a földi halandó Alkménének a hőstetteiről híres fia, aki halála után istenné vált.

7 A Héra istennő kertjét és a benne termő aranyalmákat őrző nimfák. Atlasz titán segítségével az aranyalmák közül hármat Héraklész megszerzett.

8 Odüsszeusz latin neve.

9 Az *Odüsszeiából* ismert phaiák király.

S íme virágzik a mandulafácska merészen a télben,
 Ám csodaszép rügyeit zuzmara fogja be majd!
 Mandulafám, kicsi Phyllis¹⁰, nincs még fecske e tájon,
 Vagy hát oly nehezen vártad az ifju Tavaszt?

(Weöres Sándor fordítása)

d) A késleltetés milyen eszközeit ismered fel ebben az epigrammában?

.....

.....

e) Mi lehet a mitológiai apparátus felvonultatásának szerepe az első négy sorban?

.....

.....

f) Mi a szerepe Phyllis említésének?

.....

.....

g) Ha a télben virágzó mandulafát költői ÉN-ALLEGÓRIAKént értelmezzük, hogyan látja a lírai én saját sorsát, életét?
 Fogalmazd meg 4-5 összefüggő mondatban a választ!

.....

.....

.....

.....

.....

6. A reneszánsz természetfelfogása

a) Petrarca 1336-ban ír egy költői levelet, melyben arról számol be, hogyan mászta meg öccsével a Mount Ventoux-t ('Viharos-hegy').
 Olvasd el a levél részletét!

¹⁰ Trák királylány, az athéni Démophoón király jegyese. Mivel egybekelésük előtt vőlegényének útra kellett kelnie, és sokáig nem tért vissza, a királylány búskomor lett, és egy erdőben felakasztotta magát. Az istenek mandulafává változtatták.

„Az a vágy ösztökélt csupán, hogy ezt a roppant magas hegyet, melyet nem ok nélkül hívnak »Viharos«-nak, a mai napon megmásszam, miszerint egy olyan csúcsot láthassak, amelyik magasságáról híres... Fáradtan, lihegve értem utol öcsémet, aki már régóta fenn ült, és pihenve várt reám. Ezután jó darabig együtt haladtunk. Alig távoztunk el azonban arról a magaslatról, mikor én feledve első tévedésemet ismét lefelé kezdtem szállni, és újfent a hegy lábánál járva-kelve kerestem a hosszú és kényelmes szerpentin utakat, de csak újabb hosszú és nehéz csapásba botlottam. Azt hittem, ha halogatom, el lehet kerülni a felfelé jutás kellemetlenségeit. De akárhogy is ügyeskedik az emberi elme, a természet nem változtatja meg törvényeit, és soha senki nem jut úgy testi valójával magasba, hogy lefelé megy....

Ennek a hegynek a csúcsát a parasztok »Hegy fiának« hívják, hogy miért, nem tudnám megmondani... Ez a csúcs egy kis fennsíkron tárul elénk, itt pihentünk meg fáradalmaink végén.

Első pillanatban a roppant látványtól megrendülve álltam, és mintegy elzsibbadtam a szokatlannul könnyű levegő bűvöletében. Körülnéztem, és láttam a felhőket a lábam alatt.

Mindent apróra megfigyeltem, s majd az eföldi dolgokra gondoltam, majd pedig testem példájára, a lelket is a magasba emelve eszembe jutott, hogy kezembe vegyem Szent Ágoston Vallomásait, amelyet a szerző miatt nagyon szeretek.”

(Kardos Tibor fordítása)

- b)** Hasonlítsd össze e levél részletét Szent Ágoston Kerti jelenetének korábban megismert részletével!

Kerti jelenet	A Viharos-hegy megmászása
---------------	---------------------------

- c) Vesd össze a Petrarca-levél részletét a korszakbevezetőben már vizsgált képzőművészeti alkotásokkal!
Milyen érintkezési pontokat fedezel fel?

- d) Keresd ki a *Végek dicsérete* című Balassi-versből azokat a részeket, melyekben megjelenik az embert körülvevő táj!
Hogyan minősíti a beszélő a tájat? Idézz is!

- e) Balassi egyik versének címe: *Borivóknak való*.
Fogalmazd meg előfeltevéseidet a vers témájáról!

- f) Olvasd el a verset!

TIZENEGYEDIK
BORIVÓKNAK VALÓ
IN LAUDEM VERNI TEMPORIS¹¹

az „*Fejemet nincsen már*” nótájára

1
Áldott szép Pünkösdsnek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszú úton járókot könnyebbítő szele!

2
Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Néma fülemile torkát kiáltásra,
Fákat is te öltöztetsz sokszínű ruhákba.

3
Néked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyó vizek, kutak csak néked tisztulnak,
Az jó hamar lovak is csak benned vigadnak.

4
Mert fáradság után füremedt tagokat
Szép harmatos fűvel hizlalod azokat,
Új erővel építvén űzéshez inokat.

5
Sőt még az végbéli jó vitéz katonák,
Az szép szagú mezőt kik széllyel béjárják,
Most azok is vigadnak, s az időt múlatják.

6
Ki szép fűvön lévén bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
Ki penig véres fegyvert tisztítottat csiszárral.

¹¹ latin, 'A tavaszidő dicsérete'

7

Újul még az föld is mindenütt tetőled,
Tisztul homályából az ég is tevéled,
Minden teremtett állat megindul tebenned.

8

Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!

g) Mennyiben teljesültek elvárásaid?

.....

.....

h) Mikor van Pünkösöd? Mit ünnepel a keresztény egyház ekkor?

.....

.....

i) Miben látja a vers lírai alanya az isteni kegyelem kiáradását?

.....

.....

j) Mi a közös a költemény első három sorában?

.....

.....

k) Mi a közös a 2–3. versszakban?

.....

.....

l) Mi a kapcsolat a 2. versszak sorai közt?

.....

.....

m) Hogyan köti össze a 3. versszak a megelőző 2.-at az azt követő 4.-kel?

.....

.....

.....

.....

n) Mi az 5–6. versszak témája?

.....

.....

o) Mi a 7. versszak kulcsmotívuma?

.....

.....

p) Hogyan látja a megszólaló lírai alany az ember helyét a teremtésben?
Mennyiben igazolja ezt a szerepet az utolsó versszak?

.....

.....

.....

.....

q) Foglald össze néhány sorban, hogyan látja a reneszánsz ember a saját helyét az őt körülvevő természetben!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. A korán jött költő archetípusa

a) Tételezzük fel, hogy az alábbi Ady-versben megrajzolt figura Janus Pannonius!
Olvasd el a verset!

ADY ENDRE: MÁTYÁS BOLOND DIÁKJA

„Diák, írj magyar éneket, Diák, a Földön Dante is élt.”	Latin ütemben szállt a dal, Nem magyarul, sohse magyarul.
Kacagott, kacagott a diák.	Vergődött, vergődött a diák.

Lelkében Petrarca dalolt
S keltek újféle magyar zenék.
Álmodott, álmodott a diák.

De néha, titkos éjeken
Írt s eltépte, ha magyarul írt.
Zokogott, zokogott a diák.

- b) Ki szólítja meg az első két sorban a diákat?
Indokold válaszodat!

.....

.....

- c) Mi a logikai kapcsolat a felszólításban a „magyar ének” és Dante nevének említése között?

.....

- d) Mi a közös és mi az eltérő a versszakok záró soraiban?

KÖZÖS	ELTÉRŐ

- e) A négy versszakzáró igealak közül melyik kettő és milyen módon hasonlít egymásra hangtani szempontból?
Hogyan módosítja ez a rokonság az egyik ige jelentését?

.....

.....

.....

- f) Keresd ki a versből a költészetre, az alkotásra utaló kifejezéseket!

.....

.....

- g) Mi a vers meghatározó ellentéte?

.....

h) Az eddigiek alapján próbáld meg értelmezni a diák sorstragédiáját!

-----

i) A magyar költészet egyik ön- és magát teremtő mitológiájaként kialakult a KORÁN JÖTT, MEG NEM ÉRTETT KÖLTŐ TÍPUSA, melynek lírai előképe JANUS PANNONIUS *Egy dunántúli mandula-fáról* című verse. Az ebben megjelenő lírai alany jóval kora előtt járva fogalmaz meg olyan értékeket, melyek a kortársak közt még nem találhatnak megértő fülekre. Erre példákat Petőfi költészetében is találunk, ám e hagyomány leglátványosabb folytatója ADY ENDRE, aki a maga mítoszteremtéseinek egyik központi témájává emeli korai verseiben a „korán jött költő” alakváltozatát.

Olvasd el Ady Endre egyik korai versét!

A HORTOBÁGY POÉTÁJA

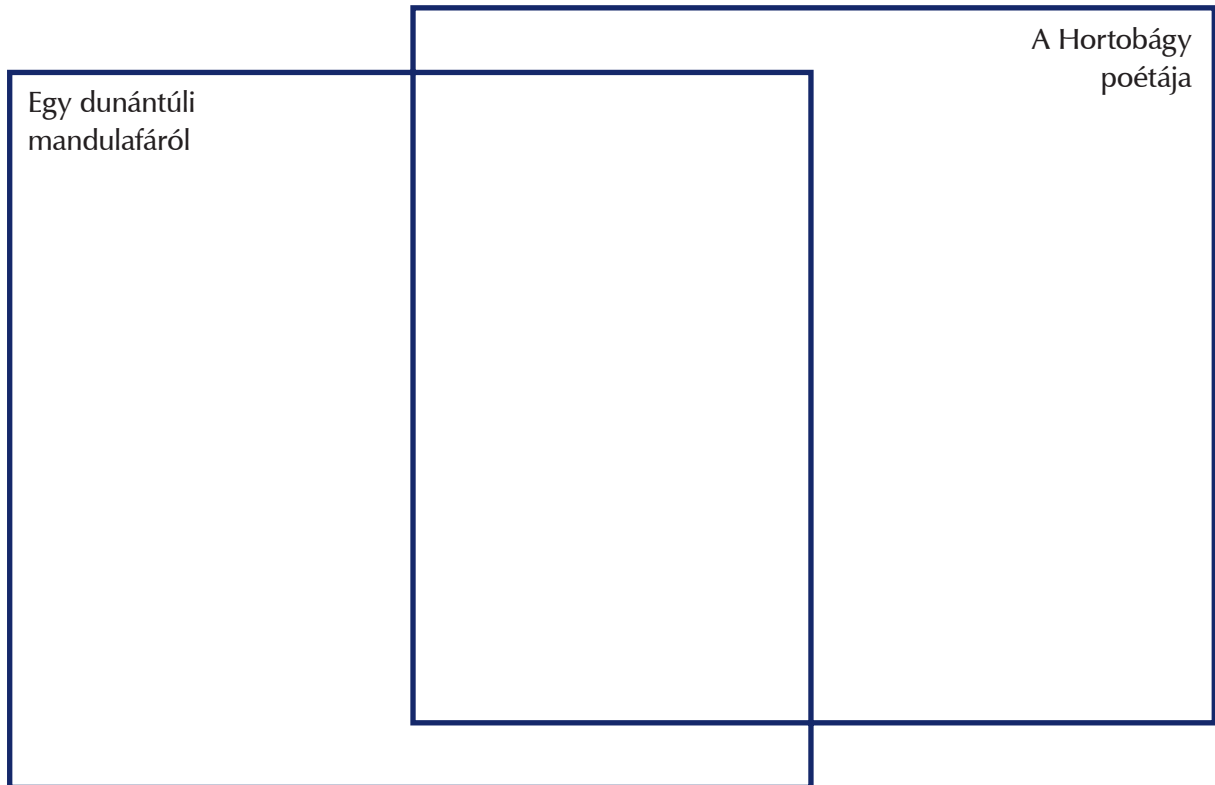
Kúnfajta, nagyszemű legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát őrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágnak.

Alkonyatok és délibábok
Mefogták százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szívében,
A csorda-népek lelegelték.

Ezerszer gondolt csodaszépet,
Gondolt halálra, borra, nőre,
Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.

De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett.

- j) Az alábbi halmazábra segítségével hasonlítsd össze a két verset!

- k) Képzeld magad egy olyan helyzetbe, amikor sorsod úgy alakul, hogy hosszabb ideig kényserülsz olyan emberek közé, akikkel szinte egyáltalán nem tudsz komolyabb, téged érdeklő témákról beszélni, mert a körülötted levők nem kíváncsiak gondolataidra. Fogalmazz egy 7-8 sorból álló naplóbejegyzést ebből az időből!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. SZEMÉLYESSÉG ÉS VALLÁSOSSÁG

1541-ben a törökök elfoglalták Budát, a korábbi magyar királyság hatalmi központját.

Az ország három részre szakadt. Középső része a török birodalom fennhatósága alá került, nyugati területei a Habsburgok királyi birtoka volt, Erdély pedig önálló fejedelemségként igyekezett fenntartani – több-kevesebb sikerrel – politikai függetlenségét és mozgásterét a két nagyhatalommal szemben.

A szakadás nemcsak politikai és földrajzi széttagoltságot jelentett, és nem csupán a hétköznapi életviszonyok gyökeres megváltozását eredményezte, hanem az addigi magyar kulturális hagyományok megszakadását is. Magyarország története során először vált ki a nyugati gazdasági-kulturális térség hálózatrendszeréből. Magyar nyelvű tudományosság művelésére kizárólag Erdélyben nyílt mód. Az egyedüli kapcsolódási lehetőséget a korabeli Európát megosztó vallási átalakulás éles helyi küzdelmei jelentették.

A 16. század Európában a reformáció és a katolikus egyház átforgalmazásának ideje, ami egyben a világ jelenségeit értelmező nyelvekben is alapvető változást hozott. Egyre nehezebb próbákat kellett kiállnia annak a normának, amely a világról szerezhető helyes tudást a bibliai kinyilatkoztatásnak való megfeleltetéssel igazolta. A vallási szakadás természetesen politikai formát is öltött. A reformáció elsősorban Észak-Európában vált erőssé. Magyarország éppen abban a régióban helyezkedett el, amelyben az új vallási és politikai formák összecsapása a leghevesebb volt és a legtovább elhúzódott. Ez is hozzájárult az amúgy is megosztott ország gyengeségéhez, de természetesen értékeket is létrehozott. A katolikus–protestáns szembenállás mintegy két évszázadra az ország legfontosabb kulturális tényezője lett.

E modulban azt vizsgáljuk meg, hogy a Magyarországon igen gyorsan tért hódító reformáció milyen módon hatott az anyanyelvű irodalom műfajaira.

1. A lutheri reformáció

a) Olvassátok el az alábbi két szövegrészletet!

30. Senki sem biztos a maga töredelmének valóságos felől, még kevésbé a következmény: a teljes elengedés felől.

31. Amilyen ritka az igazán bűnbánó ember, épp olyan ritka az igazán elengedést nyerő, vagyis nagyon ritka.

32. Örök büntetést kapnak tanítóikkal együtt, akik a búcsúcédulákkal biztonságban hiszik magukat az üdvösségük dolgában.

33. Nagyon kell óvakodnunk azoktól, akik azt mondják, hogy a pápának azok az elengedései (azaz búcsúi) Istennek ama fölbecsülhetetlen ajándéka, amely által rendbe jön az ember dolga Istennel.

(Részletek a lutheri 95 pontból)

Bárha jó dolog bűnbánatról, gyónásról, elégtételről írni és prédikálni, ha tovább, egész a hitig nem jutunk, bizonyára csupa ördögi, csábító tan az. Nem csak az egyiket kell prédikálni, hanem Istennek mind a két ígését. A törvényt hirdetni kell, hogy a bűnösöket megfélemlítsük, és az ő bűneiket feltárjuk, hogy megbánják azokat és megtérjenek. De itt nem szabad megállni; a másik ígét, a kegyelem ígését is hirdetni kell, mint amely nélkül a parancsolat, bűnbánat és minden más hiábavaló. Vannak ugyan még prédikátorok, akik bűnbánatot és kegyelmet hirdetnek: de nem ecsetelik úgy a parancsolatot és az Isten ígését, hogy megtanulnók, honnan és miként keletkezik a bűnbá-

nat és kegyelem. Mert a bűnbánat a parancsolatokból származik; a hit az Isten ígéretéből: és így azt az embert, akit az isteni parancsolatoktól való félelem lesújtott és önismeretre ébresztett, az isteni ígéretbe vetett hit megigazítja és felemeli.

(Luther: *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról*, fordította Dr. Masznyik Endre)

b) A fenti két szövegrészlet alapján miben tér el Luther álláspontja a katolicizmus hitelveitől?

---

2. A kálvini reformáció

Tanulmányozzátok az alábbi két képet!

Milyen lényeges elemekben tér el a kálvinista templom egy katolikus templomtól?

Értelmezzétek is a tér sajátos el-, illetve berendezésének elemeit a protestáns tanítás szempontjából!

A lyoni kálvinista templom 1640 körül

A szászrégeni katolikus templom belseje

---

4. Balassi Bálint: *Adj már csendességet...*

Balassi életművében kiemelten fontos vallásos költészete. Az alábbi feladatsorban egyik leghíresebb ilyen témájú versét fogjátok feldolgozni.

BALASSI BÁLINT: ADJ MÁR CSENDESSÉGET...

- 1 Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr!
Bujdosó elmémet ódd bútól szívemet, kit sok kín fúr!
- 2 Sok ideje immár, hogy lelkem szomjan vár mentségére,
Őrizd, ne hadd, ébreszd, haragod ne gerjeszd vesztségére!
- 3 Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg,
Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!
- 4 Irgalmad nagysága, nem vétkem rútsága feljebb való,
Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.
- 5 Jóvoltod változást, gazdagságod fogyást ereszthet-e?
Engem, te szolgálodat, mint régen sokakat, ébreszthet-e?
- 6 Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem igéd szerint,
Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,
- 7 Nyisd fel hát karodnak, szentséges markodnak áldott zárját,
Add meg életemnek, nyomorult fejemnek letört szárnyát;
- 8 Repülvén áldjalak, élvén imádjalak vétek nélkül,
Kit jól gyakorolván, haljak meg nyugodván, bú s kín nélkül!

- a) Milyen szerkezeti egységekre tudnátok tagolni a művet?
Válaszotokat indokoljátok!

- b) Az első két versszak kifejezéseit gyűjtsétek ki aszerint, hogy a megszólalóra vagy a megszólítottira vonatkoznak!

MEGSZÓLALÓ	MEGSZÓLÍTOTT

- c) Milyen három tényező alkotja a személyiséget a megszólaló szerint, az 1–2. versszak alapján? Az ember cselekvéseinek, gondolkodásának, létezésének mely elemeit jelöli meg ez a kiemelés?

- d) Hogyan látja a megszólaló a megszólítottat?

- e) Értelmezzétek a „már” és az „immár” határozószók jelentését!

- f) A 3–6. versszak érveket sorol. Fogalmazzátok meg saját szavaitokkal az érvek tartalmát!

A VERSBÉLI SZÖVEG	TARTALMA
Nem kicsiny munkával, fiad halálával váltottál meg, Kinek érdeméért most is szükségemet teljesíts meg!	
Irgalmad nagysága, nem vétkem rútsága feljebb való, Irgalmad végtelen, de bűnöm éktelen s romlást valló.	
Jóvoltod változást, gazdagságod fogyást ereszthet-e? Engem, te szolgádat, mint régen sokakat, ébreszthet-e?	
Nem kell kételkednem, sőt jót reménlenem igéd szerint, Megadod kedvessen, mit ígérsz kegyessen hitem szerint,	

g) Mennyiben tér el a 6. versszak hangvétele az azt megelőző három versszakétól?

.....

.....

.....

h) Hasonlítsátok össze az 1–2. és a 7–8. versszakot az alábbi szempontok szerint!

1–2. VERSSZAK		7–8. VERSSZAK
	hangnem	
	az ismétlődő ige alakja	
	a megszólaló és megszólított térbeli helyzete egymáshoz képest	
a jelenben:	a megszólaló lélekállapota	a jövőbe előrevetítve:

i) Olvassátok el az alábbi szakszövegrészletet!
Mennyiben rokonítható a sztoicizmussal a versben kívánt „boldogság”?

Ez a mélyen istenhívő költő, aki könyörgésének reménységkeltő artikulációs biztosítékát a kereszténység egy változatában találta meg, a vers egészével nem a túlvilági boldogságért, hanem egy – sztoikusan elképzelt – eszményi földi létért, „boldogságért” könyörög, maradék életére. (Németh G. Béla)

.....

.....

j) Fogalmazzátok meg vázlatosan a leglényegesebb különbségeket az ószövetségi zsoltárköltészet hagyományait folytató középkori himnuszalkotás és Balassi fent tárgyalt könyörgése között!

.....

.....

.....

.....

.....

5. Könyvnyomtatás és reformáció

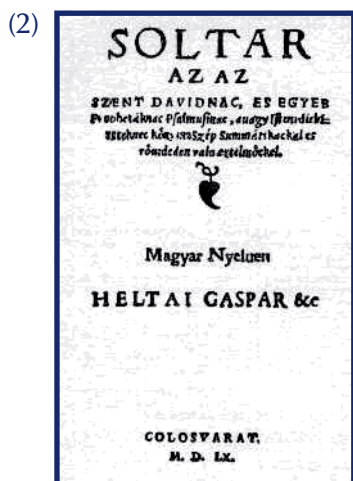
Az alábbi feladatban különböző szövegeket (kép, kiadvány fényképe, ismeretterjesztő szöveg, régi – 16. századi – szövegrészlet, térkép) láttok.

A források végigbongészése után válaszoljatok a kérdésekre!

Akkor tudtok hatékonyan, gyorsan dolgozni, ha felosztjátok a csoporton belül a kérdéseket, így egy-egy csoporttagnak két-három kérdésre kell válaszolnia.

Végül a csoporttagok ismertessék egymással eredményeiket!

- (1) Az emberi művelődéstörténet új korszaka kezdődött a 15. század közepén Gutenberg találmányával. A fölfedezés lényege a betűk sorozatgyártásának, azaz az azonos betűknek a sokszorosítása. Így lehetővé vált a szövegek kiszedése, majd a sajtó felhasználásával ezekről több azonos példányt készítettek. A kézzel írott könyv (kódex) mellett megjelent a nyomtatott könyv, amelynek döntő szerepe lett a műveltség elterjedésében, valamint az információ terjesztésében.

Heltai Gáspár saját kiadású műve

Gutenberg nyomdagépének rekonstrukciója

- (4) A protestáns hit terjesztői elsősorban csak magyarul és jól érthetően akarnak írni, és könnyen olvasható könyveket nyomtatni. Bornemisza Péter ezt írja a nagyszombati tanácshoz intézett levelében: „Irtam én is egy postillat¹, kibe az szokot Euangeliomokat nagi büen es oly niluan meg magiaraztam, hofi akar mel falubeli parasztczagis könien meg ertheti. Kit azert is mieltem hog csak egy giermek oluasasara is sokan tanulhassanac. Tudom kedig hofi ot kigielmetec

¹ postilla: a Biblia egyes részeihez kapcsolódó népszerű magyarázat, tágabb értelemben prédikációk gyűjteménye

köztis sokan uadnac, kic az fele tanusagokat ehez nec.” Pathai István pápai prédikátor pedig ezt mondja egy könyve előszavában: „Irtam peniglen magyar nyeluen, es igen paraszt bezedekkel, chak az szegeny kössegnek es nemely gyöngye magyar irás oluasoknak keduekert, nem igyekteztem semmit az szonak bölchen es kötelessen való formalasara...”

(mek.oszk.hu/01600/01653/html/07.htm)

A legelső debreceni nyomtatású könyv címlapja, Huszár Gál nyomdája
 Melius Juhász Péter első könyve, 1561

(6) Vándornyomdászok

A XVI. században – néhány állandó helyen működő nyomda mellett – a kiadványok egy részét vándornyomdászok készítették. Vándorlásaik nem voltak veszélytelenek. Kerülniük kellett nemcsak a török által megszállt területeket, hanem még a más vallásúak lakta településeket is. A könyvnyomdászokat nemcsak a törökök fenyegették súlyos büntetéssel. Zápolya János a lutheri könyvek készítőit bebörtönözte, Habsburg Ferdinánd pedig vízbe fojtásra ítélte az eretnek kiadványok nyomdászait.

Ezért a vándornyomdászok mindig is azokat a helységeket keresték, ahol nézeteiknek megfelelő vallás uralkodott. A lutheránusoknak Brassó, az unitáriusoknak Kolozsvár, a reformátusoknak Debrecen, a római katolikusoknak pedig Nagyszombat nyújtott menedéket. A vándornyomdászt befogadó város csak lehetőséget adott a nyomtatásra, a tipográfusnak munkájához mecénásra is szüksége volt. Üldöztetésük mellett ezzel a gonddal is meg kellett küzdeniük, s vándorlásaik úti célját ez lényegesen befolyásolta.

A nyomdászok vándorlásaik során kilométerek százait hagyták maguk mögött. Az ország nyugati határától vagy azon túlról öszvérháton, szekéren utaztak a Felvidéken keresztül Erdélybe és vissza.

Bornemisza Péter a Felvidéken vándorolt. A magyar prédikátor tipográfusok kiválósága tíz év alatt (főként a terjedelem tekintetében) több könyvet nyomtatott, mint a korszak bármelyik nyomdásza egész életében.

Huszár Gál munkássága pedig azt bizonyítja, hogy a vándornyomdászok rövidebb idejű tartózkodása is teremthetett maradandót egy-egy városban. Mindössze másfél évet töltött Debrecenben, de az általa alapított műhely – korunknak megfelelő eszközeivel és formájában – ma is nyomda. Debrecen abban az időben a magyar királyság és az erdélyi fejedelemség mezsgyéjén, a török csapatok portyaterületén feküdt.

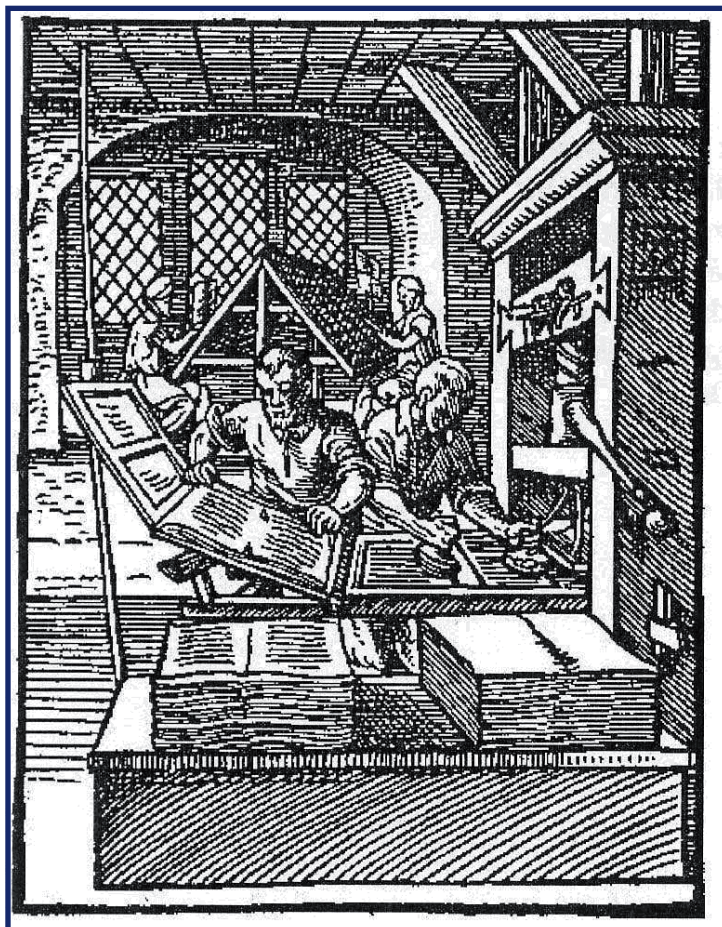
E határsáv sok kellemetlenséget rejtegetett, de előnnyel is járt, mert a város az országrészek közé ékelődésével kereskedelmi csomóponttá alakulhatott.

Híres vásárait messze földről hozták portékáikat a kereskedők, és ponyváikon a közkedvelt árucikkek közé tartozott a könyv is.

(http://www.magarynyomdasz.hu/cikk/mult_vandorny.php)

(7)

Nyomdai sajtó, Jost Amman fametszete

(8)

A Vizsolyi Biblia

(9)

MAGIAR PRAE
 DIKATIOC, KIPPOSTILLANAC
 NEVEZNEC, A PROPHE'AC ES
 APOSTOLOC IRASSABOL, A REGI
 Doctoroknak Origenes, Chriſtoſtomus, Theo-
 philactus, S. Ambrus, S. Hieronymus,
 S. Agoston, es a maſtani bölcz Do-
 ctoroc magiarazsáſe ſerint

2. Corint. 14.
 Mikor egybe gyűltöc, mindenec ti közzűltelec Pfalmsa
 tudomania, nyelvi nec érítſe, meg telemsé, es iraj magiaraz-
 záſſa vagon: Mindenec épülette legénece.

Dóbroczömbé, M. D. LXIII.

Melius Juhász Péter prédikációi

(10)

Nyomdák a 16. századi Magyarországon
(www.oszk.hu/.../nyomdak/nyomda_beve_hu.htm)

(11) Magyarország 16. századi nyomdászatáról döntő képet nyújt néhány statisztikai adat. 31 nyomdáról van tudomásunk: Abrudbánya (1569), Alsó-Lindva (1573), Bártfa (1579), Besztercebánya (1578), Brassó (1535), Debrecen (1560), Detrekő (1579), Eperjes (1573), Gyulafehérvár (1567), Kassa (1560 előtt), Keresztúr (1598), Kolozsvár (1550), Komjáti (1573), Magyaróvár (1558), Monyorókerék (1588), Nagyszében (1544), Nagyszombat (1578), Nagyvárada (1565), Nedelice (1573), Németújvár (1582), Pápa (1577), Pozsony (1594), Rárbok (1584), Sárvár (1539), Sempte (1573), Sic (Schützing, 1492), Szászsebes (1580), Szászváros (1582), Szeged (1547), Vizsoly (1596).

(mek.oszk.hu/01600/01653/html/07.htm)

(12)

Az keresztényi igaz hitnek részeiről való tanítás
Félegyházi Tamás debreceni prédikátor művének 1586-os, második kiadása

a) Miért jelentős Gutenberg felfedezése?

---

b) Mi a különbség az állandó és a vándornyomda között?

---

c) Magyarország mely részein voltak állandó nyomdák? Vajon miért?

---

d) Egyeztesd a térkép és a nyomdákat felsoroló szöveg adatait! Milyen eltéréseket találsz?

---

e) A fametszetet megvizsgálva írd le, hogyan készült el a nyomdatermék!

---

f) Milyen összefüggést fedezel fel a 6. forrás 2. bekezdése és a 12. forrás bevezető szövege között?

---

g) Olvass el minél többet a 9. forrás szövegéből! Írd le mai helyesírással az olvasottakat!

.....

.....

h) Milyen közös vonást fedezel fel Bornemisza Péter és Pathai István szavaiban?

.....

.....

.....

i) Mikor, hol adta ki Heltai Gáspár művét? Mi ez a kiadvány?

.....

j) Milyen vallású Heltai Gáspár? Miből következtetsz erre?

.....

k) Mikor készült el a Vizsolyi Biblia? Miért ez a neve? Ki a fordítója?

.....

.....

l) A források alapján fogalmazd meg, milyen összefüggés van Magyarországon a reformáció és a könyvnyomtatás terjedése között!

.....

.....

m) A források és egyéb ismereteid alapján fogalmazd meg, hogyan hatott a reformáció az anyanyelvű irodalomra!

.....

n) Melyek a magyar kultúra meghatározó felekezetei a 16. században?
Mely városok tekinthetők kulturális központjaiknak?

.....

.....

o) Milyen kiadványokról nem esik szó a forrásokban?

6. A 42. zsoltár fordításai

Az előző feladatból már kiderült, mennyire fontossá vált a reformáció idején a magyar nyelvű istentisztelet. Ennek szerves része volt a szertartás részeként közösen énekelhető zsoltár.

Balassi Bálint is fordított zsoltárokat, a leghíresebb zsoltárfordító azonban Szenczi Molnár Albert, aki az Ószövetség összes zsoltárát lefordította, illetve helyesebb úgy fogalmaznunk, hogy átköltötte.

Az alábbiakban a 42. zsoltár elejét olvashatjátok három fordításban.

a) A szövegekből kihagytuk az igealakokat, a szövegek után felsoroltuk őket.

Az a feladatotok, hogy illesszétek be a zsoltárokba. Egy igealakot annyiszor használhattok fel, ahányszor szerepel.

Nem az a cél, hogy az eredeti szöveget helyreállítsátok, hanem hogy három tartalmilag is, ritmikailag is jó szöveget hozzatok létre!

Mint az szomjú szarvas, kit vadász .....
 Hegyeken-völgyeken széllyel mind .....
 ..... s alig ..... szegény lélegzetet,
 Keres kútfejeket,

Úgy ....., Úristen, lelkem most tégedet,
 Szerne mind kiáltván az te szent nevedet,
 Szabadulására, hogy ..... kegyelmedet,
 Mint forrásfejedet. (*Balassi Bálint*)

Mint az szép híves patakra
 Az szarvas .....
 Lelkem úgy ..... Uramra,
 És hozzá .....
 Tehozzád, én Istenem,
 ..... én lelkem,
 Vajjon színed eleiben
 Mikor ....., élő Isten? (*Szenczi Molnár Albert*)

Mint a szarvas ..... a folyóvizekre, úgy ..... az
 én lelkem hozzád, oh Isten! ..... lelkem Istenhez, az élő Istenhez;
 mikor ..... el és ..... meg Isten előtt? (*Károli Gáspár*)

A beillesztendő igék: rettentett, mehetek, fohászcodik, szomjúhozik, kívánkozok, kergetett, rí, leh (liheg), jelenhetek, kívánkozok, vehet, ohajt, keres, onts, kívánkozok, jutok, szomjuhozik

b) Olvassátok el az eredeti szövegeket!

Mint az szomjú szarvas, kit vadász rettentett,
 Hegyeken-völgyeken széllyel mind kergetett,
 Rí, leh s alig vehet szegény lélegzetet,
 Keres kútfejeket,

Úgy keres, Úristen, lelkem most tégedet,
 Szerte mind kiáltván az te szente nevedet,
 Szabadulására, hogy onts kegyelmedet,
 Mint forrásfejedet.

(Balassi Bálint)

Mint az szép híves patakra
 Az szarvas kívánkozik,
 Lelkem úgy ohajt Uramra,
 És hozzá fohászkodik.
 Tehozzád, én Istenem,
 Szomjúhozik én lelkem,
 Vajjon színed eleiben
 Mikor jutok, élő Isten?

(Szenczi Molnár Albert)

Mint a szarvas kívánkozik a folyóvizekre, úgy kívánkozik az én lelkem hozzád, oh Isten!
 Szomjuhozik lelkem Istenhez, az élő Istenhez; mikor mehetek el és jelenhetek meg Isten előtt?

*(Zoltárok könyve, Károli Gáspár fordítása)***c)** Hasonlítsátok össze az eredeti szövegeket saját megoldásotokkal!
 Ha voltak lényeges eltérések, azok milyen jelentésmódosulást eredményeztek?

-----

d) Hallgassátok meg a csoport többi párosának megoldását, beszéljétek meg a tapasztalatokat!

7. Hasonlítsd össze Balassi és Szenczi zsoltárkezdését!

HASONLÓSÁGOK	ELTÉRÉSEK

8. A fabula

Bizonyára hallottatok már a fabula – állatmese – műfajáról.

A fabula olyan kisepikai műfaj, amelyben állatok személyesítenek meg emberi jellemvonásokat, karaktereket, s az állatok között létrejövő konfliktus az emberre jellemző tulajdonságok, helyzetek példázataként szolgál. A tanító szándékot az is bizonyítja, hogy e műfaj elmaradhatatlan része a tanulság közlése. Tehát ezek alapján rokonítható az újszövetségi példázatok (parabolák) egy részével.

A magyar reformáció korában tanító célzattal többen is lefordították, kiegészítették az ókor óta kedvelt műfaj darabjait. HELTAI GÁSPÁR is fordított, írt fabulákat azzal a céllal, hogy e mesék erkölcsi példázatként szolgáljanak a vallásos emberek számára. E fabulákban szinte lényegesebb az értelmezés szerepe, mint magáé a történeté, hiszen az értelmezés segít abban, hogy pontosan értse az olvasó a parabolát.

- a) Most tanárodtól egy kettévágott fabulát kapsz. A hiányzó részt neked kell megírni. Tehát ha történetet kaptál, jó protestáns hittérítő módjára fogalmazd meg az értelmezést, illetve tanulságot, ha értelmezést kaptál, találd ki hozzá egy rövid állatmesét előzményként!

-----

4. SHAKESPEARE HAMLETJE

Ebben a modulban a világirodalom legtöbbet értelmezett s alighanem legtöbbet játszott drámájával, Shakespeare *Hamlet*jével foglalkozunk. Mint minden nagy klasszikus, a *Hamlet* is keletkezésének korában gyökerezik, összefügg a korszak problémáival, de jelentése folytonosan változik, gazdagodik és szegényedik a befogadás, a befogadók szemhatárától, tapasztalati világától, elvárásaitól (horizontjától) függően.

Most a *Hamlet* szövegének sajátosságaival, a vele kapcsolatban felmerülő legfontosabb kérdések némelyikével, illetve utóéletének, befogadás-történetének néhány mozzanatával ismerkedünk meg.

A *Hamlet*en kívül vagy Csehov *Sirály* (1896) című darabját, vagy Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* (1967) című darabját kell a modul befejező órája előtt vagy elolvasnod, vagy megnézned.

0. Portfólió készítése

Ebben a modulban egy saját szakértői dosszié (portfólió) elkészítésével bizonyítod, hogy önálló, felfedező tanulással mélyültél el a témában. Az előre megadott értékelési szempontok segíthetnek abban, hogy dossziédát megtervezd, és úgy válogass a modul kínálta feladatokból, hogy azok mind érdeklődésednek, mind az értékelési szempontoknak megfeleljenek.

Összesen hat dokumentumot kell a modul végére elkészítened, a dossziédba megszerkesztened. A hatodik egy, a tanulási folyamatodra visszatekintő rövid esszé legyen.

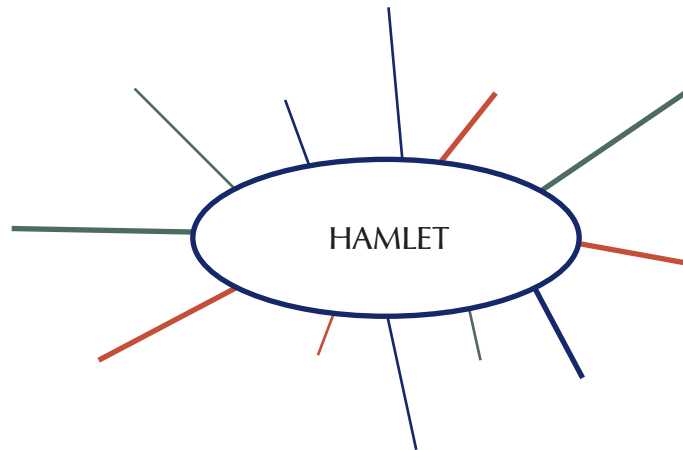
- A modulban a portfólióba beválasztható feladatokat az alábbi rövidítések jelölik:
PSzé = a portfólióba beválogatható szövegértési feladat
PSza = a portfólióba beválogatható szövegalkotási feladat
PK = a portfólióba beválogatható kutatási feladat
PA = a portfólióba beválogatható önálló alkotás (színpadkép, illusztráció, jelmezterv, képregény), de nem szövegalkotás
- Portfóliódnak a következő értékelési szempontoknak kell megfelelnie:
A beadott dokumentumok bizonyítják, hogy jól tájékozódasz a *Hamlet* szövegének egészében és részleteiben, illetve a mű értelmezésének kulcskérdéseiben.
Legalább egy dokumentumban kitekintesz a dráma modern utóéletére, vállalkozol vagy a bevezetőben említett Csehov-darab, vagy a Stoppard-dráma megadott szempontok alapján való részleges értelmezésére.
Dossziéd legalább öt dokumentumot és egy, körülbelül egyoldalas visszatekintő esszét tartalmaz.
Az öt dokumentumban szövegértési, szövegalkotási és kutatási feladatok arányosan szerepelnek.
A portfóliód tartalmaz egy, a témához illő társművészeti (film, zene, színház, képzőművészet, például illusztrációk) alkotással, alkotásokkal foglalkozó dokumentumot.
A portfóliód tartalmaz egy önálló alkotásnak tekinthető dokumentumot (kreatív írás, illusztráció, színpadkép).
A portfóliód záró dokumentuma egy visszatekintő-reflektáló esszé, amelyben:
  - indokolod választásaidat,
  - bemutatod tanulási folyamatod eredményeit és problémáit, valamint azt,
  - hogy választott dokumentumaid miként felelnek meg a megadott szempontoknak.

Dokumentumaid megfelelnek az értékelési szempontoknak és kifogástalan minőségűek. Hitelesek (például közlöd a felhasznált források bibliográfiai adatait, a letöltés dátumát). Bizonyítják ötletességedet és elmélyült gondolkodásodat. Dossziéd esztétikus, rendezett, jól szerkesztett, formai és nyelvi szempontból igényes.

1. Hamlet, a műtől függetlenedett hős

Hamlet egyike a világirodalom azon hőseinek, akik kibújtak abból a műből, amelyben megszülettek, amelyben megírták őket: mintegy függetlenedett írott változatától. Az ismeri, aki nem olvasta.

Mit tudtál Hamletről, mielőtt elolvastad volna Shakespeare művét?

2. Hamlet színeváltozásai

Olvassátok el Cs. Szabó László, élete nagyobb részét angliai emigrációban leélt magyar esszéíró alábbi szellemes gondolatfutamát, majd válaszoljatok az utána következő kérdésekre!

Hamlet volt már a színpadon lányos fiú, acélos párbajhős, kegyetlen királyfi, valóságos Borgia-csemete, Cézár, a pápai fattyú hasonmása, aki fél kézzel három-négy embert átperdérít a másvilágra, széplelkű neばántsvirág, elfojtott vérfertőző és homoszexuális diák, aki Horatióba és nem Opheliába szerelmes. Igaz, hogy erre a hajlamra, franciául, csak André Gide fordítása és Jean-Louis Barrault rendezése ösztönözte. Volt még nő is, igen: nő: elkeseredett szűzlány Asta Nielsen némafilmjében. Minden évtizednek megvan a maga Hamlet-alakítása, mondta John Gielgud, a legnagyobb élő *Shakespeare-versmondó* egy érdes és atlétikus alakítás védelmében, mikor a berzenkedők éppen

az ő fiatalkori lágyabb játékára, kifinomult Hamletjére emlékeztették. Ha a királyfi elolvasná a *Hamlet*-irodalmat, nem maradna ideje a *Hamletre*, mondta a két háború közt egy Shakespeare-kutató, s tréfáját, a súly kedvéért, megtoldotta nagy tudományú kötetével. Pedig a csömör már kitért a múlt században. Őrültek Hamlet kritikusai vagy csak tettetik? – kérdezte Oscar Wilde. Egy másik veséző, W. S. Gilbert a hadakozó elméletek mérlegelése után rájött, hogy „Hamlet idiotikusan épeszű, akinek őrület közben vannak világos pillanatai”. S mi volt az addig felgyűlt irodalom a maihoz képest! [...] A bűnt a romantika követte el. Hamlet mi vagyunk, Hamlet én vagyok; Delacroix, a fiatal festőtítán még be is öltözött annak.

[...] Van egy utólagos oka is a hadakozásnak *Hamlet* értelme körül. A romantikus azonosulás idején a királyfi színpadi alakból óhatatlanul átlényegült mítoszalakká, akárcsak – felbukkanásuk rendjében – Odüsszeusz, Aeneas, Trisztán, Faust, Don Juan, Don Quijote. Éles körvonalukkal elmentésben Hamleté sokkal ködösebb: ő a kételkedve boncoló, magát boncolgató intellektuel. Értsünk szót. Nem a darabban, hanem a mítoszában, amit a romantika hagyott ránk. *Words, words, words*, – Szó, szó, szó (II. 2.), feleli Polonius kérdésére, hogy mi van a könyvében. Szavak! De folyton él velük, rengeteget beszél magáról, most így, most úgy. [...] Az ő mítosza nem lehet egyértelmű, mert fegyvert szolgáltat minden elemzőjének.

(Cs. Szabó László: *Dráma vagy szerep? – Hamlet*)

a) Szerintetek mi tette lehetővé, hogy Hamlet ennyi alakot vegyen fel a színpadon?

.....

.....

.....

b) Milyen hamleti tulajdonság és milyen a nőkről alkotott előítélet, sztereotípiát tette lehetővé, hogy Hamletet nőként is színpadra (pl. Sarah Bernhardt), illetve filmre (Asta Nielsen) lehetett vinni?

.....

c) Cs. Szabó szerint miben különbözik Hamlet a világirodalom többi mítoszához képest?

.....

PK Keres és néhány sorban kivonatolj különböző *Hamlet*-értelmezéseket: legalább három, markánsan különböző értelmezést! (Kiindulhatsz például Hankiss Elemér a *Hamlet* fogadtatástörténetét összefoglaló könyvecskéjéből, a *Hamlet színváltásaiból*. Internetes forrásokat is használhatsz!)

PK Keres, gyűjts különböző *Hamlet*-előadásokról szóló kritikákat! Legalább hármat kivonatolj közülük úgy, hogy a kivonatokból kiderüljön, kicsoda a darabban Hamlet, mi jellemzi a díszletet s mi a főszereplő jelmezét. (Kiindulhatsz például Mihályi Gábor *Színházról vitázva* című könyvének *Hamlet*-írásaiból. Internetes forrást is használhatsz! Fontos a képi dokumentáció is!)

PA A darab végigolvasása után tervezd meg a te Hamleted jelmezét! A jelmezt kommentáld, indokold is!

3. Shakespeare és a reneszánsz

Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget!

Áttanulmányozása során használd a megszokott jelöléseket (√, −, +, ?, *)!

Néhány szó Shakespeare-ről

WILLIAM SHAKESPEARE 1564-ben született Stratford-upon-Avonban (ejtsd: sztreford ápon évn), s ugyanott halt meg 1616-ban. 154 szonett és néhány hosszabb költemény mellett Shakespeare 37 drámát írt. (A koraiak közül néhányat mások közreműködésével.) A sokoldalú költő és drámaíró színészként, rendezőként, színtársulata vezetőjeként is ismerte, élte és alakította a színház világát. Társulata, a „the King’s Men” (a Király Színészei), más forrás szerint a Lordkamarás Emberei 1597-től (1599-től?) a Globe (ejtsd: gloub [= földgolyó]) nevű színházban működött.

Maradandóságának titka – a sokrétegűség

Legtöbb darabját igen vegyes – különböző társadalmi rétegekből származó és különböző műveltségű – közönség számára írta. Talán ennek is köszönhető, hogy művei egyaránt szólnak a kalandot, hatásvadász elemeket, nyers tréfákat kedvelő és a finom lélekrajzra és súlyos bölcséleti kérdésekre nyitott olvasókhöz és nézőkhöz. Szinte állandó aktualitásuknak, folyamatos népszerűségüknek ez lehet az egyik titka.

Shakespeare színműveinek kéziratjai nem maradtak fent, korai költeményeivel ellentétben a szerző ezek sorsáról nem gondoskodott, kiadásukra nem fordított figyelmet. „Minden ezüstkanalát számon tartotta; csak a remekműveit hagyta veszendőbe. [...] Lehet, hogy a színházi ember előadásokban és felújításokban gondolkodott, s így sohasem tekintette darabjait befejezettnek.” „A darab az előadásra készült, s együtt élt-múlt a produkcióval.” (Géher István) A szövegeket az élelmes, de nem túl gondos kiadóknak, az ellopott sűgópéldányoknak és a színésztársaknak köszönhetjük.

Shakespeare Angliája: átalakuló világ

A költői zsenialitás mellett műveinek örök elevenségéhez hozzájárulhatott az is, hogy szerzőjük, Shakespeare egy OLYAN KOR KRÓNIKÁSA VOLT, MELYBEN MINDEN GYÖKERESEN MEGVÁLTOZOTT. Kitágult a világ, s Erzsébet Angliája kezdett a tengerekre és az új területekre kiterjeszkedő világhatalommá válni. A KÖZÉPKOR ZÁRTABB, SZILÁRDABB ÉRTÉKRENDJE EGY DINAMIKUSAN VÁLTOZÓ, ROMBOLÓ ÉS ÉPÍTŐ POLGÁRI TÁRSADALOMNAK ÉS ÉRTÉKRENDNEK ADTA ÁT HELYÉT. Az egyén immár nem egy egyszer és mindenkorra adott hierarchiába született bele, a tehetségen és akaraton múló meggazdagodás és felemelkedés lehetősége pedig új módon vetette fel az emberi cselekvés erkölcsi korlátainak kérdését is.

„Mindennek mértéke az ember”(?)

William Shakespeare reneszánsz, pontosabban KÉSŐRENEZÁNSZ ÍRÓ. A reneszánsz értékrend Prótagorasz, görög szofista bölcselőtől eredő kulcsmondata pedig így hangzott: „Mindennek mértéke az ember”. Ezt a mondatot általában a középkori Isten- és túlvilágközpontú gondolko-

dás ellenpontjaként, mint a reneszánsz evilágiságának és egyénközpontúságának jelszavát szokták értékelni. Eltekintve attól a fontos körülménytől, hogy a reneszánsz gondolkodók és alkotók zöme NEM ÁLLT SZEMBEN A VALLÁSSAL, hogy a reneszánsz és a vallásosság, a reneszánsz és a középkor viszonya jóval összetettebb, mint azt a közvélemény jó része gondolja, a prótagoraszi mondat önmagában is kétértelmű, többféleképpen értelmezhető.

A kulcs az „ember” szó értelme. Ha az ember szó emberiséget, emberséget, emberiséget, humanitást jelent, akkor a „Mindennek mértéke az ember” kissé homályos, de nagyon emelkedett gondolat. Ha azonban az „ember” szó AZ EGYES EGYÉNT, AZ INDIVIDUUMOT jelenti, akkor e jelszó erkölcsileg igen problematikus következményekkel járhat. Tudniillik értelmezhető úgy, hogy az egyénnek mindent szabad, ami érdekében áll, „minden jó, ami nekem jó, ami az én kiteljesedésemhez, megvalósulásomhoz vezet”.

A reneszánsz a prótagoraszi mondatot mindkét jelentésében magáévá tette. A RENESZÁNSZ INDIVIDUALIZMUS ezért másokon átgázoló gátlástalan ÖNÉRVÉNYESÍTÉST IS JELENT. (Az önmegvalósítás, az egyén joga és a hagyományos értékrend, a konvenciók konfliktusában természetesen nem mindig az előbbi jelenti a negatív pólust – erre Shakespeare életművében a *Romeo és Júlia* a legközismertebb példa.)

Vita a reneszánsz individualizmussal

Shakespeare többek között azért tekinthető későreneszánsz vagy reneszánsz utáni írónak, mert művei részben ennek a gátlástalan individualizmusnak, ennek a korlátatlan önérvényesítésnek az elemző bírálatát vagy taszító torzképét adják. Azt vizsgálják, hogy mire van joga az embernek, illetve mire képes az ember egy olyan világban, ahol a cselekedeteket a hagyományos erkölcsi parancsok – például a „Ne ölj”, „Tiszteld atyádat és anyádat...” – már nem szabályozzák, legalábbis nem megfellebbezhetetlen érvennyel szabályozzák. Mind királydrámáinak egy csoportja (pl. a közismert *III. Richárd*), mind úgynevezett „nagy tragédiái” (*Hamlet*, *Othello*, *Lear király*, *Macbeth*) részben e körül a kérdés körül forognak.

Machiavellista hősök

Shakespeare „machiavellista” hősei (az elnevezés a nagy, itáliai reneszánsz politikai gondolkodó, Machiavelli nevéből alakult ki), pl. III. Richárd, a *Hamlet* Claudiusa vagy *Macbeth* számára a cél szentesíti az eszközt. Céljuk – az uralkodás – érdekében gyilkolnak, elteszik láb alól az útjukban állókat. Ezek a nagy ambíciójú és nagy tehetségű figurák a reneszánsz individualizmus parancsát követik, majd Shakespeare embertani kísérletének egy pontján szembesülnek vele, hogy az ember talán mégsem tehet meg bármit, hogy valamiféle rendbe, ellenállásba – magában vagy maga körül – mégiscsak beleütközik.

Részben a gátlástalan önérvényesítők, a hatalom megszállottjai a központi alakjai Shakespeare másik mániákusan visszatérő témájának, a TRÓNBITORLÁS történetének is. Erzsébet Angliájában nemigen volt fontosabb kérdés, mint a királyi hatalom jogosultságának kérdése. Az a kérdés, hogy ki is, milyen is a rendet, a biztonságot, a biztos gyarapodást biztosító JÓ URALKODÓ, az, akinek önkényét is közérdekként fogadja el a nép. A feudális anarchia, a rózsák háborújának kora után a Tudorok, s főleg a hosszú ideig, 1558-tól egészen 1603-ig uralkodó Erzsébet legendás-mitikus alakja testesítették meg a szükséges, de oly törekeny társadalmi békét.

A fenti szöveg elolvasása alapján ki a *Hamlet* legjellegzetesebben reneszánsz hőse? Miért és milyen értelemben?

PSza A darab feldolgozása során gyűjts érveket, bizonyítékokat azzal kapcsolatban, hogy a darab szembenálló hősei közül ki miben kötődik a reneszánszhoz, ki miben egy korábbi (és/vagy későbbi) korszak értékrendjéhez, normáihoz, embereszményéhez!
Írj portfóliódba fogalmazást *Ki a reneszánsz megtestesítője: Hamlet vagy Claudius?* címmel!

4. Az öt felvonás húsz jelenete – kihagyásokkal

- a) Illesszétek be a helyükre a *Hamlet* kilenc, elkészült, a darabból kiemelt jelenetét, pontosabban jelenet-összefoglalóját! Húsz jelenetből tizenegy összefoglalása egymáshoz képest helyes sorrendben áll, de közöttük el kell helyezni a kihagyott összefoglalókat. Ezek összekeverve és betűkkel megjelölve a sorba rendezettek után találhatók.
- Írjátok be a kihagyott jelenetek betűjelét a jelenetek, illetve a felvonások között szabadon hagyott sorokba!
  - Ezután számozzátok be sorban az egyes jeleneteket egy-egy felvonáson belül!
- A szöveg ma használatos tagolása egyébként nem Shakespeare-től, hanem a XVIII. századból származik. Az ő idejében a darabokat folyamatosan játszották.

A HIÁNYOS VÁZLAT: TIZENEGY JELENET A HÚSZBÓL

(A jeleneteket alkotó kisebb, a drámában külön nem jelölt jeleneteket zárójeles sorszámokkal jelöltük itt és alább, a kihagyott jeleneteknél is.)

I. felvonás

- Az örök kérésére Horatio, Hamlet barátja éjfélkor megbizonyosodik arról, hogy az idős Hamlet kísértete valóban megjelenik a várfalon. Megígéri, hogy a következő éjjelen Hamletet is elhívja, hogy szembesüljön a jelenéssel.
- (1) Anglia új királya, Claudius, aki az elhunyt király, az idősebb Hamlet öccse, a trónteremben megindokolja bátyja özvegyével kötött gyors házasságát, majd intézkedni kezd. Levelet küld a norvég Fortinbras nagybátyjának, hogy állítsa meg Dánia ellen sereggel készülő unokaöccsét; elengedi Laertest, bizalmas udvari emberének, Poloniusnak a fiát Párizsba; a halott király fiát, Hamletet, aki vissza akar menni Wittenbergbe, viszont arra kéri, hogy maradjon az udvarban. (2) Horatio és Hamlet beszélgetnek a dániai állapotokról és Hamlet hangulatáról, majd Horatio és az örök arra kéri Hamletet, hogy éjfélkor jöjjön velük, s saját szemével bizonyosodjék meg apja kísértetének megjelenéséről.
- A Szellem, akinek szándékaiban Hamlet nem bíz meg teljesen, elmondja a királyfinak, hogy öccse, Claudius mérgezte meg, míg a kertben aludt, s azt is tudomására hozza, hogy Hamlet anyja még a gyilkosság előtt Claudius szeretője lett. A Szellem megparancsolja Hamletnek, hogy bosszulja meg halálát, s azt is, hogy anyját viszont ne zaklassa, hanem bízza a saját lelkiismeretére.

II. felvonás

- (1) A király és a királyné Hamlet wittenbergi barátait, Rosencrantzot és Guildensternt kéri meg, hogy fűrkésszék ki Hamlet megváltozásának okát. Polonius elmondja, hogy ez szerinte Ophelia elutasító viselkedésével magyarázható, s arra kéri a királyt, hogy lessék meg együtt, hogy Hamlet hogyan viselkedik Opheliával. (2) Polonius találkozik Hamlettel, aki bolondosan beszél hozzá, illetve bolondját járattja vele. (3) Hamlet találkozik régi barátaival, Rosencrantzcal és Guildensternnel, akikről hamarosan kideríti, hogy az ő megfigyelésére hívták őket Dániába. A barátok elújságolják Hamletnek, hogy színtársulat érkezett az udvarba. (4) Hamlet nagy lelkesedéssel üdvözli a színészeket, s rögtön felelevenít velük egy régi darabot. Egyúttal megkéri őket, hogy este adják elő a *Gonzago megöletése* című darabot az ő betoldott soraival.

III. felvonás

- Rosencrantzék elmondják a királyi párnak, hogy egyelőre nem tudták meg Hamlet furcsa viselkedésének okát. A király és Polonius kihallgatják Ophelia és Hamlet beszélgetését, melynek során a királyfi az asszonyi természet ingatagságát és a becsület törekenységét emlegetve ismételten kolostorba küldi a lányt, akinek eddig udvarolt. A király Hamlet furcsa, „mélakóros” beszédét nem a szerelmi kudarccal magyarázza.
- A királynő szobájában Hamlet a támadó fogadtatásra még támadóbban reagál. Anyja segélykiáltására a hallgatózó Polonius megmozdul a kárpit mögött, mire Hamlet agyonszúrja. Csak a tetemet meglátva tudja meg, hogy nem Claudius, hanem csak udvari bizalmasa bújta meg a függöny mögött. A királyfi néhány Poloniuson sajnálkozó megjegyzés után súlyos szemrehányásokkal illeti anyját, hogy véreére hallgatva az idős Hamlet helyett annak hitvány öccsét választotta. A királynő először értetlenkedik, majd fia szavainak hatására megrendül. A szemrehányások közben azonban megjelenik a Szellem, hogy Hamletet a bossúra emlékeztesse, illetve anyja megkímélésére figyelmeztesse. A Szellemet a királynő nem látja, fiát ismét örültnek nézi. Hamlet anyjától önmegtartóztatást, a bűnös királyi ágytól való tartózkodást követel, majd távozik.

IV. felvonás

- Rosencrantz és Guildenstern Polonius testét követelik Hamlettől, és közlik, a királyhoz kell mennie velük.
- Gertrud és Claudius megdöbbenve tapasztalják, hogy Ophelia elméje elborult: dalol, illetve összefüggéstelen beszédében halott apját emlegeti. Laertes lázadó csoport élén betör a királyhoz, akin apja halála miatt bosszút akar állni. A király ártatlannak vallja magát és türelemre, az igazi gyilkos megtalálására inti. Beszélgetésüket az eszét vesztett Ophelia dalolása kísérteties, zavaros beszéde zavarja meg.
- Horatio megkapja Hamlet levelét, melyben a királyfi tájékoztatja, hogy váltságdíj ellenében a kalóztól hamarosan hazatérhet.
- A király elmagyarázza Laertesnek, hogy miért nem büntette meg itt, Dániában Polonius gyilkosát, Hamletet. Beszélgetésük közben érkezik a királyfítól levél, melyben a királyt hazatértéről tudósítja. Erre a király Laertessel megbeszéli Hamlet párbajba csomagolt meggyilkolásának tervét. A jelenet végén jön a hír: Ophelia vízbe fulladt.

V. felvonás

- (1) Hamlet és Horatio beszélgetnek, a királyfi elmeséli, hogy a halálát kérő királyi levelet a hajón kicserélte egy olyan levélre, amely a kézbesítők, Guildenstern és Rosencrantz azonnali halálát követeli az angol uralkodótól. (2) Osrick, egy finomkodó modorú udvaronc Laertes megbízásából barátságos lovagi kardviadalra hívja Hamletet. Horatio óvja a viadaltól barátját. (3) A királyi-udvari nézőközönség előtt kezdődik a viadal, amely előtt Hamlet bocsánatot kér kihívójától indulatos szavaiért, temetőbeli őrült viselkedéséért. Hamlet a viadalban először főlényben van, azután Laertes mérgezett tőre megsérti, de még ez előtt Gertrud iszik a király által megmérgezett, Hamletnek szánt italból. A verekedés közben Hamlethez kerül a mérgezett tőr, amely most Laertest sebzi meg. A királynő összeesik, mire a már közelgő haláláról tudó Laertes beavatja Hamletet az ellene szőtt gyilkos királyi tervbe, melynek ő, Laertes volt az eszköze. Hamlet a mérgezett tőrrel ledöfi a királyt. A két apátlan fiú a halál előtt kibékül, Hamlet Horatiót kéri, hogy tudósítsa a túlélőket igaz történetéről. (4) Fortinbras csapatai végszóra érkeznek, épp jókor: Hamlet Horatió keresztlél még a közelgő norvég hercegre adja szavazatát: őt jelöli meg utódjául. Fortinbras meghallgatja Horatióknak a történetekről szóló, bővebb kifejtést ígérő összefoglalóját, majd az ő katonái lőnek sortűzetet a halott Hamlet tiszteletére.

A kihagyott és összekevert jelenetek:

- a) Laertes elutazása előtt eltanácsolja hűgát, Opheliát Hamlettől, majd meghallgatja atyja, Polonius útravalóul adott jótanácsait. Az apa is eltiltja Opheliát Hamlettől.
- b) Polonius először szolgájának, Rajnáldnak ad utasításokat arról, hogy hogyan kémlelje ki Laertes párizsi viselkedését, majd meghallgatja lányát, aki beszámol neki Hamlet furcsa, őrült viselkedéséről. Polonius úgy véli, hogy a viszonzatlan szerelem magyarázza Hamlet viselkedését, s ezt mielőbb el szeretné mondani az aggódó királynak.
- c) A várfalon Horatio, Hamlet és egyik őr, Marcellus éjfélkor meglátják az idős Hamlet szellemét, aki hívja Hamletet, hogy kövesse őt.
- d) Hamlet útközben találkozik a norvég Fortinbras hadával, mely éppen Dánián kel át Lengyelország felé. A dán királyfi Fortinbras századosától megtudja, hogy a norvég herceg egy talpalatnyi földért viszi háborúba seregét. Ezt hallván Hamlet egyfelől elmeditál e harc értelmetlenségén, másrészt ismét saját tétlensége miatt ostorozza magát.
- e) A király Rosencrantzéknek elmondja, hogy elküldi velük Hamletet Angliába, Polonius pedig megígéri a királynak, hogy a kárpit mögül kihallgatja az anya és a fiú beszélgetését. A királynő szobája felé igyekvő Hamlet a magányosan meditáló és imádkozni próbáló király mögött halad el. Már ledöfné, amikor eszébe jut, hogy az ima közben végrehajtott bosszú inkább jutalom, mintsem igazi megtorlás lenne.
- f) A királynő elmondja Claudiusnak, hogy Hamlet leszúrta Polonius. Claudius Hamlet Angliába küldését a királynőnek mint az így kialakult helyzet orvoslását vázolja föl
- g) (1) A temetőben sírásók (az eredetiben bohócok, „clown”-ok) beszélgetnek, tréfálkoznak, miközben munkájukat végzik. Hamlet és Horatio közéjük érkeznek, és bekapcsolódik a halottakról, azaz hajdani élőkről, élet és halál anyagi körforgásáról folytatott beszélgetésükbe. (2) Az udvar Laertessel Ophelia koporsóját kísérve a temetőbe érkeznek. Kiderül, a sírásók az öngyilkosként

kezelt Ophelia sírját ásták. Az öngyilkosság miatt csonka szertartás vége felé Laertes az Ophelia megháborodását okozó gazembert átkozva a nyitott sírba ugrik. Hamlet utána. A sírban verekszenek, majd Hamlet vadul bizonygatja, mennyivel jobban szerette a lányt, mint ahogy egy testvér szeretheti.

- h)** (1) Hamlet először a színészeket oktatja a színház céljáról s a megfelelő játékmódról, majd megbeszéli Horatióval, hogy a színelőadás alatt mindketten figyelni fogják a király viselkedését. (2) Az udvar megtekinti a cselekményt előzetesen összefoglaló némajátékot, majd a színelőadás egy részét. A király azonban a Hamlet által *Az egérfogónak* emlegetett darabnak azon részénél, melyben a színpadi királynő hűségfogadkozása után a színpadi királyt öccse a kertben fülébe öntött méreggel megmérgezi, föláll, s az előadásnak vége szakad. Hamlet Horatióval egyetértésben megállapítja, hogy most már bizonyosak lehetnek a szellem szavában. (3) Rosencrantz és Guildenstern szemrehányást tesznek Hamletnek, hogy felizgatta anyját és a királyt. Hamlet egy fuvolával példálózva ad leckét áruló barátainak arról, hogy nem olyan könnyű őrajta eligazodni, illetve céljait kifürkészni. A barátok után Polonius is közli, hogy Hamletet hívhatja anyja. A királyfi lelkében véres elhatározással elindul.
- i)** A király közli Hamlettel döntését, hogy tette miatt a királyfinak wittenbergi barátai kíséretében Angliába kell mennie. A közönség Claudius jelenet záró monológjából arról is értesül, hogy a Rosencrantzékkel az angol királynak küldött levél Hamlet azonnali halálát követeli.

PSza Készítsd el a dráma általad színrevitelre szánt rendezői példányának vázlatát!

A fenti tartalom-összefoglalásból húzz ki jeleneteket vagy jelenetek részleteit úgy, hogy négyórás helyett csak kétórás legyen a darab. Húzásaidat indokold!

(Valójában persze nem elsősorban a cselekményből, hanem a dialógusok és a monológok szövegéből kell a rendezőnek húznia. Portfóliódba ezért ehelyett egy felvonás meghúzott változata is belekerülhet.)

Ezt a feladatot érdemes később, a darab elemzése után elvégezned.

PA Készíts képregényt a darab egyik jelenetéből!

A képregény legalább 6, legfeljebb 12 képből álljon, a szereplők szavait vagy buborékban, vagy képaláírással rögzítsd. Te döntöd el, hogy a darab eredeti szövegéből válogatsz idézeteket vagy egyszerűsített-tömörített mondatokat adsz a szereplők szájába. A képregényt bármilyen technikával elkészítheted (fekete-fehér rajz, színes filc, festés, kivágás és kollázs, ill. fotómontázs stb.); számítógépet is használhatsz a rajzoláshoz.

A Z E L S Ő F E L V O N Á S

5. A Hamlet első két jelenete

Dolgozzatok csoportokban (azon belül először egyénileg), majd ismertessétek munkátok eredményét!

A) Az első két jelenet kapcsolata

a) A darab az instrukció szerint Dániában, Helsingör várában játszódik.

Nézd meg az első két jelenetben szereplő neveket, és ítéld meg, hogy hangzásuk alapján milyen nemzetiségű szereplőt idéznek!

Francisco: .....

Bernardo: .....

Marcellus: .....

Horatio: .....

Hamlet: .....

Claudius: .....

Gertrud: .....

Polonius: .....

Laertes: .....

Mi lehet a szerepe, a jelentősége a sokféleségnek, a kevéssé kizárólagos skandináv jellegnek?

.....
.....

b) Hangulati szempontból milyen viszony van a dráma első két jelenete között?

Milyen helyszínen, milyen napszakban és hány órakor játszódik az első, milyen helyszínen a második?

Ha rendező lennél, melyik jelenetnél milyen világítást alkalmaznál?

	ELSŐ SZÍN (JELENET)	MÁSODIK SZÍN (JELENET)
HELYSZÍN		
NAPSZAK, IDŐPONT		
AZ ELSŐ MEGSZÓLALÓK SZAVAI, BESZÉDMÓDJA (IDÉZET/JELLEMZÉS)		

A JELENET URALKODÓ HANGULATA		
JAVASOLT VILÁGÍTÁS, FÉNYVISZONYOK		

A két jelenet viszonya: .....

- c) Mi a szerepe annak, hogy Horatio eredetileg nem hisz a szellemekben, a kísértetjárásban? Függetlenül a Szellem – egyelőre ismeretlen – mondanivalójától, hogyan, milyen jelként értékeli Horatio a kísértet megjelenését (65–67. sor)?

.....

.....

- d) Mit tudunk meg az első jelenetben az ország politikai helyzetéről? Hogyan kapcsolják az örök e helyzethez a Szellem öltözékét?

.....

.....

- e) Miért nem lenne szerencsés, ha a darab a második, a tróntermi jelenettel indulna? Milyen többletet ad az első jelenet a másodikhoz, mennyiben nézzük másképpen az első miatt a második jelenetet?

.....

.....

Ki és hogyan viszi tovább az első jelenet hangulatát, színvilágát a második jelenetben? .....

.....

B) Claudius trónbeszéde

- a) Milyen uralkodónak ismerjük meg Claudius a dráma második jelenetéből?

.....

- b) Olvasd el Claudius trónbeszédének alább idézett részét!

KIRÁLY

Bár Hamlet, édes testvérünk, halála
Emléke még új, és úgy illenék,
Hogy gyászba' hordjuk szívünket, s egész
Országunk egy bús homlokká boruljon:
De annyiban már a természetten

Győzött az ész, hogy míg bölcs fájdalommal
 Siratjuk őt, megemlékszünk magunkról.
 Azért ángyunkat egykor, most királynénk',
 E harcos állam trónja özvegyét,
 Mintegy kopár örömmel – a szemünk
 Mosolygva egyik, a másik könyezve,
 Kéjjel koporsók, gyással nász között,
 Egyensúlyozva bánatot s gyönyört –
 Nőül vevők; nem ellenkezve bölcs
 Tanácsitokkal, melyeket nekünk 15
 Szabadon adátok ez iránt; köszönjük. –
 Már most, az ifjú Fortinbras, miképp
 Tudjátok is, nem adva ránk sokat,
 Vagy oly hiszemben, hogy bátyánk halála
 Miatt ez ország összevissza van,
 Kalandos álmakkal szövetkezék,
 S követséggel sem általt háborítani,
 Az atyja elvesztette földeket
 Kiadni kérvén, melyek jog szerint
 Bátyámra szálltak. Ennyit róla. 25

- Mivel indokolja Claudius az elődje özvegyével kötött gyors házasságot?

- Milyen ellentétekre épít a beszéd első 15 sora?

- Ha megnyeri, mivel nyeri meg a király udvari hallgatósága rokonszenvét az első 25 sorban?
 Milyen értékekre hivatkozik kimondva, illetve beszéde retorikai szerkezete által sugallott módon?

- c) Milyen három gyors intézkedést hoz a király a jelenetben? Hogyan indokolja ezeket?

i. Fortinbrasra vonatkozóan: -----

Indoklás: -----

ii. Laertesre vonatkozóan: -----

Indoklás: -----

iii. Hamletre vonatkozóan: .....

Indoklás: .....

C) Hamlet és Claudius, illetve az udvar viselkedése

a) A király Hamlettel folytatott párbeszédében a „Szép tőled, és ajánlja szíved, Hamlet” kezdetű fejtegetésben (a 87–117. sorokban) milyen értékekre, fogalmakra hivatkozva unszolja a királyfit, hogy hagyjon fel gyászával, illetve enyhítse azt?

.....
 .....

b) Milyen tónusban beszél Claudius Hamlettel? Hogyan reagál a királyfi éles replikáira? Az olvasott jelenet szerint s annak időpontjában mik lehetnek Claudius szándékai elődjének fiával?

.....
 .....

c) Kinek a viselkedése helyénvaló, érett a tróntermi jelenetben: a királyi páré és az udvartartásé vagy Hamleté?

Hogyan viselkedik Hamlet? Mi szól – a jeleneten belül! – amellet, hogy viselkedése nem csak különcködés, túlérzékenység?

Érveljtek!

HAMLET VISELKEDÉSÉNEK KRIKUS JELLEMZÉSE – AZ UDVAR VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK	AZ UDVAR VISELKEDÉSÉNEK KRIKUS JELLEMZÉSE – HAMLET VISELKEDÉSE MELLETTI ÉRVEK

.....
 .....

d) Ki osztja az első, illetve *majd* a negyedik jelenet tanúsága szerint Hamlet szembenállását az új renddel?

Ki az, aki az új királyi pár nászát szintén elsietettnek látja?

Miért fontos, hogy legyen ilyen szereplő?

Hozz idézetet, mely bizonyítja ezt az egyetértést!

D) Hamlet első monológja

HAMLET

Ó, hogy nem olvad, nem hígul s enyész
 Harmattá e nagyon, nagyon merő hús!
 Vagy mért szegezte az Örökkévaló
 Az öngyilkosság ellen kánonát?
 Ó Isten, Isten! mily unott, üres,
 Nyomasztó nékem e világi üzlet!
 Phi! rút világ! gyomos kert, mely tenyész,
 Hogy magva hulljon; dudva és üszög
 Kővér tanyája. Ó, megérni ezt!
 Két-hónapos halott! – nem, annyi sincs még,
 S egy oly király, kihez e mostani:
 Hyperion mellett szatír; ki úgy
 Élt-halt anyámér, hogy kímélte még a
 Fúvó szelektül is. Ég és pokol!
 Eszembe kelle jutni? Szenvedéllyel
 Csüggött anyám is férjén, mintha vágját
 Növelte volna tápja: s ímhol egy
 Hó múlva már – de jobb feledni ezt.
 Gyarlóság, asszony a neved! – Csak egy
 Rövid hó: még cipője sem szakadt el,
 Melyben atyám testét kísérte ki,
 Niobe módra könnyé válva; – s ím
 (Ó, Isten! egy barom, egy oktalan
 Tovább gyászolna) ím, ő, éppen ő,
 Atyám öccsével egybekél, ki úgy
 Sem húz atyámra, mint én Herculesre.
 Egy hó alatt – még tettetett könyének
 Kisírt szeméből el se tűnt sava,
 S ő újra házas. Ó, gonosz hamarság;
 Vérnászi ágyba így sietnie!
 Ez jóra nem visz, nem vihet soha;
 De törj meg, szívem, mert nem szólhat a szája.

- a) Egy-két szóval (esetleg lélektani kifejezéssel, címkével) jellemezd Hamlet lelkiállapotát a monológ szerint!

Hangulata milyen tettere készítené? Miért nem hajtja végre ezt a tettet?

- b) Milyen metaforákkal írja le a világot, illetve az udvart? Írj ki legalább két metaforikus jellemzést!

- c) Mivel indokolja Hamlet ebben a monológban lelkiállapotát? Milyen tényezőket jelöl meg fájdalma okául?

Haragja ki ellen irányul elsősorban?

- d) Hamlet számára apán kívül mit jelentett az idős Hamlet a fenti monológ s a következő idézet szerint? Mit jelent ennek következtében számára apja halála és anyja új házassága?

„Ő volt az ember, vedd akármi részben,
Mását e földön nem látok soha.”

PSza Látszat és valóság

A darab egyik nagy témája látszat és valóság ellentéte, ami az alábbi idézetben is megjelenik.

HAMLET

Látszik, asszonyom! az is
Valóban; látszik-ot nem ismerek.
Nem e sötétszín köntös, jó anyám,
Sem a szokott gyászöltözet, sem az
Erőltetett mell zúgó sóhaja,
Nem a szemekben duzzadó patak,
A csüggedő tartásu arc, meg a
Bú többi módja, színe és alakja
Jelölhet engem voltaképp: ezek,
Valóban, látszanak, mert játszhatók;
Az enyém belül van, és nem látja szem,
Csak díszje és boglára gyászmezem.

Írj egyoldalas fogalmazást arról, hogy a darabban hol s hányféleképpen jelenik meg a látszat és valóság kettőségének motívuma! Ide sorolható az alakoskodás, a szerepjáték motívuma is!

6. A különös harmadik jelenet

- a) Az első két jelenet után, illetve a második jelenet utolsó szavai után („Atyám árnyéka fegyverben! Gonosz, / Rút cselet gyanítok: bár éj volna már! / Csitt, lélek, addig. Rút csíny nem marad, / Borítsa bár egész föld, föld alatt.”) milyen helyszínre és eseményre számít a néző?

.....

- b) Kik a harmadik jelenet szereplői, mi a jelenet helyszíne?

.....

.....

Ki kinek milyen tanácsot ad?

Első tanács: .....

.....

Második tanács (itt elég a szerintetek legfontosabb két tanácsot kiemelni): .....

.....

.....

Harmadik tanács: .....

.....

.....

- c) Mi lehet a közbeékelés funkciója a közvetlen színpadi hatás szintjén?

.....

.....

- d) Milyen későbbi cselekményszálakat, motívumokat indít el, készít elő ez a kitérőnek tűnő epizód?

Milyen későbbi szereplők közötti párhuzamok lehetőségét építi ki ez a jelenet?

Milyen szerepben látjuk itt Poloniust és Laertest?

.....

.....

.....

- e) A későbbiek szempontjából miért lehet fontos, hogy Poloniust itt nem udvari intrikusként, hanem gondos és aggódó apaként látjuk?
-
-

Nézőpontváltások a *Hamletben*

Nézőpontváltásokról az elbeszélői nézőpont kapcsán inkább epikus művekben szoktunk beszélni. Azonban drámában is vizsgálhatjuk a szövegben éppen érvényesülő nézőpontokat, amelyek a „nézőt az érzékelés és a megértés különböző pozícióiba helyezik” (Kékesi Kun Árpád).

Az olvasott szöveg, illetve a látott jelenet más és más perspektívát kínál a nézőnek: orientálja, irányítja figyelmét – még ha máshogyan is, mint az epikában az elbeszélői nézőpont vagy a látókör (beszédhelyzet). Például a *Hamlet* első jelenetében más hangulatú Dániával ismerkedünk meg, mint a második, a tróntermi jelenetben. Poloniust a harmadik jelenetben máshogy és másnak látjuk, mint később, például a harmadik felvonás első és második jelenetében. Vitakérdés a *Hamlet* megítélésével kapcsolatosan, hogy a dráma világát mindig és kizárólagosan a főszereplő nézőpontjából és értékelési pozíciójából látjuk-e. Ennek a kérdésnek a megítélése erősen befolyásolja a darab színrevitelét.

PSzé (Az első három feladat összetartozik, csak együttes megoldásuk kerülhet a portfólióba.)

- Sorold föl azokat a jeleneteket, ahol nem feltétlenül Hamlet nézőpontjából ítéljük meg a dán udvart!
- Keress és jellemezz olyan jeleneteket, ahol Hamlet nincs jelen a színpadon!
- Keress és jellemezz olyan jeleneteket, ahol Hamlet viselkedését nem tudjuk, nem tudod teljes azonosulással szemlélni!

PSza Írj egy egyoldalas fogalmazást, amely Rosencrantz és Guildenstern magatartása iránt megértőbb, elfogadóbb, mint Hamlet!

Helyzetüket és Hamlettel kapcsolatos viselkedésüket jellemezd körültekintően!

PSza A darab első felvonásának második, illetve harmadik felvonásának első három jelenete alapján írd meg olyan elemzést a királyról, amely elfogadóbb iránta, mint Hamlet, amely meglévő pozitív vonásait is észreveszi, kidomborítja!

7. Újra éjféli – a 4. szín

- a) A negyedik szín a már régen várt, már az első színben előkészített találkozás a Szellem és Hamlet között. Miért tekinthető ugyanakkor ez a rész is késleltetésnek?
-

- b) Hamlet és Horatio újabb beszélgetése ismét megerősíti, hogy Hamlet megítélése a dániai közállapotokról nem csak az ő külön véleménye.

- Keressétek meg s idézzétek Horatio azon mondatát, amely furcsálkodást, rosszallást fejez ki az udvar viselkedését illetően!

- Az első két jelenet ellentétét sötétség és világosság, rettenet és derű között most időben egyszerre, de két térben jeleníti meg a darab. Hogyan jelenik meg ez az ellentét a 4. szín első jelenetében? Hol mi folyik éppen?

- Ha függetlenítjük magunkat (?) Hamlet nézőpontjától, mi minden indokolja a királyi udvar mulatozását?

- Hamlet Horatióval folytatott beszélgetésében hogyan viszi tovább, terjeszti ki Claudiusról és Gertrudról alkotott véleményét? Immáron miről elmélkedik?

- c) „Rohadt az államgépben valami.” Ezt a szállóigévé vált mondatot a negyedik szín vége felé ki mondja? Miért fontos, hogy nem Hamlet szájából hangzik el?

PK és PSzé Nézz utána, hogy a Szellem alakját hogyan jeleníti meg két-három *Hamlet*-film (pl. Laurence Olivieré, Kozincevé, Zeffirellié, a BBC-sorozaté) vagy *Hamlet*-előadás. Látjuk-e a Szellemet? Milyen öltözetet visel? Kinek a hangján szól? Stb. Megfigyeléseidet rövid jegyzetekben rögzítsd!

PA Rajzolj színpadképet és jelmeztervet az ötödik jelenethez! Ha rajzolsz, legalább két képet készíts. Egyet, amelyen jól látszik a Szellem öltözete, egyet pedig, amelyen a Szellem és Hamlet vagy a Szellem és a többiek térbeli elhelyezése jól látszik. A képekhez néhány színi utasítást is írd! Ha nagyon nem szeretsz rajzolni, de erős elképzelésed van a jelenet megrendezéséről és képi megjelenítéséről, vagy kérj meg valakit a kivitelezésre (ez esetben jelöljétek, hogy mi kinek a munkája), vagy írd részletes leírást a jelmezekről, a térszervezésről, a mozgásokról és a hangeffektusokról!

8. Hamlet atyjának szelleme és a parancs

- A) A Szellem kiléte és lakhelye
Gyűjtsétek össze az első felvonás utolsó két jelenetéből azokat a szavakat, amelyek a Szellem kilétével (mibenlétével), lakhelyével és szándékaival kapcsolatos bizonytalanságot fejezik ki!
- a) A Szellem 4. jelenetbéli első megjelenésekor (a 40. sortól) Hamlet által használt kifejezések és kételyek:

b) Honnan jön a Szellem az ötödik színben tett vallomása szerint: mi vall ebből a pokolra, mi a purgatóriumra?

Pokolszerű: .....

Purgatóriumszerű: .....

(A Szellem megbízhatóságát vitatók között érvként az is felmerül, hogy a protestantizmus nem ismeri el a purgatórium, azaz a pokol és a menny közötti tisztítóűz létét, márpedig Anglia is döntően protestáns ország, Hamlet pedig éppen a protestantizmus egyik fellegrárában, Wittenbergben tanul. A protestantizmus egyébként a kísértetek létét is tagadja.)

Mit mond el a Szellem „börtönlaka” titkáról? .....

c) A jelenet végén, amikor a társak esküjét követeli, Hamlet a „vén vakand” (azaz vakond) és „Derék egy árkász” nevekkel illeti a Szellemet. Ismervén Hamlet atyjához való eszményítő viszonyát, mit jelezhetnek ezek a Szellemre használt kifejezések?

B) A Szellem parancsai
Olvassátok el a Szellem monológjának két alábbi részletét!

Az, a parázna, vérnősző barom;
Ki bűvös ésszel, csáb ajándokokkal
(Ó, átkos ész, ajándék, melyek így
Szédíteni bírtok!) megnyeré gyalázatos
Kéjére színleg feddhetlen királyném
Kedvét. Ó, Hamlet, ez volt a bukás!
Tőlem, kinek szerelme oly nemes volt,
Hogy még karöltve járt a mátkai
Szent fogadással; egy cudarhoz esni,
Kit, hozzám mérve, koldusan hagyott
Már a természet is.

a) Mi derül ki a királynéről, s mi nem válik egyértelművé vele kapcsolatban sem ebből a részletből, sem a monológ egészéből?

- b) Saját szavaitokkal részletezzétek, hogy pontosan milyen parancsokat kap Hamlet a Szellemtől! (Akár három parancsot is elkülöníthettek!)

Ha szeretted édes atyádat valaha –
[...]
Bosszúld meg rút, erőszakos halálát.

Ha van belőlem benned vér, ne tórd ezt;
Ne engedd Dánia királyi ágát
Vérbujaságnak átkos fekhelyül.
De, bárhogyan látsz e boszú művéhez,
Elméd maradjon tiszta, és ne törjön
Anyádra lelked: bízd az égre őt
S mind a tövisre, mely keblében él

- c) Milyen viszonyban vannak egymással a parancsok?
Melyikük milyen ellenállásba ütközhet, illetve a parancsok közül melyik és milyen esetben gátolhatja a másik végrehajtását?

C) A Szellem szavainak hatása, a parancs feldolgozása

- a) Olvassátok el Hamlet alábbi „kismonológját”!

Ó, ég minden lakói! Föld! S mi még?
A poklot is mondjam? Csitt, csitt, szívem.
Ne váljatok tüstént vénné, inak!
De tartsatok merőn. Eszembe juss?
Igen, szegény szellem, míg e zavart
Golyóban székel az emlékezet.
Eszembe juss?
Igen, letörlok emlékezetem
Lapjáról minden léha jegyzetet,
Könyvek tanácsit, képet, benyomást,
Mit vizsga ifjú-kor másolt reá;
És csak parancsod éljen egyedül
Agyam könyvében, nem vegyülve más
Alábbvalókkal; úgy van, esküszöm.
Ó, jaj! rémséges asszony!
Ó, gaz – mosolygó, átkozott gazember!

Hol a tárcám – leírom, hadd irom le
 Hogy ember úgy mosolyghat s gaz lehet;
 Legalább a dán király bizonnal az.
 Ír.
 No, bátya, itt vagy. Most a jelszavam:
 És az: »Isten veled! Eszedbe jussak.«
 Esküm van arra már.

b) A monológ szerint a tett elvégzéséhez milyen előkészületre, felkészülésre lesz szüksége Hamletnek?

- Milyen metaforát használ a végrehajtandó szellemi folyamat, illetve tevékenység leírására? Értelmezzétek a metaforát!

- Hogyan, milyen lépésekben, tettekben valósul meg ez a felkészülési program a darab következő felvonásaiban?

c) Mi marad szerintetek az emberből, ha végrehajtja azt az utasítást, amit Hamlet magára feladatként kirótt?

PSzé d) Mi a közös a fent idézett monológ és a *Bánk bán* első felvonását záró, hasonló helyzetű és szellemű, itt következő monológ részlet között?

Hogy e tetem fagyos, hogy e szemek
 Vakok, hogy e fülek dugúlva nem
 Valának! – Egy királyné és – Melinda –
 Oh, oh!
 '(Hidegülve.)' Megént lehelhetek, megént,
 És érzem azt, hogy élek. A homály
 Eloszla – megvirradt – felébredék.
 Irtóztató kilátás a jövő
 Nappalra! – Vond ki lelkem, most magad
 Azon setét ködből, mely eltakarta
 Előled a világot s emberi
 Vak bízodalomba szótt!
 [...]
 Szedd rendbe, lélek, magadat és szakaszd
 Szét mindazon tündéri láncokat,

Melyekkel a királyi székhez és
 A hitvesedhez, gyermekidhez, oly
 Igen keményen meg valál kötözve!
 Úgy állj meg itt, 'pusztán', mint akkor, a-
 Midőn az alkotó szavára a
 Reszketve engedő chaos magából
 Kibocsátja. – Két fátyolt szakasztok el:
 'Hazámról' és 'becsületemről'. A
 Bocsánatot hörgés közt is mosolygom,
 Ha ölettetésem ezekért léssen! – Egy
 Mennykőcsapás ugyan letépheti
 Rólam halandóságom köntösét: de
 Jóhíremet ki nem törölheti.

Milyen lelkiállapot és ennek megfelelő beszédmód jellemzi mindkét monológ indítását?

Mennyiben rokon a két elhatározás?

D) A Szellemtől kapott feladat átfogalmazása

HAMLET

Nyugodj, felháborult szellem, nyugodj!
 Most hát, egész szivemmel, jó urak,
 Magamat ajánlom, s ha mi oly szegény egy
 Embertől, aminő Hamlet, telik,
 Szives barátságát hogy megmutassa:
 Isten segélyivel, meglesz. Jerünk;
 De, kérlek, ujjotok mindég az ajkon. –
Kizökkent az idő; – ó, kárhozat!
Hogy én születtem helyre tolni azt.
 No, jertek együtt.

A felvonás végén a szállóigévé vált – általunk itt dőlt betűvel szedett – sorpárban beszél Hamlet a feladatáról.

a) Hozzatok érveket annak alátámasztására, hogy a királyfi erőteljesen és önkényesen értelmezi át a Szellemtől kapott feladatot!

-
-
-

b) Hozzatok érveket amellett, hogy Hamlet átfogalmazása pontos, lényegileg nem torzítja a kapott feladatot!

-
-
-

c) Fogalmazzátok meg, hogy milyen típusú gondolkodásmód, milyen szemlélet jegyében jelenik meg az apa gyilkosának meggyilkolása, azaz a bosszú feladata úgy, mint a „kizökent idő” helyretolásának feladata!

(Gondoljatok arra is, hogy Hamlet számára az apja „az Embert”, anyja „az Asszonyt” [„Gyarlóság, asszony a neved!”] jelenti!)

---

9. Házi feladat

Kérdések az első felvonás (az exozíció) nyomán

Tegyé fel öt olyan kérdést, amely az első felvonás olvasása, átgondolása során merült fel benned, és amelyre a közös értelmezés során választ vársz!

-
-
-
-
-

A MÁSODIK ÉS A HARMADIK FELVONÁS – A KÖLCSÖNÖS NYOMOZÁS

A szakaszos feldolgozásnak ebben a részében a cselekmény, illetve a jelenetek szigorúan lineáris vizsgálata fokozatosan átadja helyét a motívumvizsgálatnak, az általánosabb kérdések taglalásának. Az itt szereplő feladatsorok megoldásának megbeszélését gyakran későbbre halasztjuk majd.

10. Hamlet és Columbo

- a) Ha ismeritek a *Columbo* című bűnügyi tévésorozatot, keressetek közös vonásokat a *Columbo* és a *Hamlet* szerkezete és főhőse között!
Fogalmazatok meg esetleges különbséget is!

	A HAMLET CÍMŰ TRAGÉDIA	A COLUMBO CÍMŰ KRIMI
HASONLÓSÁG A CSELEKMÉNY FELÉPÍTÉSÉBEN, A NÉZŐ TU- DÁSÁBAN, ILL. A NYOMOZÓ CÉLJA TEKINTETÉBEN		
HASONLÓSÁG A FŐSZEREPLŐ (NYOMOZÓ) VISELKEDÉSÉBEN, A NYOMOZÁST SEGÍTŐ ÖN- MEGJELENÍTÉSI ELJÁRÁSÁBAN		

- b) Miben hasonlít a néző szempontjából a darabbéli nyomozás az *Oidipusz király* című, nemrég-
gen tanult tragédiában előttünk lejátszódó nyomozáshoz?

.....

.....

11. A kölcsönös nyomozás

A darab a második felvonás kezdetétől kölcsönös, kettős nyomozásra, kettős puhatolódzásra épül. Nyomoz Hamlet és nyomoz Claudius: Claudius Hamlet, Hamlet Claudius titka után.

- a) Mi után nyomoz Claudius? Mi kelti fel gyanúját, mit akar kifürkészni?

.....

Kiket, milyen helyzeteket és emberi kapcsolatokat használ nyomozásának eszközeül? .....

.....

-----

b) Mi után nyomoz Hamlet? Mi indította nyomozásra, mit akar elérni nyomozása révén?

Kiket, milyen helyzeteket és emberi kapcsolatokat használ nyomozásának eszközeül?

-----

12. A Polonius család második jelenete – II/1.

Ez a jelenet – hasonlóan az első felvonás harmadik jelenetéhez –, különösen ennek első fele feleslegesnek tűnő epizódnak hathat, ha a darabban csak Hamlet bosszúfeladatára s annak végrehajtására, az ezzel kapcsolatos LINEÁRIS-KAUZÁLIS (EGYENES VONALÚ, OK-OKOZATI) ESEMÉNYLÁNCRA összpontosítunk.

Ugyanakkor, ha a dráma visszatérő tematikus elemeire, „**TEMATIKUS RITMUSÁRA**”, ha tesszük, **VEZÉRMOTÍVUMAI**ra figyelünk, távolról sem felesleges ez a jelenet, mivel legalább két, de inkább három ilyen alaptéma, vezérmotívum éppen itt jelenik meg.

Érveljete a jelenet felesleges, illetve fontos volta mellett!
 Ehhez a színt kettébontottuk Rajnáld–Polonius és Polonius–Ophelia párbeszédére, „**aljelenetére**”.

a) Polonius és Rajnáld

A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FELESLEGES, MERT...	A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...	A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A DRÁMA MOTIVIKUS-TEMA- TIKUS SZERKEZETE (VEZÉRMOTÍVUMAI) SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...

b) Polonius és Ophelia

A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FELESLEGES, MERT...	A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A CSELEKMÉNY SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...	A JELENET, A PÁRBE- SZÉD A DRÁMA MOTIVIKUS-TEMA- TIKUS SZERKEZETE (VEZÉRMOTÍVUMAI) SZEMPONTJÁBÓL FONTOS, MERT...

c) Polonius milyen következtetést von le a lányával folytatott beszélgetésből, s milyen cselekedet-
re szánja el magát a jelenet végén?

A *Hamlet* szövegének bizonytalan önazonossága

Epizodikusság és regényszerűség, avagy kettős – egyenes vonalú, ok-okozati és tematikus – struktúra

A *Hamlet* a megjelenített világ tárgyi gazdagságában és a részletezett epizódok gazdagságában már-már a regényekre emlékeztet. Ezt a vonását a kritikusok is gyakran felvetik, ki dicsérő, ki elmarasztaló előjellel. A rendezők – már csak a darab szinte eljátszhatatlan terjedelme miatt is – ki-kihagynak egy-egy szövegrészt, cselekményszálat, epizódot. Ez már csak azért is jogos, mert Shakespeare-nek ez a leghosszabb darabja (4024 sor), melynek hosszúsága részben abból származik, hogy a szöveg gondozói a „végleges eredeti szöveg” összeállításánál, kiadásánál a második, az úgynevezett jó kvartót (1604–1605-ös negyedréti alakú kiadást) kiegészítették azokkal a sorokkal, amelyek csak a fólió kiadásban (az 1623-as nagylapos összkiadásban) voltak megtalálhatóak. (Régebben, 1930 előtt, a fólió szövegét egészítették ki a jó kvartó alapján.) Így a darab általunk ismert (s pl. Arany János által fordított) szövegét ebben a teljes formájában sem Shakespeare, sem korának színháza nem ismerhette.

A mi *Hamlet*ünk szövege tehát bizonyos szempontból nem „a hiteles és eredeti drámaszöveg”, mivel több változat összedolgozásából született. A *Hamlet* című dráma szövegének identitása, önazonossága tehát ugyanúgy kérdéses, mint a főhős identitása.

Vannak olyan felfogások, amelyek szerint a *Hamlet* számtalan FÖLÖSLEGES SZÖVEGHELYet tartalmaz, ha csak a darab cselekményét közvetlenül előmozdító, egyenes vonalú, ok-okozati struktúrát (a lineáris-kauzális struktúrát) fogadjuk el nélkülözhetetlennek. „Ilyen például az I. felvonás 1. jelenete, Hamlet monológja az »egyetlen csepp gonoszságról« az I. felvonás 4. jelenetében, a Pyrrhus-monológ a II. felvonás 2. jelenetében, bizonyos értelemben ilyen a »Lenni vagy nem lenni« monológ (III. 1.), Hamletnek a színészekhez intézett tanácsai a III. felvonás 2. jelenetében, illetve a temetőjelenet (V. 1.) első, hosszabb része.” (Kékesi Kun Árpád) Az előbbi idézet szerzője, egy kortárs magyar drámatudós több angolszász kutató (pl. Anthony Brennan, Terence Hawkes) nyomán a darabnak KETTŐS, ILLETVE ELLENPONTOZÓ STRUKTÚRÁt tulajdonít. A KETTŐS STRUKTÚRA annyit jelent, hogy a *Hamlet* LINEÁRIS, OK-OKOZATI CSELEKMÉNYE mellett az ismétlődő témák egyfajta TEMATIKUS RITMUST alkotnak, s ami nem olyan fontos a cselekmény előrehaladása szempontjából, az a jelenet vagy monológ még igencsak fontos lehet a tematikus szerkezet kibontakozásában. Az ELLENPONTOZÓ SZERKEZET csak részben azonos ezzel: arra utal, hogy a *Hamlet*ben gyakoriak a más hangulatú, más tematikájú, a megelőző jelenettel ellentétező szerkezetet alkotó közbeékelések. (Pl. a legelső jelenet baljós hangulatával ellentétet alkot a második nyugalma és derűje, a politikai jelenetekkel mintegy felelnek a családi-magánéleti jelenetek.)

13. Jelenet vagy jelenetfüzér: Hamlet arcai – a II/2.

- a) Hamlet megjelenése előtt kivel, kikkel és miről tárgyal a király és a királyné? Jelöljétek, hogy melyik megbeszélés vonatkozik Hamletre, s mennyiben!

i.: .....

.....

ii.: .....

.....

iii.: .....

.....

- b) A jelenet következő részeiben Hamletet látjuk különböző emberek társaságában. Az idézetekhez kapcsolt kommentárokkal írjátok be a kettéosztott naplóba, hogy kinek milyen arcát mutatja, kivel hogyan beszél, hogyan viselkedik a királyfi! Ha valakivel többször is beszél, azt jelöljétek egy helyén, egy dobozában a táblázatnak!

(Az itt megadott idézeteket szóban jobbakkal, hosszabbakkal is kiegészíthetitek!

Keressétek ki Hamlet legszemélyesebb szójátékait!)

A BESZÉLGETŐTÁRS(AK)	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLET- HEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉL- GETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
POLONIUS	<p>„Derekasan: maga halkufár.” „Ne engedje napon járni; a fogékonyság nagy áldás, de nehogy a leánya fogékony találjon lenni. Barátom, vigyázz.” Polonius: „– Mi az, mit olvas, fönséges úr?” Hamlet: „Szó, szó, szó.”</p>	
ROSENCRANTZ ÉS GUILDENSTERN	<p>„De, hogy a barátság tört útján maradjunk, mi hoz titeket Helsingörbe?” „Dánia börtön.” „Én csak fölszéllel vagyok boldog; de ha délről fú, én is megismerem a sólymot a gémtől.”</p>	
ELSŐ SZÍNÉSZ, A SZÍNÉSZEK	<p>„Uraim, üdvözlöm mindnyájukat. Tegyük úgy, mint francia solymász: amint megpillantjuk, eresszük rá: most mindjárt szavaljunk egyet. Nosza, egy kis ízelítő ügyességekből: egy indulatos szavalást! Halljuk!”</p>	

14. Hamlet és Ophelia

A harmadik felvonás első jelenete bizonyos szempontból szerves folytatása és ismétlése a második felvonásnak. Ez a felvonás is a királyi pár és Rosencrantzék, majd a királyi pár és Polonius Hamletre vonatkozó beszélgetésével indul. Folytatás és különbség is, hogy itt már nem csupán Polonius és Rosencrantzék feladata Hamlet lelkiállapotának kifürkészése, hanem Opheliáé is.

a) Ezért most rá vonatkozóan is töltsétek ki az iménti kettéosztott naplót!

A BESZÉLGETŐTÁRS	JELLEMZŐ IDÉZETEK HAMLETTŐL	ÉRTELMEZŐ MEGJEGYZÉSEK A) A SZEREPLŐ HAMLET- HEZ VALÓ VISZONYÁRÓL B) CÉLJÁRÓL, A BESZÉL- GETÉSBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL C) HAMLET VELE SZEMBEN TANÚSÍTOTT MAGATARTÁSÁRÓL
OPHELIA	<p>„Mert ha becsületes vagy, szép is: nehogy szóba álljon becsületed szépségeddel.”</p> <p>„Én egykor szerettelek.”</p> <p>„Ne hittél volna nekem; mert hiába oltja be az erény e mi vén törzsünket, megérezik rajtunk a vad íz. Én nem szerettelek.”</p> <p>„Eredj kolostorba; minek szaporítanál bűnösöket!”</p> <p>„Cinkos gazemberek vagyunk mindnyájan: egynek se higgy közülünk. Menj Isten hírével, kolostorba. Hol az apád?”</p> <p>„Hallottam hírét, festjük is magunkat, no bizony. Isten megáldott egy arccal, csináltok egy másikat; lebegtek, tipegtek, selypegtek; Isten teremtéseinek gúnyneveket adtok, s kacérságból tudatlannak mutatkoztok. Eredj! jóllaktam már vele; az őritett meg. Nem kell több házasság, mondom; aki már házas, egy hiján, hadd éljen; a többi maradjon úgy, amint van. Zárdába; menj!”</p>	

b) Ophelia most másodszor „árulja el” Hamletet. Mi volt az első „árulás”, miben áll a mostani?

Mi utal arra, hogy Hamlet sejti, nem bízhat Opheliában?

- PSzé és PSza • Írj egyoldalas kisesszét arról, hogy *Ophelia* miért ilyen engedelmes! Mennyiben következik ez jelleméből, s mennyiben az apjától és bátyjától hallott érvekből? (Mik is ezek az érvek?)
Milyen következményei vannak jókislányi engedelmességének?
Röviden állítsd szembe magatartását a *Romeo és Júlia* című dráma Júliájának alakjával!
- Írj egyoldalas esszét arról, hogy vajon *Hamlet* valójában szereti-e *Opheliát*, illetve arról, hogy mi minden befolyásolja vele való viselkedését!
Gyűjtsd össze és értelmezd a darabban erre vonatkozó ellentétes, ellentmondásos kijelentéseket! Mind a korábbi szövegrészeket (pl. II/1.), mind a későbbieket (pl. V/1.) vedd figyelembe, ne csak a III. felvonás első és második jelenetét!
- *Hamlet és Ophelia számos szempontból egymás tükrői*. Mi mindenben hasonlít egymáshoz viselkedésük és sorsuk?
Írj erről egyoldalas esszét!

15. Hamlet őrülete

Az első felvonás végén Hamlet barátainak bejelenti, hogy „furcsa álcát fog öltetni”:

„Bármily fonákul viselem magam
– Minthogy talán, úgy látom, ildomos lesz
Ezentúl furcsa álcát öltennem –”

De már előtte, a Szellemmel való beszélgetése után olyan furcsán beszél, hogy szavait barátja, Horatio „zavart beszéd”-nek minősíti. Ez a kettősség és kérdés a dráma egészén végigvonnul: őrült-e Hamlet vagy csak tetteti az őrületet?

a) Melyik állításokat tartjátok igaznak?

A három legpontosabb, legmeggyőzőbb állítást válasszátok ki és húzzátok alá!

- i.) Hamlet nem őrült, csak szerepet játszik, mert a döntéshez és cselekvéshez időt akar nyerni az őrület álcája alatt.
- ii.) Hamlet őrülete nyomozási kellék, amely mögött elbújva jobban tudja a Szellem állításait ellenőrizni, Claudius bűnösségéről megbizonyosodni, illetve azt nyilvánosan leleplezni.

- iii.) Hamlet nem őrült, de nem is egészen ura a cselekedeteinek. Az idegösszeroppanás határán áll, depressziós (mániás depressziós). Az őrülettel mint súlyosabb betegséggel lelki megrendültségét, sérültségét palástolja.
- iv.) Hamlet nem őrült, de lelkileg labilis, az őrület tettetése ennek a megrendültségnek az okáról van hivatva elterelni a figyelmet.
- v.) Hamlet álcázásul és figyelem-elterelésül választja az őrület álarcát, de ez a maszk szándéka ellenére valójában éppen hogy rátereli mindenkinek a figyelmét.
- vi.) Hamlet azért játssza az őrületet, hogy ezzel magára terelje a figyelmet, s Claudius és szövetségeseit cselekvésre, elkötelezettségeik és szándékaik elárulására készítse.
- vii.) Hamlet azzal, hogy őrületet játszik, nagyobb gondolkodási (nyelvi) és cselekvési szabadságot vív ki a maga számára. A tettettett őrület révén környezetét jobban meg tudja zavarni, jobban ki tudja fürkészni igazi természetüket és kötődéseiket.

viii.)Egyéb magyarázat, saját megfogalmazás:

.....

.....

- b)** Keressetek és soroljatok föl olyan jeleneteket, ahol Hamlet egyértelműen csak játssza az őrületet!

.....

.....

- c)** Keressetek olyan jeleneteket, ahol Hamlet valóban elveszti az önmaga fölötti ellenőrzést!

.....

.....

.....

- d)** Keressetek olyan jelenetet a harmadik felvonásban, ahol Hamlet bizonyítani akarja, hogy nem őrült!
Miért nem sikerül neki ez a bizonyítás? Több okot is felsorolhattok.

.....

.....

.....

- e)** Hol játszik Hamlet őrült helyett saját maga szerint is bohócot, udvari bolondot?

.....

PSzé Keresd meg az ötödik felvonásban azt a jelenetet, amelyben korábbi viselkedéséért maga is elmeállapotát vagy lelkiállapotát okolja, azaz mintegy elismeri őrületét, lelki hasadtságát! Fél oldalban értelmezd a jelenetet és előzményeit!

PSza Írj egyoldalas esszét Hamlet valódi vagy tettetett „őrületéről”, ennek megnyilvánulásairól, változatairól, értelmezési lehetőségeiről!

PA Rajzold le az „őrült”(?) Hamletet két szituációban! (Pl. Poloniusszal bohóckodva vagy Opheliával folytatott egyik társalgása közben.)

16. Öt monológ

A *Hamlet* tartalmazza talán a drámairodalom leghíresebb monológjait. A címszereplő részben éppen monológjai révén nő szinte túl a dráma szituációin és ok-okozati cselekményláncán.

A következő feladatban a *Hamlet* monológjaival, a monológok Hamletjével fogtok foglalkozni.

Csoportotok egyik tagja olvassa fel az adott csoport által feldolgozandó – s mindenki előtt ott lévő – monológot, majd közösen oldjátok meg a feladatokat.

Végül tegyétek közzé az eredményeiteket!

A) Hamlet vallomása Rosencrantz-nak és Guildensternnek

...Én egy
idő óta (bár nem tudom, miért) elvesztettem minden
kedvemem s felhagytam minden szokott gyakorlatimmal;
és, igazán, oly nehéz hangulatba estem, hogy ez a
gyönyörű alkotmány, a föld, nekem csak egy kopár
hegyfok; ez a dicső mennyezet, a lég, ez a felettem
függő kiterjedt erősség, ez arany tüzekkel kirakott
felséges boltozat, no, lássátok, mindez előttem nem
egyéb, mint undok és dögletes párák összeverődése.
S mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme! Mily
határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily
kifejező és bámulatos! Működésre mily hasonló
angyalhoz! belátásra mily hasonló egy istenséghez!
a világ ékessége! az élő állatok mintaképe! És mégis,
mi nekem ez a csipetnyi por? Én nem gyönyörködöm az
emberben, nem – az asszonyban se, hiába mosolygasz.

(II/2. 285–301)

a) Mi utal e vallomásban a reneszánsz világszemléletre?

- b) Milyen kettősség uralja ezt a „kismonológot”?
Emeljete ki belőle három ellentétbe állított képet!

↔

↔

↔

- c) Hogyan kapcsolható a monológ értékszemplélete Hamlet alábbi, pár sorral korábban olvasható eszmefuttatásához?
Hogyan, minek alapján minősítjük, ítéljük meg Hamlet szerint a világ jelenségeit?

HAMLET

Dánia börtön.

ROSENCRANTZ

Úgy az egész világ is az.

HAMLET

De még milyen! mennyi rekesz, őrhely és dutyi van benne!
s Dánia egyik legcudarabb.

ROSENCRANTZ

Mi nem úgy gondolkozunk, fönség.

HAMLET

Nektek hát nem az; mert nincs a világon se jó, se rossz;
gondolkodás teszi azzá. Nekem börtön.

- d) Az „Én egy idő óta...” kezdetű prózai monológ alapján hogyan jellemeznétek Hamlet lelkiállapotát? Vajon mi hozhatta létre ezt a lelkiállapotot?

PSzé Hallgasd meg a *Hair* című musicalből a monológ megzenésített feldolgozását! („*What a piece of work is a man!*”)

Értelmezd a monológnak a *Hair*ben betöltött helyét és szerepét!

B) A Hecuba-monológ

HAMLET

Ugy; hordjon Isten: – Most magam vagyok
 Ó, mily gazember s pór rab vagyok én!
 Nem szörnyőség az, hogy lám, e színész,
 Csak költeményben, álom-indulatban
 Egy eszmeképhez úgy hozzátöri
 Lelkét, hogy arca elsápad belé,
 Könny űl szemében, rémület vonásin,
 A hangja megtörik, s egész valója
 Kiséri képzetét? S mind semmiért!
 Egy Hecubáért!
 Mi néki Hecuba, s ő Hecubának;
 Hogy megsirassa? Mit nem tenne még,
 Ha szenvedélyre volna oly oka,
 Mint van nekem? Könnyárba fojtaná
 A színpadot, s irtóztató beszéddel
 Repesztené meg a nézők fülét,
 Hogy a vétkes megőrüljön belé,
 Képedjen az igaz, s a közönyös
 Zavarba essék; elkábítaná
 Magát a szem s fül érzetét. De én,
 Lágyszívű, bárgyu gaz, bujkálok egyre,
 Álomszusikként, nem lendítve semmit;
 Még szólni sem merek – nem, oly királyért
 Kinek sajátján s drága életén
 Gonosz rablás esett. Hah! gyáva volnék?
 Ki mond pimasznak? zúzza bé agyam?
 Tépi szakállam, s dobja a szemembe?
 Fricskázza orrom? s mondja, hogy hazug
 A májam, a tudóm? Ki teszi meg? Hah!
 Biz' Isten, elnyelem. Nincs abba' mód,
 Hogy én galambepéjü ne legyek,
 Vagy zsarnokság alatt elkeseredni
 Epém legyen; különben már azóta

A lég minden keselyűit hízlalom
 E szkláv dögével. Véres, buja gaz!
 Lelketlen, álnok, fajtalan gazember!
 Ó, bosszu!
 Ki állja? Mily számár vagyok! Hiszen
 Szép az, valóban, és nagy hősiség,
 Hogy én, a drága meggyilkolt fia,
 Kit ég s pokol bosszúra ösztönöz,
 Szavakkal hűtöm a szám, mint lotyó,
 És szitkozódok, mint egy nőcseléd
 Vagy szobasurló.
 Phí, förtelem! fuj! – Törd magad, te agy! –
 Hallottam én, hogy nagy gonosztevőt
 Színházban a csupán költött darab
 Úgy meghatott lelkéig, hogy legottan
 Önként feladta bűnös tetteit;
 Mert, nyelve nincs bár, a gyilkos merény
 A legcsodásabb szervén tud beszélni.
 Most, e színészek által, az atyám
 Megöléséhez hasonlót játszatok
 Bátyám előtt: lesem minden vonását;
 Lelkébe nyúlok az elevenig;
 S ha rezzen is: tudom, hogy mit tegyek.
 A látott szellem ördög is lehet,
 Mert az is ölhet oly tetszős hüvelyt,
 S tán gyöngeségem, mélakórom által
 – Mert ily kedélyre nagy hatalma van –
 A kárhozatba dönt. Nincs rá bizonyosság
 Ennél különb; de tör lesz e darab,
 Hol a király, ha bűnös, fennakad.
 El.

(II/2. 526–588.)

- a) Ez a monológ a harmadik felvonás végén mélyen be van ágyazva a darab cselekményébe, okozati rendjébe. Bizonyítsátok!
- Hogyan szűrődik át a megelőző jelenet a monológba, kivel s hogyan állítja szembe Hamlet saját viselkedését?

- A monológból és közvetlen előzményeiből milyen cselekvésbeli elhatározás fogalmazódik meg a szöveg vége felé?
Fogalmazzatok meg mai és metaforákban szegényebb nyelven!

Sokan Shakespeare művészetének s különösen a *Hamlet*nek lényegi újdonságát a szereplők önértelmezésében, „ön-kihallgatásában” (Harold Bloom), azaz az erős – bizonyos értelemben a modern személyiséget szülő – önreflexivitásban határozzák meg. Abban, hogy Hamlet egyszerre nézi kívülről és belülről önmagát.

- b) Emeljete ki néhány önszidalmazó-önkáromló kifejezést a monológból!

- c) A tett helyett választott beszédet miféle, kikre jellemző tulajdonságnak tartja Hamlet?

- d) Milyen funkciója és jelentése lehet a monológban a sok kérdőjelnek?

- e) A sok kérdő- és felkiáltójel milyen lelkiállapotra utal?

- Keressetek olyan kérdéseket, amelyeket Hamlet nem is biztos, hogy önmagához intéz! .....

- Keressetek Hamlet e monológbeli önjellemzésében önellentmondásokat! .....

- f) Tétlenségét Hamlet a monológ utolsó negyedében milyen racionális, a darab elejére visszautaló kétellyel magyarázza?
Miért van szükség a színdarabon belüli színdarab segítségével a király számára állított csapdára, „tőrre”?

PSzé A híres Hecuba-monológ előtti hosszú Pyrrhus-monológ, melyet Hamlet kezd el, s a színész-király mond végig – s melyet sok rendező felesleges szöveggként kihúz a drámából – milyen párhuzamokat mutat a Hamlet alaptörténetével, mennyiben része a darab „tematikus ritmusának”?

C) A „Lenni vagy nem lenni”-monológ

- a) A monológ olvasása közben húzzátok – külön-külön – alá azt a tíz szót, amelyek szerintetek a legfontosabbak a monológban!
Egyéni aláhúzásaitokat azután vessétek is össze!

HAMLET

Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés.
Akkor nemesb-e a lélek, ha túri
Balsorsa minden nyűgét s nyilait;
Vagy ha kiszáll tenger fájdalomja ellen,
S fegyvert ragadva véget vet neki?
Meghalni – elszunnyadni – semmi több;
S egy álom által elvégezni mind
A szív keservét, a test eredendő,
Természetes rázkódtatásait:
Oly cél, minőt óhajthat a kegyes.
Meghalni – elszunnyadni – és alunni!
Talán álmodni: ez a bökkenő;
Mert hogy mi álmok jönnek a halálban,
Ha majd leráztuk mind e földi bajt,
Ez visszadöbbsent. E meggondolás az,
Mi a nyomort oly hosszan élteti:
Mert ki viselné a kor gúny-csapását,
Zsarnok bosszúját, gőgös ember dölyfét,
Útált szerelme kínját, pör-halasztást,
A hivatalnak packázásait,

S mind a rugást, mellyel méltatlanok
Bántalmazzák a túró érdemet:
Ha nyugalomba küldhetné magát
Egy pusztá törrel? – Ki hordaná e terheket,
Izzadva, nyögve élte fáradalmin,
Ha rettegésünk egy halál utáni
Valamitől – a nem ismert tartomány,
Melyből nem tér meg utazó – le nem
Lohasztja kedvünk, inkább túrni a
Jelen gonoszt, mint ismeretlenek
Felé sietni? – Ekképp az öntudat
Belőlünk mind gyávát csinál,
S az elszántság természetes színét
A gondolat halványra betegíti;
Ily kétkedés által sok nagyszerű,
Fontos merény kifordul medriből
S elveszti »tett« nevét. – De csöndesen!
A szép Ophelia jó. – Szép hölgy, imádba
Legyenek foglalva minden bűneim.

(III/1. 36–93.)

- b) Milyen nyelvi sajátosságok, nyelvtani jellemzők bizonyítják, hogy e monológban Hamlet nem egyszerűen saját dilemmáiról gondolkodik, hanem az emberlét nagy kérdéseiről?

- c) Mit jelent ebben a monológban a cselekvés, a tett? S mi az akadály, gátja?
Több, a tett ellen ható tényezőt is megnevezhettek, s maga a tett is mást és mást jelenthet a monológ különböző pontjain.

Tett 1.= ..... Akadály, féke: .....

Tett 2.= ..... Akadály, féke: .....

- d) Milyen jelenet, illetve párbeszéd után, illetve milyen párbeszéd előtti hangzik el Hamlet híres nagymonológja?
Mi köti ide ezt a monológot, mennyire és hová lehetne áthelyezni?

.....

.....

.....

- e) Peter Brook, korunk egyik legnagyobb Shakespeare-rendezője 1996-os Shakespeare-rendezésében e monológot áthelyezte az Egérfogó-jelenet, azaz a „színház a színházban” jelenet utánra. Mi indokolhatja ezt az áthelyezést?

.....

.....

- f) Az előző felvonást záró – a C) csoport feladatában is olvasható – Hecuba-monológ elhatárolásához, eltökéltségéhez hogyan viszonyul ez a monológ?
Milyen távlatba, szövegekörnyezetbe helyezi a Szellemtől kapott, illetve a kizökkent idő helyreállításaként értelmezett feladatot?

.....

.....

PSzé Grigorij Kozincev filmjében ez a jelenet sziklás tengerparton hangzik el, és a Hamletet játszó színész belső monológját nem kíséri szájmozgás.

Nézd meg a jelenetet, melyben a Hamletet alakító I. Szmoktunovszkij szinkronhangja Latino-vits Zoltán, minden idők egyik legnagyobb magyar színésze.

- Vajon mi a funkciója a monológ belsővé tételének?
- Milyen jelentésréteget hangsúlyoz, milyen jelentéstöbbletet ad a monológhoz a táj, a háttér?
- Írd le, hogy a monológ egyes szavait, mondatait milyen kép, illetve milyen színészi mozgás, kamera-beállítás (változás) kíséri!

PSzé és/vagy PSza Hasonlítsd össze az „Én egy idő óta...” és a „Lenni vagy nem lenni...” kezdetű monológot! Mi minden kapcsolja össze a kettőt? Miben hasonlít s miben különbözik a két monológban a Hamlet által megítélt világ? Miben hasonlít és miben különbözik a két leírás tárgya és miben a leírások (nyelvi) nézőpontja? (A feladatot szemponttáblázatba is foglalhatod!)

Az összevetés kidolgozottságától függ, hogy szövegértési vagy szövegalkotási feladatként sorolható majd be a megoldást.

PSza Adj címet a két monológot összehasonlítón elemző egyoldalas esszének, majd a cím alapján alkold meg a fogalmazást!

D) A „Hő vért meginnám”-monológ

Most van az éjnek rémjáró szaka,
 Minden sír ásít, s maga a pokol
 Dögvészt lehell ki. Most hő vért meginnám,
 S oly szörnyű tettet bírnék elkövetni,
 Hogy a napfény reszketve nézne rá.
 De csitt! anyámhoz. – Ó, szív! el ne nyomd
 Természeted, s ne hadd, hogy e kebelbe
 A Néro lelke szálljon valaha:
 Legyek kegyetlen, ne vértagadó.
 Dobjon szavam tört, ne rántson kezem.
 Nyelv s szándok ebben kétszinű legyen:
 Hogy, bármi zokon ejtsem a beszédet,
 Tettel ne nyomjon lelkem rá pecsétet.

(III/2. 370–382.)

- a) Mi indokolja Hamletnek e rövid monológban hangoztatott baljós tettekészségét?
 Milyen cselekedetek, gesztusok s kinek milyen szavai vezetnek ide a jelenet megelőző részében?
 Pontos idézetekkel válaszoljatok, ne csupán általános magyarázattal!

- b) Hová kellene Hamletnek az előzmények alapján ebben a helyzetben, illetve lelkiállapotban indulnia?
 Mi magyarázhatja, hogy mégis inkább anyjához indul? (Túl azon, hogy ő hívatta.) Mi lehet a célja, jelentősége annak, hogy előbb vele akar beszélni?

- c) Mi indokolja, hogy Hamlet az „éj rémjáró szakáról” beszél?
 Milyen értelemben történt szellemidézés, kísértetjárás a monológot megelőzően, illetve mennyiben értelmezhető maga Hamlet is kísértetként, szellemként a monológ pillanatában, illetve az azt követő jelenetekben?

- d) Hamlet itt a Poklot emlegeti, saját lehetséges tettéről úgy beszél, mint amire „a napfény reszketve nézne”.

Mindezt figyelembe véve, a tette kész Hamlet milyen figurának látszik, illetve milyennek látja magát?

- e) Kinek a vérét „inná meg” Hamlet a monológ szerint?

Mely sorok vonatkoznak Claudiusra, melyek Hamlet anyjára?

Melyik önfelszólítás kivel kapcsolatos viselkedésre vonatkozik? Talán emlékeztek rá, hogy az emlegetett Néró anyagyilkos (is) volt!

Húzzátok alá s mérlegeljétek ebből a szempontból a monológ minden felszólítását, parancsát!

A drámában legalább két Hamletet ismerünk meg: a bosszúfeladatát tervezgető és a világ állapotán, a lét értelmén, az ember kettős természetén, az élet élni érdemes voltán töprengő királyfit. Vannak, akik ennek alapján Hamlet személyiségének hasadtságán elmélkednek, noha mindkét „fél”, mindkét szerep Hamlet sajátja. Sőt, a királyfit alighanem a kivitelezendő feladat nehézsége készletelti elmélyült gondolkodásra, az alapkérdések feltevésére. Másfelől Hamlet talán akkor jut legközelebb az emberi természet nyers, állati, indulati oldalához, amikor legközelebb áll a bosszúfeladat elvégzéséhez.

E) A Fortinbras- vagy katonamonológ

HAMLET

Hogy vádol engem minden alkalom,
S ösztönzi lusta bosszúm! Mi az ember,
Ha drága idején vett fő java
Alvás, evés csak? Nem több, mint barom.
Bizonynal, aki ez előre-hátra
Tekintő okos ésszel alkotott,
E képességet, ezt az isteni
Értelmet nem adá, hogy semmi-haszna
Belénk zápujjon. Már, vagy állati
Feledség bennem, vagy a szerfölött
Aggódó gyáva szórszál-hasgatás
– Oly gond, miben, ha négyfelé hasítnók,
Egy rész az ildom, hárma gyávaság –
Én nem tudom, mért élek mondogatva:
»Ez a teendő!« bár ok, akarat,
Erő, eszköz, mind kész, hogy megtegyem.

Példák, nagyok mint a föld, intenek;
Tanúbizonyosság e tengernyi had
S vezére a gyöngéd, kényes királyfi,
Kinek becsvágytól duzzadó erélye
A vak jövőre nyelvet öltöget,
Kitéve azt, mi nem biztos, halandó,
Sorsnak, halálnak, vésznek, kárnak, egy
Üres tojásért. Az valódi nagy,
Ki fel nem indul, ha nagy oka nincs;
De szalmaszálért is küzd nagyszerűen,
Midőn becsület, ami fennforog.
S hogy állok én, kinek atyám megölve,
Anyám gyalázva; ész, vér egyaránt
Fölingerelve, s én elaltatom,
S nézem pirúlva húszezer fiú
Közel halálát, kik egy ál dicsőség

Káprázataért a kész sírba mennek,
Úgy mint az ágyba; vínak egy rögért,
Melyen a küzdők száma el se fér,

Mely sírhalomnak is kevés, befödni
Az elhullottakat. – Ó, vért kívánj
Hát, gondolat! vagy értéked silány.

(IV/4. 32–69.)

- a) E monológra az alkalmat a Dánián átvonuló, Dánia helyett Lengyelország egy parányi részéért hadba szálló Fortinbrasszal és seregével való véletlen találkozás adja. Miben áll a párhuzam e monológ s a kevéssel előbb [a B) csoport feladataként] könyvünkben is megtalálható, a II. felvonást záró Hecuba-monológ között?

- b) Elvileg milyen összefüggést tételez az értelem isteni adománya és a cselekvés között a monológ eleje?
Mit állít Hamlet, vele és benne mi történhetett ezzel szemben az ésszel, az értelemmel?

- c) Érti-e Hamlet, hogy miért is nem cselekszik?
Milyen feltételezéseket fogalmaz meg ezzel kapcsolatban?
Mennyire meggyőzőek ezek számára, illetve számunkra?

- d) Mi a cselekvés indítékának fogalmi s Hamlet által is értékékként elismert neve (azaz nem pusztán politikai indoka) a részben példaképként önmaga elé állított Fortinbras esetében?
Más szóval: milyen érzék vagy érték indítja Hamlet szerint Fortinbrast cselekvésre?

- e) Ez a monológ erősen kétszólamú, akaratlanul is önmagával vitatkozó. A cselekvő Fortinbras (francia eredetű, beszélő nevének jelentése 'erős kéz') Hamlet számára egyszerre vonzó is, taszító is.
Emeljétek ki aláhúzással a monológból azokat a mozzanatokat, szövegrészeket, amelyek nagyon is megkérdőjelezik, elbizonytalanítják Fortinbras példakép mivoltát, cselekvésének értelmességét!

„A tizenkilencedik században és a korai huszadik század nagy részében a *Hamletet* tartották Shakespeare centrális és legnagyobb jelentőségű darabjának, mivel a romantika korának egyik központi kérdését dramatizálta: a tudat és a cselekvés közötti konfliktust, a cselekvéstől való visszahúzó-dás olyanfajta értelmét, amely hiábavalósághoz, haszontalansághoz is vezethetett, de ugyanakkor megóvhatta a cselekvést a tökéletes esztelenségtől. Egyetlen más darab sem vizsgálta a cselekvés és a cselekvésről való gondolkodás paradoxonjait ilyen mélyen, de mivel e mű megvizsgálta ezeket, az irodalmat azóta összehasonlíthatatlanul mélyebbé és merészebbé tette.” (Northrop Frye, kanadai irodalomtudós)

PSzé Northrop Frye fenti értelmezését kösd össze a 19. és a 20. század emberének történelmi tapasztalataival, és fogalmazd meg ezt az összefüggést! A tanulmányrészlet értelmezéséhez az alábbi színpadképet is fölhasználhatod!

PSzé Írd le és értelmezd az alábbi, a Fortinbras-monológhoz kapcsolódó színpadképet!

Terry Hands rendezése, *Théâtre Marigny*, 1994. Hamlet: Francis Huster

A HARMADIK FELVONÁS:

A DARAB HÁROMCSÚCSÚ TETŐPONTJA

A *Hamlet* harmadik felvonásában teljesedik ki a kettős, kétirányú nyomozás. Claudius Rosencrantzék, Polonius és Ophelia segítségével, az ő eszközként való felhasználásukkal nyomoz Hamlet furcsa viselkedésének, borús kedélyállapotának oka után, míg Hamlet a színészek segítségével állít csapdát a királynak, az általuk előadott színdarab révén akarja elérni, hogy a király elárulja magát, akaratlanul is bizonyítékot szolgáltatson maga ellen, azaz mintegy tanúsítsa, hogy a Szellemnek a gyilkosságról mondott állításai igazak voltak.

Már szó esett arról, hogy a harmadik felvonás első jelenete szerves folytatása az előző felvonásnak, hiszen az ottani első jelenethez hasonlóan azzal kezdődik ez is, hogy a királyi pár az udvaroncokkal beszél Hamlet állapotáról, majd Polonius magyarázatát, a szerelmi örületet teszik ismét próbára – de immáron Ophelia közreműködésével. A kihallgatott beszélgetés tanulságát a király úgy vonja meg, hogy Hamlet mélakórja nem magyarázható a viszonzatlan szerelemmel, ezért mielőbb Angliába kell küldeni. Ezután a színelőadással mintegy a királyfi veszi át a kezdeményezést. A darabbal tört állít a királynak, de a tör kétélű: nemcsak a király lepleződik le Hamlet, de Hamlet is a király előtt.

A színdarab a színdarabban (III/2.) jelenetet az imajelenet (III/3.) követi, amelyben Hamlet megölné az előtte immáron egyértelműen lelepleződött, magányosan imádkozó, azaz védtelen Claudius. A felvonás negyedik jelenetében pedig a királynő lakosztályában az anya szembesül fia vádjaival. Bizonyos szempontból a harmadik felvonásban a felvezető első jelenet után HÁROM TETŐPONT-JELENET található: más-más szempontból ugyan, de mindhárom jelenet a cselekmény csúcspontja. Játékosan fogalmazva A *HAMLET* HARMADIK FELVONÁSA HÁROMPÚPÚ TEVE.

17. A tetőpont három jelenete: az Egérfogó-jelenet, az imajelenet és a hálósoba-jelenet (III/2., III/3., III/4.)

A) Színház a színházban – Az Egérfogó-jelenet

- a) A színészeknek adott utasítások, pontosabban a színházról és a színészmesterségről tartott kiselőadás nyitja a harmadik felvonás második jelenetét.
Ennek a prózában írott, látszólag felesleges résznek mi lehet a dramaturgiai funkciója?

Hamlet itteni beszédmódja hogyan viszonyul az előző jelenetben Opheliával vagy a negyedik jelenetben anyjával folytatott párbeszéd beszédmódjához?

A színjáték feladatáról általában mondták hogyan fordíthatóak le az Egérfogó-jelenetre? Kinek, kiknek tart tükröt a darab? Kinek mely részletével?

„főadata most és eleitől fogva
az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a

természetnek; hogy felmutassa az erénynek önábrázatát,
a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század
testének tulajdon alakját és lenyomatát”

.....

.....

b) Mi a Hamlet által kiosztott szerepe Horatiónak az Egérfogó-jelenetben?

.....

.....

c) Hogyan jellemzi – saját embereszményéről is vallva – Horatiónak a sorshoz, azaz Fortunához való viszonyát a darabot megelőző beszélgetésükben Hamlet?

.....

.....

Az itt használt síp-kép a színelőadás után Rosencrantzékkel folytatott beszélgetésben is kulcsszerepet játszik. Ott az itteni allegorikus (hagyomány, konvenció szentesítette) képet Hamlet hogyan alkalmazza, miként teszi elevenné, kire, mire vonatkoztatja?

.....

.....

d) Az Egérfogó-jelenet több értelemben is kicsinyített mása vagy tükre az egész drámának. Ugyanis:

(1) A *Gonzago megölése* című darab cselekménye megfelel annak a történetnek, ...

.....

.....

(2) A színpadon játszódó színelőadás öntükröző jellege megfelel Hamlet gondolkodás- és beszédmódjának, hisz annak is legfőbb jellemzője .....

.....

.....

(3) A „színház a színházban” jelenet azért is a Hamlet egészének kicsinyített mása, mert a darabban több szereplő is – mások vagy önmaga által magára osztott – szerepet játszik, alakoskodik. Pl.: .....

.....

.....

Más szereplők pedig rendezőként viselkednek, például: .....

- e) A nézőtéren Hamlet is játszik, most van igazán elemében. Írjátok be a táblázatba, hogy a némajáték, illetve a színdarab előadása előtt, közben, illetve közvetlenül utána kivel miről és hogyan beszélget! Ophelia kivételével mindenütt elég egy-két jellegzetes téma vagy pillanat kiemelése! Opheliánál több részletre is érdemes kitérni!

OPHELIÁVAL	POLONIUS-SZAL	GERTRUD-DAL	CLAUDIUS-SZAL	HORATIÓVAL

- f) A színpadi hatás szempontjából miért Ophelia az ideális és elsődleges nézőtárs Hamlet számára, miért vele cseveg elsősorban, miért elsősorban őt „kalauzolja”, miért nem a királyt vagy a királynét?

- g) Ha a táblázatban nem szerepelne, írjátok ide: a darabot mely részlet láttán szakítja meg gesztussal a király, szavakkal Polonius?

- h) Mit tesz a király, mivel árulja el magát?
Ez a lelepleződés mennyire nyilvánvaló Hamleték előtt, mennyire az udvar egésze előtt?

Miért tekinthetjük az Egérfogó-jelenetet KETTŐS, KÖLCSÖNÖS lelepleződésnek? Mit tud meg Hamlet a királyról, s mit a király Hamletről?

- i) A jelenetzáró vérszomjas monológ előtt két, immár megszokott beszélgetést mintegy „újraját-szik” Hamlet – vagy újrajátszanak vele: a Rosencrantzcal és Guildensternnel valót és a Polonius-szal folytatottat.

Miben különbözik mindkét beszélgetés a hozzá hasonló megelőző beszélgetésektől?
Mennyiben változott Hamlet modora, habitusa?

- j) Az előadott darabban Gonzagót, a királyt nem öccse, hanem unokaöccse, Lucianus öli meg, bár Arany az angol unokaöcs (nephew) szót öcsnek fordítja.
Ha tudjuk, hogy a király ellen valójában unokaöccse (azaz bátyja fia) tervez és hajt végre merényletet, milyen másodlagos jelentést nyer a darab az idős Hamlet megölésének felidézésén kívül?

B) Claudius imája

Az anyja szobája felé siető Hamlet váratlanul találkozik az éppen imádkozó királlyal. Itt az alkalom a vérbosszú végrehajtására, hiszen a királyfi már megbizonyosodott a Szellem állításainak igazságtartalmáról. Hamlet már emeli a törét, de végül mégsem cselekszik.

- a) Milyennek látjuk az imához készülődő, imádkozni próbáló királyt, s milyennek Hamletet? Melyikük min gondolkozik, milyen szempontok alapján mérlegel? Melyikükben több a kétely, az erkölcsi megfontolás, melyikükben több az indulat?

A SZEREPLŐ	HAMLET	CLAUDIUS
VISELKEDÉSE, GONDOLKODÁSMÓDJA ÁLTALÁBAN, ILLETVE EDDIG		
VISELKEDÉSE, SZAVAI, GONDOLKODÁSMÓDJA EBBEN A JELENETBEN		

- b) Hamlet milyen érvek alapján mond le a bosszú azonnali végrehajtásáról?

c) Hamletnek itteni érvelését legalább kétféleképpen szokták értékelni:

- (1) A bosszúdráma hagyományos logikájának megfelel gondolatmenete: a vérszomjas bosszúálló feltétlenül pokolra kívánja juttatni ellenfelét, s erre a pillanat valóban nem alkalmas.
- (2) Hamlet csak saját határozatlanságát, cselekvésképtelenségét öltözteti régimódi vallásos érvek mögé.

Hozzatok érveket a két álláspont alátámasztására, hivatkozzatok a darab korábbi szövegrészeire, jeleneteire is!

(Gondoljatok többek között Hamletnek a túlvilágot illető, korábbi kijelentéseire [pl. III/1.], illetve arra is, hogy a Szellem szavainak hitele a dráma ezen pillanatában mennyire lehet erős, s ő mit is mondott halálának körülményeiről!)

(1) HAMLET ÉRVELÉSE HITELES	(2) HAMLET ÉRVELÉSE CSAK KIBÚVÓKERESÉS
1. érv és az alátámasztó idézet	1. érv és az alátámasztó idézet
2. érv és az alátámasztó idézet	2. érv és az alátámasztó idézet

PSza Írj egyoldalas fogalmazást Hamlet és a túlvilág, Hamlet és a vallás meglehetősen bonyolult viszonyáról!

A fogalmazásban ne csupán erre a jelenetre támaszkodj, hanem a darab korábbi és későbbi, az adott szempontból fontos szövegrészeire is!

C) A hálószoba-jelenet

- a) Milyen érvek, korábbi szövegrészek szólnak amellet, hogy a *Hamlet* című darabban az anya hálószobájában tett, számon kérő látogatás a darab csúcspontja, hogy Hamlet valójában a darab legelejétől kezdve erre a beszélgetésre készül?

- b) Az alábbi kettéosztott naplóban értelmezzétek és minősítsétek Hamlet és Gertrud idézett megnyilatkozásait, viselkedését, szóhasználatát!
A jelölt kihagyások [...] sorához, a megjegyzések oszlopába írjátok be a kihagyott történet!

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>[...]</p> <p>HAMLET Jer, jer, ne moccanj; ülj le csöndesen: Tapot se innen, míg tükrömbe nem népsz, Mely megmutatja szíved bensejét.</p> <p>KIRÁLYNÉ Mit akarsz velem? csak nem akarsz megölni? Segítség! [...]</p> <p>KIRÁLYNÉ Jaj! mit tevé!</p> <p>HAMLET Hát tudom én, mit. A király?...</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>Fölemeli a kárpitot s előhúzza Poloniust.</i></p> <p>KIRÁLYNÉ Ó, mily hebehurgia, véres munka ez!</p> <p>HAMLET Véres biz' ez, s majd oly gonosz, anyám, mint Megölni egy királyt, s öccsével élni.</p> <p>KIRÁLYNÉ Királyt, megölni?</p> <p>HAMLET Azt mondám, igen – <i>Poloniusra.</i></p> <p>Szegény izgága vén bolond, nyugodj. Különbnek véltelek; magad kerested: Veszélyes, ládd-e, a túl-buzgalom. – Ne törd kezed. Pisz! ülj le csöndesen, Én hadd töröm a szíved; mert fogom, Ha törhető anyagból van csinálva; Ha átkos megszokás úgy meg nem edzé, Hogy minden érzés ellen bástya lett.</p> <p>KIRÁLYNÉ Mit tettem én, hogy nyelved ily gorombán Mer rám zajongni?</p> <p>[...]</p>	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI

MEGJEGYZÉSEINK

HAMLET

Tekints e képre, s e másokra itt,
 Két férfi-testvér hű ábráira.
 Nézd, mennyi fönség ül e homlokon:
 Hypérjon fürtök; homlok Jupiter
 Sajátja; szem Mársé, mely fenyeget
 S parancsol egyben; állás Mercuré.
 Most száll le, egy égcsókoló tetőre;
 Oly összetétel és idom, valóban,
 Hogy minden isten, úgy látszik, pecsétet
 Nyomott reája, biztosítani
 Egy *férfit* a világnak. Ez vala
 Férfjed; tekintsd már a következőt.
 Im, férjed ez; mint üszögös kalász
 Az ép testvért rohasztva. Van szemed?
 Elhagyhatád e szép hegylegelőt,
 Hogy e mocsáron hízz? Hah! van szemed?
 Szerelmed nem okolhadd; hisz korodban
 A hejjuhujja vér szelíd, hunyász,
 S hallgat az észre; de micsoda ész az,
 Mely ettül erre száll! Érzésed, az van,
 Mert hogy mozognál másképp: ámde béna
 Érzék az; illet őrült sem hibáz,
 Így elmehábor sem tevé soha
 Rabbá az érzést, hogy választani
 Épen ne tudjon, ily különbözőkben.
 Mi ördög volt hát a szem-bekötődsi,
 Mely rászédett? Szem érzés nélkül, érzet
 Látás nélkül, vagy fül, szem kéz ne'kül,
 Szaglás minden ne'kül, vagy bármi hű
 Érzéked egy-egy kóros része, így
 El nem tompulhatott.
 Fúj! nem pirulsz el? Pártütő pokol,
 Ha így lázongsz egy tisztos anyanő
 Csontjában, akkor a láng ifjuság
 Erénye, öntüzeben olvadó
 Viasz legyen; ne mondják, hogy gyalázat,
 Midőn az ifjú hév ösztön kirúg,
 Ha már a csupa fagy ily lánggal ég
 S az ész a vágynak kerítője lesz!

KIRÁLYNÉ

Ó, Hamlet! ne beszélj.
 Lelkem mélyébe fordítod szemem,
 Hol több olyan folt árnya látszik, amely
 Soha ki nem mén.

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI	MEGJEGYZÉSEINK
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Hah! egy zsíros ágy</p> <p>Nehéz szagú verítékében élni; Bűzben rohadva mézeskedni ott A szurtos almon –</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: right;">Ó, ne mondd tovább!</p> <p>Fülemben mint tőr hatnak szavaid; Ne többet, édes Hamlet.</p>	
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Egy gyilkos, egy gaz;</p> <p>Egy szkláv, ki első férjed tizedének Még huszadrésze sincs; egy váz király! Ország, uralkodás zsebtolvaja, Ki polcról lopta el a koronát, Úgy dugta zsebre.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p style="text-align: right;">Ó, ne többet.</p> <p style="text-align: right;"><i>Szellem jó.</i></p>	
<p>[...]</p> <p style="text-align: right;"><i>Szellem el.</i></p>	
<p>HAMLET</p> <p style="text-align: right;">Mit, rajongás!</p> <p>Erem, mint a tiéd, ütenyre vér S éppoly zenét mond, mint az. Nem bolondság, Amit beszéltem: tégy próbát velem, S én szórul-szóra elmondom megint, Holott az örült ész ugrálna szerte. Anyám, az Isten szent szerelmiért! Ne áltasd lelked a csalóka írral, Hogy örültségem – nem bünöd – beszél; Csak béhegeszti hámmal a fekélyt, Míg láthatatlan terjed a fene, S mindent aláás. Gyónj meg Istenednek; Bánd meg a múltat; a jövőt kerüld, S többé ne trágázd a gyomot, hogy annál Bujábbra nőjön. És bocsásd meg ezt az Erényem; mert e szűkkeblű idők Zsírjában az erénynek kell magának A vétket megkövetni, sőt hajolva Esengni, hagyjon tenni jót vele.</p>	
<p>KIRÁLYNÉ</p> <p>Kettéhasítád szívemet, fiam.</p>	

A SZEREPLŐK MEGNYILVÁNULÁSAI

MEGJEGYZÉSEINK

HAMLET

Ó, hát hajítsd el a rosszabb felét
 S kezdj a maradtal tisztább életet.
 Jó éjt; – de bátyám ágyához ne menj;
 Mutass erényt, ha nincs is. A szokás –
 E szörny, ez ördög, mely öntudatát
 Elnyeli tetteinknek – angyal ebben:
 Hogy a szép s jó foglalkozásra is
 Oly mezt, ruhát ad, mely tággá viselve
 Ráillik éppen. Türtözzél ma éjjel;
 S a holnap-éji megtartózkodás
 Könnyebb leend; még könnyebb azután;
 Mert képes a természet bélyegét
 Kicserélni mintegy a szokás, lebírní
 Az ördögöt, vagy csuda hatalommal
 Kidobni. Még egyszer, jó éjszakát!
 S ha áldva lenni óhajtasz, anyám,
 Úgy kérlek, áldj meg. – Ezt a jó urat

Poloniusra.

Sajnálom; de ha így tetszett az égnek
 – Büntetve őt velem, s engem vele –
 Hogy én legyek szolgája, ostora.
 Eltakarítom, és kezem miatti
 Halálaért felelni én fogok.
 Jó éjszakát megint.
 Egyes szándék kegyetlenségre hajt,
 Rossz kezdetnek rosszabb lesz vége majd.
 Egy szót még, asszonyom.

KIRÁLYNÉ

De mit tegyek?

HAMLET

Ezt semmi áron ne, amire kérlek:
 Hadd csaljon ágyba a pöffedt király,
 Csipdesse arcod, hívjon mucijának,
 S egy-két bűdös csókért, vagy mert fene
 Ujjával ott babirkál nyakadon,
 Tálalj ki mindent: hogy hisz voltaképp
 Én örült sem vagyok, csak tettetésből.
 Jó lenne ezt tudtára adni; mert
 Hiszen melyik szép, józan, bölcs királyné
 Tagadna ilyen drága titkot el
 Egy béka, egy dög, egy furkó előtt?
 Sőt, bár az ész titoktartást javall,
 A háztetőn függő kosárt akaszd le,
 Röptesd belőle szét a madarat,
 Próbára bújj belé, az egyszeri
 Majomként, s törd ki onnan a nyakad.

c) Mi teszi ezt a jelenetet a drámai cselekmény fordulópontjává? Mi minden változik meg Hamlet körül, illetve Hamletben az anyjánál tett látogatás következtében?

- Mennyiben változik Hamlet helyzete az udvarban, hogyan módosul a királlyal folytatott küzdelemben elfoglalt pozíciója?

• Mennyiben változhat meg Hamlet önképe, önmagáról való megítélése az itt történtek nyomán?

- Mennyiben változhatnak meg feladata céljával kapcsolatos érzelmei?

d) Milyen céllal látogatja meg Hamlet az anyját?

A szellemtől kapott feladat végrehajtása (a bosszú és a parancs, hogy „Ne engedd Dánia királyi ágyát / Vérbujaságnak átkos fekhelyű!”), illetve annak Hamlet általi értelmezése (a kizökkent idő helyretolása) szempontjából szükséges-e ez a látogatás?

A választ érvekkel is támasszátok alá!

e) Hamlet kimondott, illetve kikövetkeztethető céljai szempontjából mennyiben eredményes ez a látogatás?

Mit sikerül Hamletnek elérnie, s mit nem?

A válaszhoz Gertrud következő felvonásbéli viselkedését is vegyétek tekintetbe!

f) Miért jelenik meg a jelenet során a Szellem?

g) Értelmezzétek, hogy miért nem látja a Szellemet Gertrud!

h) Mi az, amiben nagyjából biztosak lehetünk: miben vétkes Gertrud, miben nem?

-----

18. Hamlet és Gertrud

- a) Olvassátok el az alábbi értelmezést, és használjátok a megszokott jelöléseket (✓, -, +, ?, *)! Miben van igaza Eliotnak? Miben vitatkozzunk vele?

Hamlet és Gertrud – T. S. Eliot véleménye

A huszadik század első felének egyik legnagyobb költője és egyúttal egyik legnagyobb hatású kritikusa művészi kudarcnak tartotta a *Hamletet*. „Shakespeare *Hamlet*-je, amennyire egyáltalán az ő *Hamlet*-je, az anya bűnének a fiúra tett hatásával foglalkozik, és Shakespeare képtelen volt ezt a motívumot sikeresen rákényszeríteni a korábbi darab »kezelhetetlen« anyagára.” (Eliot itt korábbi darabként a korban nagy népszerűsége szert tett, de az idők során elveszett *Ős-Hamletre* utal, amelyet sokan Thomas Kyd munkájának, mások [pl. Harold Bloom] Shakespeare korai darabjának tartanak. Ennek örökölt, „kezelhetetlen” anyaga egyrészt a Szellem parancsa, másrészt ezzel összefüggően maga a BOSSZÚDRÁMA jelleg, harmadrészt a bosszúálló szereplő tettetett örülete.)

Eliot kiindulópontja az, hogy az „érzelemnek művészi formában való kifejezése csakis a »megfelelő tárgy« révén lehetséges; vagyis olyan tárgycsoportra, helyzetre, eseménysorra lévén, mely ennek a bizonyos érzelemnek a formulája lesz”. [...] „Hamlet, az ember olyan érzelm rabja, amely kifejezhetetlen, ugyanis *túlcsordul* a tényeken. [...] érzéseinek nincs objektív egyenértékese (objective correlative) [...] Hamlet azzal küszködik, hogy anyja az oka undorának, de undorának nem megfelelő egyenértékese az anyja; Hamlet undora körülfolyja őt és túlfolyik rajta. Ennélfogva olyan érzés, amelyet képtelen megérteni; képtelen tárgyiasítani, s ezért továbbra is mérgezi az életet és gátat szab a cselekvésnek.”

Eliot itt arra utal, hogy Gertrud a maga erkölcsi érzéketlenségében, érzelmi felszínességében túl jelentéktelen személyiség ahhoz, hogy Hamlet világundorának megfelelő tárgya, „egyenértékese” legyen. Bűne, a hűtlenség sem elég nagy formátumú ahhoz, hogy e világundor méltó kiváltója és egyenértékű megfelelője legyen. „Ha Gertrud bűnösségét felerősítenénk, Hamlet egy egészen más érzelm formuláját kapná; éppen jelleme negativitásából és jelentéktelenségéből fakad, hogy Gertrud olyan érzést ébreszt benne, amelyet nem tud képviselni.”

b) Bár Eliotnak alighanem igaza van Gertrud jelentőségének, azaz jelentéktelenségének megítélésében, azonban bizonyos, Hamlet számára fontos szempontokat nem vesz figyelembe.

- Mi mindent jelent(het) Gertrud Hamlet számára – egyfelől mint magánember számára, másfelől mint gondolkodó számára, harmadrészt mint dán trónörökös és a Hamlet-ház képviselője számára?

A magánembernek: .....

Az emberi természetről gondolkodó elmének: .....

.....

A Hamlet-ház képviselőjének, a trónörökösnek: .....

.....

- Hamlet világundorának még kik szolgálnak okául anyján kívül, kik erősítik meg benne az ember elkeserítő gyarlóságáról alkotott képét?

.....

.....

19. Három szereplő a vallatószékből (Claudius, Gertrud, Polonius)

a) Vállalkozzon közületek egy-egy diák arra, hogy a fenti szereplők egyikének helyzetébe és tudatvilágába behelyezkedik! (A három „áldozat” vonuljon félre!)

b) Hat-nyolcfős csoportokban fogalmazzatok meg három percen kérdéseket az egyik szereplő számára!

c) Az osztály öt-öt percig faggathatja a szereplőt cselekvéseinek indítékairól. A kérdésben az adott szereplő kifaggatásához kérdéseket alkotó csoportoké az elsőbbség. A szereplő őszintén válaszoljon!

A NEGYEDIK ÉS AZ ÖTÖDIK FELVONÁS – LEFELÉ A LEJTŐN (?)

20. Az elakadó főcselekmény

Gondold át A. W. Schlegel német romantikus esztéta alábbi mondatát, és foglalj állást vele kapcsolatban! Mennyiben van igaza? Mennyiben nincs?
„úgy látszik, mintha a főcselekmény az utolsó felvonásokban elakadna, sőt már-már visszafele folyna”

Olyan értelemben igaza van, hogy .....

.....

Olyan értelemben nincs igaza, hogy .....

.....

21. A szereplők szándékai

A harmadik felvonásban történtek után ki hogyan értékeli a helyzetet, kiben milyen elhatározások születnek?

Foglald össze három-három mondatban a három kulcsszereplő feltételezhető álláspontját!

- A király álláspontja és tervei:

.....

.....

.....

- Gertrud, a királynő álláspontja és szándékai:

.....

.....

.....

- Hamlet álláspontja és tervei:

.....

.....

.....

22. A negyedik felvonás: sok apró jelenet

- a) A felvonás hét színe közül melyekben nincs jelen Hamlet?

.....

.....

- b)** Mely jelenetekben ellensúlyozza fizikai távollétét általa küldött levél?
Melyik levelet ki kapja meg?
A második levél milyen szituációban érkezik?
Milyen azonnali követelménnyel jár a levélből megtudott hír?

Jelenet: ..... Az 1. levél címzettje és tartalma: .....

Jelenet: ..... A 2. levél címzettje és tartalma: .....

A levél azonnali következménye: .....

- c)** Ki az ötödik és a hetedik jelenet cselekményének főszereplője?

.....

- d)** Bizonyítsátok a negyedik felvonás egyik jelenete alapján, hogy Claudius trónja ingatag, hogy a hatalomátvétel (már?) egyáltalán nem nehéz!

.....

.....

.....

- e)** A felvonásból vett idézetekkel bizonyítsátok, hogy Hamlet a nép körében népszerű (ennek ő is tudatában van), s a király ezért is tart tőle!

.....

.....

.....

23. A tematikus-motivikus szerkezet, ritmus folytatódása az utolsó két felvonásban

Hol kerülnek elő az alábbi témák a darab IV. és V. felvonásában?

Osszátok fel a motívumokat, és minden csoport egyet vizsgáljon meg!

Keressétek ki a megfelelő helyeket, és röviden jegyezzétek fel, hol, hogyan bukkan fel a motívum!

(Az idézeteket nem kell kimásolni.)

- A)** Az öngyilkosság gondolata, illetve tette

.....

.....

.....

B) Az őrület motívuma (legalább két példát hozzatok rá)

C) A másik ember pusztá eszközként való felfogása

D) A tett és a gondolat közti vívódás, a kettő egymás ellen fordulása

---

E) A romlás, rothadás, züllés motívuma

(Ez már az első felvonás első Hamlet monológjában is hangot kapott: „Ó Isten, Isten! mily unott, üres, / Nyomasztó nékem e világi üzlet! / Phi! rút világ! gyomos kert, mely tenyész, / Hogy magva hulljon; dudva és üszög /Kövér tanyája.”)

Itt ne csak Hamlet, hanem például a király (IV/5.) és mások szavaiban is keressétek e motívum felbukkanását!

F) A halál mindent viszonylagossá tévő, megkérdőjelező hatalma

---

G) Látszat és valóság kettőssége, ellentéte

(Itt egyaránt érdemes figyelni Hamlet felismeréseit, illetve a megrendezett, másnak álcázott jeleneteket!)

H) A vérbosszú motívuma

I) Az udvari ember ürességének motívuma

---

24. Hamlet átalakulása – Hamlet személyisége

Csoportokban dolgozzatok az alábbi problémák átgondolásán, majd vizsgálódásaitok eredményét választott vagy tanárotok által kijelölt szóvivők 3 percen ismertesse!

A) Ophelia Hamlet-képe

Támasszátok alá a drámából vett bizonyítékokkal Opheliának Hamletről adott, alábbi jellemzését: mind a múltbeli pozitív, gyakran a reneszánsz embereszmény megtestesüléseként értelmezett vonásokat, mind az összeomlás állítását!

(A pozitív vonásokat a dráma egészében keressétek, az „összeomlás” jeleit szintén a darab egész szövegéből, s ne csak Hamlet Opheliával szemben tanúsított, részben szerepjátszó magatartásából vegyétek!)

Ó, mely dicső ész bomla össze itten!
 Udvarfi, hős, tudós, szeme, kardja, nyelve;
 E szép hazánk reménye és virága,
 Az ízlés tükre, minta egy szoborhoz,
 Figyelme tárgya minden figyelőnek,
 Oda van, ím, oda!
 S én legnyomorúbb minden bús hölgy között,
 Ki szívtam zengő vallomási mézét,
 Most e nemes, fölséges ész, miképp
 Szelíd harangot, félrevert látom;
 Nyílt ifjusága páratlan vonásit
 Őrült rajongás által dúlva szét.
 Ó, jaj nekem,
 Hogy amit láttam, láttam; és viszont,
 Hogy amit látok, látom az iszonyt!

(III/1.)

B) Hamlet személyiség- és sorsfelfogása

Hamlet a harmadik felvonás végéig mintha olyan önálló, önvezérlő (szuverén és autonóm) személyiség (individuum) kívánna lenni, aki nem pusztán bábja, játékszere a sorsnak, illetve az evilági hatalmasságoknak. Úgy tűnik, hogy az udvaroncokat épp azért veti meg, mert nem ezt az eszményt képviselik. A harmadik felvonás utolsó jelenetében mintha megváltozna ez a felfogása.

- a) Az alábbi idézetek közül jelöljétek (AU) jellel azokat, amelyek az autonóm individuum fent jelzett eszményével vágnak egybe!
Lehetőleg azt is jelezzétek, hogy kinek és mikor mondja e gondolatokat Hamlet! Ezt az idézetek utáni kipontozott sorokba írjátok be!

(1)

– Nem; a cukrozott nyelv
 Ám nyalja a sületlen fényüzést,
 Görbessze hajlós térde kapcsait,
 Hol a farkcsóválás hasznot terem.
 Hallgass ide.
 Mióta választásim asszonya
 Én drága lelkem, s emberek között
 Különbséget bir tenni: tégedet
 Pecsételt el magának; mert te, bár
 Szenvedve mindent, úgy től, mint aki
 Semmit se szenved; férfi vagy, ki a
 Sors öklözését vagy jutalmait,
 Egyképp fogadtad; s áldott az, kinek
 Vérével úgy vegyült itélete,
 Hogy nem merő síp a sors ujja közt,
 Oly hangot adni, milyent billeget.
 ..... (/)

(3)

KIRÁLY

A bizony; ha tudnád céljaim.

HAMLET

Látok egy cherubot, aki látja őket. – No, de
 jerünk Angliába. Isten veled, édes anyám!

..... (/)

(4)

Gyorsan – becsülni méltó gyorsaság
 (Mert tudni kell, hogy egy meggondolatlan
 Tett néha jól segít, midőn derék
 Tervünk hanyatlik; s ez tanítson arra:
 Van egy istenség, aki céljaink
 Formálja végre, bármiképp nagyoltuk) –
 ..... (/)

(2)

No lám, mily becstelen eszközzé akartok ti tenni engem. Játszani akarnátok rajtam; ismerni billentyűimet; kitépni rejtelmem szívét, hanglétrám minden hangját kitapogatni a legalsótól a legfelsőig; pedig e kis eszközben zene rejlik, felséges szózat, mégsem bírjátok szavát venni. A keservét! azt hiszitek, könnyebb énrajtam játszani, mint egy rossz sípon? Gondoljatok bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem bírtok játszani rajtam.

..... (/)

(5)

Tapot se; dacolunk e baljóslattal: hisz egy verébfi sem eshetik le a gondviselés akaratja nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik;

s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni; addig van. Miután senkinek sincs olyanja, mit itt ne hagyjon: mit árt előbb hagyni el? – Ám legyen!

..... (/)

- b) Az idézetek közül a másfajta sors- és személyiség-felfogást jelzőket jelöljétek (G) jellel, s fogalmazzatok meg e másfajta felfogás lényegét! (Itt is jelezzétek, hogy mikor és kihez beszél Hamlet!)

- c) Ezt az „új”, megváltozott Hamletet a szakirodalom sokféleképpen szokta értékelni. Van, aki ebben a királyfiban is meglátja a nagyságot, s az így végrehajtott, a drámát lezáró tettet is „nagyszerű, fontos merény”-ként értékeli. Mások Hamlet széteséséről, személyiségének elvesztéséről beszélnek, illetve magtartását Polonius megölésétől kezdve (a kamarás megölését is beleértve) A CSELEKVÉS PARÓDIÁJÁNAK tekintik. Mind áldozatai halálával kapcsolatos szavait, mind temetőbéli viselkedését visszataszítónak értékelik, s úgy vélik, hogy a darab Polonius halála után mintegy KILÉP HAMLET PERSPEKTÍVÁJÁBÓL, lehetetlenné teszi a vele való azonosulást. Ti melyik felfogással értetek inkább egyet? S miért?

- d) Hamlet ingadozása három hozzáállás, beállítódás között
Értelmezzétek az alábbi idézetet! Használjátok a megszokott jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

„Hamlet magatartásában, [...] tépelődéseiben [az anyjával folytatott beszélgetés kudarca nyomán] a sorssal való megmérkőzés gondolata két másik indítékkal kezd váltakozni: az egyik a beletörődés a sötét gondolatba, hogy minden tett hiábavaló, hogy a halál a legnagyobb emberi teljesítményt is

megsemmisíti (»Nem nyomozhatja-e képzeletünk a Sándor nemes porát, míg végre mint hordóak-na tapaszát leli meg?«), a másik a gondviselés kifürkészhetetlen akaratának elfogadása (»egy verébfí sem eshetik le a gondviselés akaratja nélkül«).”

(Kis János)

I. A fenti idézetből emeljétek ki és tömörítsétek címszavakba a három beállítódást, attitűdöt!

(1) .....

(2) .....

(3) .....

II. Az utolsó két felvonásból hozzatok egy-egy példát a három gondolkodásmód, létfelfogás tet-tekben, illetve tétlenül elfogadott eseményekben való megnyilvánulására!

(1) .....

(2) .....

(3) .....

C) Hamlet, a világra ébredő kamasz és Hamlet, a tömeggyilkos

Olvassátok el a leghíresebb mai magyar Shakespeare-kutató, Géher István egyik *Hamlet*-esszé-jének néhány kiragadott részletét!

„A *Hamlet* ugyanis NEVELŐDÉSTÖRTÉNET: a beavatás mindig aktuális rítusát adja elő kriminális összefüggésben; arról szól, hogy egy fiatalember felnő, megismeri az életet, megvalósítja magát – és belehal.

A nagytragédiákban, mint mondtam, a hős: a világ. A *Hamlet* annyiban különbözik az utána következőktől [az *Othellótól*, a *Lear királytól* és a *Macbethtől*], hogy a világállapotot meghatározó bűntény itt megelőzi a hős fellépését: nem ő követi el az első rosszat. Nem tehet a szüleinél, ár-tatlanul érkezhetsz a színre; bár nem tisztán, mert máris a bűn sejtelmével árnyékoltan. Mint ahogy egyelőre a bűn is rejtőzködik, egészséges normalitásnak álcázza magát, illetve hagymázos jelenés-nek. Haláleset történt; akinek ez büneset, az rémeket lát, nem normális. Hogy »rohadt... valami«, leginkább a sűrű hallgatás árulja el. [...] Ha a király pragmatikus eszélyességéhez alkalmazkodunk: Hamlet másként öltözködése szertelen, ifjonti érzélgősségre vagy tüntető, potenciálisan rendbontó ellenzékieskedésre vall. Ha viszont Hamlet erkölcsi érzékét tesszük magunkévá: valami nincs rend-ben a királlyal. Tényleg, hogyhogy nem a királyfi lett az apja halála után a király? [...] »Dánia börtön«. És benne Hamlet szabadságvesztett egyén, akinek parancsba adhatják, hogy hagyjon fel magával. Lehet helyette »első udvaronc«, rendelkezési állományba helyezett trónörökös, nyugdíjkorhatárig, infantilis kortalanságra ítélve. Gyermekkorból és férfikorból egyaránt kirekesztve [...]

Egy zavart kábulat, egy ingerült érzékenység az egész fiú. Elárvult, elárulták. A halál elvette tőle az apját, az élet az anyját. [...] Ejnye, hát miért nem hajlandó tudomásul venni a tényeket? Né-zünk szembe velük: ezek a felnőtt élet tényei: a halál, a szex, a politika.”

a) Kilencedikben tanultatok a beavatás rítusáról, illetve a beavatási próbatételekről, traumákról.

Mik ezek a beavatási traumák itt, a *Hamletben*?

Melyek azok a titkok, amelyekbe a beavatási szertartás során a beavatandó beavatódik?

b) A dráma milyen mozzanatára utal a fenti szövegben az „egészséges normalitás”, mire a „hagyományos jelenés”?

c) Mi lenne Hamlet számára a gyermekkor folytatása, amiből kirekesztik, s mi lenne a férfikor, melyből szintén kirekesztetik?

d) Milyen értelemben van tartós, „infantilis kortalanságra” ítélve Hamlet?

A darabban kikkel s milyen helyzetekben viselkedik „infantilis” módon Hamlet?

e) Ascher Tamás kiváló hajdani kaposvári rendezésében az infantilitás egyik kifejezője az volt, hogy a Máté Gábor által alakított Hamlet folyton egy ágyon heverészett, és kanállal ette üvegéből a lekvárt. Találjatok ki az infantilitásra ítéltségre másféle színpadi jelzéseket!

f) Claudius provokálása, hogy elárulja magát, jó krimi. „És rossz, veszélyes, tragikus politika a becsületes fiatalember számára. Mert a bűnügyi regény szavatoltan immunizált mesterdetektívjével szemben a tragédia magánnyomozója (aki egy személyben bírja és hóhérja is) nem mentesülhet a bűn fertőzetétől. Nincs is bűn, amíg tudatában meg nem konstruálja, hogy aztán előmanipulálhassa a másik tudatából. S hogy ezt a kívánt irányban befolyásolhassa, azonosulnia kell vele. Az igazságosztó Hamlet fondorkodó, öldöklő Claudiusszá lesz: kitenyészti magában Claudius bűnét. És a bűn zsoldja a halál.” [Egyébként a kölcsönös fürkészés során valamelyest Claudius is kitenyészti magában Hamlet erkölcsi érzékenységét.]

Elgondolkodhatunk „rajta, vajon hány percig bíránk ki Hamlettel összezárva. Tekintetével átvilágítana, egyik szavával fellobbantana, a másikkal elhamvasztana. Kíméletlen, érthetetlen és kibírhatatlan ez a nemléttel kiegészült totális létezés, amely magába nyel, illetve kiszorít magából mindent és mindenkit. Öreget és fiatal... nőket, barátokat, pribékeket... A »hitvány elemet« úgy semmisíti meg, hogy túltesz rajta; azzal, hogy az ideális megfér benne a kriminálissal. Claudius lelkét három ember terheli, Hamletét hat.” (Géher István)

- Példákkal bizonyítsátok, hogy „Hamlet fondorkodó, öldöklő Claudiuszá lesz”!

- Ki az a hat ember, aki Hamlet lelkét terheli?

- g) A fenti gondolatmenetet Géher István így folytatja: „És mégsem lesz bűnöző.”
Érvekkel támasszátok alá ezt az állítást!

- D) Hamlet hasadtsága, avagy Hamlet, a semmi
Értelmezzétek az alábbi idézetet! Használjátok a megszokott jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

„Hamlet beszédaktusainak széthasadása (a megnyilatkozások és a tettek közötti szakadék) leginkább a IV. felvonás 4. jelenetére mélyül el, és a néző számára is ez a »legkellemetlenebb« találkozás Hamlet alakjával. Angliai száműzetése felé tartva találkozik a Dánián keresztülvonuló Fortinbras seregével. És az ezt követő (utolsó) monológja ugyanazt a kegyetlen önvádat erősíti, mint a színészek távozása utáni [Hecuba-]monológ. Újra körvonalazódik a helyzete és a rá háruló feladat elkerülhetlensége („nem tudom / Mért mondogatom csak: ez a teendő / Ha készen áll ok, eszköz, vágó, erő/ Hogy megtegyem.” IV. 4. [Eörsi István fordítása]), valamint a teljes »eltökéltség« szükségessége: »Mostantól gondolat / Ha nem vagy véres, hát semmise vagy.« Ehhez mérhető konzekvens cselekedet az lenne, ha visszatérne a dán királyi udvarba, és beteljesítené a bosszút, ám ehelyett folytatja útját. Nyilvánvaló, hogy itt ugyanolyan ellentmondásos helyzet áll elő, mint a Claudius imáját tartalmazó jelenetnél. Ez a monológ egyben Hamlet figurájának »mélypontja« is: a néző már semmiképp sem tudja komolyan venni az egyfolytában fogadkozó, de teljesen cselekvésképtelen, a bosszú elől (teljesen motiválatlanul) Angliába menekülő Hamletet. Itt válik érvényessé az a megállapítás, hogy »Hamletnek nincs semmiféle lényegisége, nincs megőrzendő benső világa: ő maga tiszta halogatás [...] és szétszórtság [...], üres semmi, amelyről semmi biztosat nem lehet tudni« [Terry Eagleton].”

(Kékesi Kun Árpád)

- a) Minősítsétek a fenti okfejtést, illetve egyes részleteit!

ÉR(VEK) MELLETTE	ÉR(VEK) ELLENE

- b) Olvassátok el a Hamlet késlekedéséről szóló későbbi (26.) feladat IV./(2) részét, és foglaljatok állást Kékesi Kun Árpád vagy Kis János álláspontja mellett abban a kérdésben, hogy valóban motiválatlan-e Hamlet halogatása a III. felvonás után!

PSzé

Hamlet és a semmi

Northrop Frye kanadai, Terry Eagleton angol és nyomukban Kékesi Kun Árpád magyar irodalomtudós is Hamlet lényegének a SEMMIT tartja. Frye azért, mert Hamlet lényege a tudat, a gondolkodás, ami szétszedi, elpusztítja, leleplezi a valóságot. Eagleton pedig azért, mert Hamlet szerinte egyik szerepével, egyik beszédtevével, azaz önmagával sem azonos, mindegyik mögül elmozdul.

Olvasd el a három szerzőtől az alábbi szemelvényeket, és válaszolj az utánuk álló kérdésekre!

„A dráma magja, bármilyen elcsépelet is legyen, a »Lenni vagy nem lenni« monológ. Ez jórészt az infinitívuszok sorjázására épül, arra a titokzatos szófajra, amely se nem ige, se nem főnév, se nem cselekvés, se nem dolog; e monológ pedig ennek következtében olyan vízió, amely a tudatot egyfajta vákuumként látja: semmisségnek a lét közepén. Előbb vagy utóbb a semmisségnek kell szentelnünk magunkat, és miért is kell akkora értéket tulajdonítanunk annak, hogy nem akarattunkból kifolyólag halunk meg? A Szellem ragaszkodik hozzá, hogy Hamlet nem halhat meg addig, amíg meg nem öli Claudiust, s az egyetlen dolog, amely megakadályozza Hamlet önkéntes halálát, nem más, mint az attól való félelem, hogy őbelőle is efféle szellem [kísértet] lehet. Míg Ophelia halála fel nem szabadítja, Hamlet nem látja a felülemelkedésnek olyan formáját, amely azt a fajta halált biztosítaná neki, amelyet magának akar: a világtól való szabadságot.”

(Northrop Frye)

„[Bármennyire megbotránkoszik is Hamlet azon, hogy Rosencrantzék be akarnak hatolni belső lényegébe,] létezésének nincs »lényege«, nincs őrizni való belső szentélye: pusztá halogatás, pusztá szétoldódás: üres űr, amely nem kínál semmi határozott megtudnivalót. »Én«-je csupán a gesztusok olyan sorozatából áll, amelyek segítségével ellenáll minden elérhető meghatározásnak, anélkül, hogy olyan radikális alternatívával bírna, amely túl van ezen gesztusok hatókörén. [...] Annak ellenére, hogy mélységesen »szubjektív« alak, és annak ellenére, hogy e szubjektivitást nyomorító teherként éli meg, szubjektivitása a megfigyelmezés és a természetté alakulás hiánya révén még nem szerveződött olyan elnyomó egységbe, amely később majd a tudatot egyfajta börtönné változtatja.”

(Terry Eagleton)

„A biztos megismerésre törekvés és az önmeghatározás sikertelensége azonban már a *Hamlet*-ben megmutatkozik. A monológjaiban (különösen a színészek távozását és a Fortinbras seregével való találkozást követően) Hamlet szüntelen önmagát próbálja meghatározni, ám ez rendre akadályokba ütközik. Képtelen magát bárhogy megnevezni és tiszta identitását elérni. [...] önjelölési vagy »önigazoló öndramatizálására« tett kísérleteiben a jelölt [az „én”] mindig kicsúszik a jelölők

(gazember, rabszolga, paraszt, tunya, tompa gazember, gyáva, aljas számár, kurva, hímrinyó) alól, és »erős szubjektuma« decentralódik [központját veszti]. [...] Posztmodern horizontból szemlélve tehát a *Hamlet* jelentősége abban (is) látható, hogy a modern szubjektum egyik első irodalmi megjelenését adja, miközben már annak halálával is szembesíti.”

(Kékesi Kun Árpád)

- a) Vajon miért állítja Frye, hogy a tudat vákuum, üresség, s hogy ezt az infinitívusz nyelvi alakja tudja igazán kifejezni?

- b) Mi magyarázza és a darabban mi bizonyítja, hogy Hamletre Ophelia halála mintegy felszabadító hatással van?

- c) Hogyan lehetne bizonyítani, hogy Eagleton szerint az én lényegének a hiánya vagy az egységes szubjektum hiánya nem egyértelműen negatív jelenség, s hogy a szubjektummá (polgári individuummá) válást legalább annyira kedvezőtlen és korlátozó folyamatnak látja, mint amennyire az európai fejlődés alapelemének?

- d) Milyen párhuzam vonható Kékesi Kun fejtegetése alapján Oidipusz és Hamlet között?

---

25. Világrend és katarzis vagy széthullás és semmi

Kérdés, hogy hogyan értékeljük a darab befejezését Hamlet szemszögéből: sikernek-e vagy kudarcnak, esetleg mindkettőnek? Tragikus-e Hamlet halála, vagy az, aki meghal, már annyira elveszti rokonszenvünket, annyira nem képvisel értéket, hogy pusztulása nem érdemli meg a tragédia minősítést? A darab befejezése pusztán véres káosz, amelyet egy jókor érkező hatalomszakember a maga javára fordít vagy valamiképpen az idő helyrezökkenése, a politikai és az erkölcsi világrend helyreállása?

A kérdés pedig sohasem a szerzői szándék kérdése, hanem hogy mi, mai olvasók, nézők hogyan tudjuk befogadni az események elénk tárt láncolatát, milyen értelmet tudunk tulajdonítani a szövegnek ma, jelenkori tapasztalatainkkal a tarsolyunkban.

Érveljetek!

- a) Siker vagy kudarc Hamlet céljai szempontjából a dráma befejezése?

SIKER, MERT...	KUDARC, MERT...

- b) Tragikus vagy ironikus?

Northrop Frye, kanadai irodalomtudós a *Hamletet* KATARZIS NÉLKÜLI TRAGÉDIÁNAK nevezi. Szerinte ugyanis a darab befejezése egyszerre TRAGIKUS ÉS IRONIKUS.

Például ironikus, hogy Hamlet végszava az, hogy „A többi néma csend...”, de a színpadon szavait nem csend, hanem Fortinbras seregének indulója, majd a trónt átvevő utód gyászbeszéde és gyászsörtüze követi.

A BEFEJEZÉS HEROIKUS ÉS TRAGIKUS, MERT...	A BEFEJEZÉS IRONIKUS, MERT...

- c) Vajon azok, akik a színpadi értelmezésből kiiktatják Fortinbras figuráját (mint például Jurij Ljubimov a Taganka Viszockij-féle előadásában vagy Peter Brook 1996-os rendezésében), a világrend helyreállításának kérdése szempontjából hogyan foglalnak állást? Beszéljétek meg!

PSzé és PSza Tekintsd meg az alábbi színpadképet! Itt Fortinbrast látjuk a zárójelenetben.

A kép a világrend helyreállítását és ezáltal egy legitim uralkodó trónra kerülést hangsúlyozza-e vagy valami mást? Írj erről rövid elemzést!

Érvelésedet a térbeli elrendezés, a jelmezek és a kellékek, valamint a szereplők testtartásának, kimevített testbeszédének elemzésével támaszd alá! Kicsoda itt Fortinbras?

PSzé Olvasd el és a kérdések segítségével értelmezd az alábbi szemelvényt!

„Az Erzsébet-kori közönség számára a *Hamlet* vége és Fortinbras figurája még szimbolizálhatta a rend helyreállítását az idő kibicsaklásának periódusa után. [...] A modernség *Hamlet*-értelmezései nem érezték Fortinbras hatalomátvételét a rend helyreállításának. Sőt »a rend« fokozatos eltűnésével a darab utolsó mozzanatát kegyetlen katonai akcióként értelmezték, amely semmiféle megnyugtató jövőt nem anticipál [...] Egy modern világlátás a tragédia folytatását vélte kiolvasni a tragédia végéből, mivel a szenvedést és a káoszt látta az emberi életvilágot karakterizáló jelenségnek. A tragédia egzisztenciális felfogása a halál felől próbálja definiálni az életet, sőt egyenlőségjelet tesz élet és tragédia közé.” Ezzel szemben egy „posztmodern olvasat [...] nem értelmezheti a *Hamletet* tragédiaként, legfeljebb problémaszínműként (problem play). [...] Számunkra [...] a darab nem a rossz világ tragikus megjavíthatatlanságaként értelmezhető [ez lenne a modern olvasat], hiszen Hamlet majdnem nevetséges figuraként jelenik meg egyes jelenetek során. Az a »tény«, hogy nem tragikus lényként látjuk, annak az eredménye, hogy a megnyilvánulásaiban implikált [az azokban benne rejlő, azokból kikövetkeztethető] totális [teljességgelvű], univerzális [általános érvényű] és szükségképpen hiperbolikus [a dolgokat eltúlzó] világgépet ma már nem tekintjük az érvényes cselekvés mércéjének.”

(Kékesi Kun Árpád, 1998)

- a) Mi lehetett az Erzsébet-kori értelmezés viszonya Fortinbrashoz?

b) Mi a modern értelmezés viszonya Fortinbrashoz?

.....

.....

c) Milyen történelmi tapasztalat állhat a modern értelmezés mögött?

.....

.....

d) Mi Kékesi Kun Árpád szerint a posztmodern értelmezés lényege, s ezen értelmezés milyen eszmék tagadásának a talaján áll?

.....

.....

.....

e) Kis János tanulmánya szintén 1998-ban jelent meg, és katartikus befejezésű tragédiaként értelmezi a *Hamletet*.

Milyen következtetések vonhatóak le ebből egyrészt Kis János álláspontjára (I.), másrészt a posztmodern gondolkodás hatókörére (II.), harmadrészt a korszakfogalmak értelmezésére, a korszakok egymáshoz való viszonyára (III.) nézve?

I.: .....

II.: .....

III.: .....

26. Hamlet késlekedése

„A *Hamlet* értelmezőinek állandó kérdései közé tartozik, hogy vajon a főhős miért nem cselekszik a drámai akció igen hosszú szakaszában. Nem tagadhatjuk, hogy ez a kérdés felvethető Hamlet dramatikus figurájával kapcsolatban, de a mű recepciótörténetének tanulsága szerint mindig terméketlennek bizonyult” – írja Kékesi Kun Árpád 1998-ban.

Nem egészen világos, hogy egy kérdés hogyan lehet terméketlen, ha jelentékeny gondolkodókat és jelentős rendezőket újabb és újabb válaszok kidolgozására, a szereplő, illetve a szereplő és a szituáció, a szereplő és a cselekmény viszonyának állandó újraértelmezésére készítetett az évszázadok, sőt akár csak a legutóbbi két évtized során. Egyébként magának a kérdésnek az energikus elvetése is egyfajta válasz a kérdésre. Ezért talán inkább Harold Jenkinsnek, a *Hamlet* mindmáig legtekintélyesebb kritikai kiadása (Arden, 1982) készítőjének hihetünk, aki azt mondja erről a kérdésről: „egy probléma nem lesz kisebb azáltal, hogy ismerőssé válik”.

a) Miért vetődik fel a késlekedés okára vonatkozó kérdés?

I. Mikor (melyik jelenetben) kapja Hamlet apjának szellemétől a Claudius megölésére vonatkozó parancsot, s mikor valósítja azt meg? .....

.....

II. Hol, mely jelenetekben beszél Hamlet a cselekvés elmulasztásáról, saját késlekedéséről? .....

.....

b) Magyarázattípusok

Mindenütt úgy foglaltok állást, hogy gondoljátok át, a magyarázat mennyiben van benne – közvetve vagy közvetlenül – a darab szövegében, mennyiben támasztható alá annak alapján! Illetve: a magyarázat mit magyaráz meggyőzően a darab világának tényeiből, mit nem tud belőlük megmagyarázni?

I. Külső okok

(1) A „látott szellem ördög is lehet” – Hamlet az Egérfogó-jelenetig nem lehet biztos a Szellem tanúságtételének megbízhatóságában, utána pedig – mivel Angliába küldik – sokáig nincs lehetősége a cselekvésre.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

(2) Claudius elfogadott király, akit az egész udvar támogat, Hamlet – Horatiót leszámítva – egyedül van. A bosszút nem tudja végrehajtani, hisz a királyt kíséret veszi körül. Csak orvgyilkosságot hajthatna végre, de ez nem lenne célszerű. Sikeresen csak azután cselekedhetne, miután nyilvánosan leleplezte a királyt.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

II. Hamlet jellemében, alkatában rejlő okok, alkatából kiinduló magyarázatok: JELLEM ÉS FELADAT ELLENTÉTE

(1) A wittenbergi diák, a gondolat embere idegenkedik a véres tettől, nem rá van szabva a feladat.

Goethe *Wilhelm Meister* című nevelődési regénye címszereplőjének megfogalmazásában: „nagy tett nehezedik egy tetre nem született lélekre. Úgy találom, hogy végig ebben az értelemben van kidolgozva a darab. Itt tölgyet ültettek egy drága edénybe, melynek csak kedves virágokat lett volna szabad magába fogadnia; a gyökerek szétterjednek, az edény megsemmisül [...] Egy szép, tiszta és nemes, fölötte erkölcsös lény, melyben nincs meg a hősokelet alkotó érzéki erő, tönkremegy egy olyan teher súly alatt, melyet sem viselni, sem ledobni nem tud; minden kötelesség szent előtte, ez túlságosan nehéz. Lehetetlent követelnek tőle; nem olyasmit, ami magában véve lehetetlen, hanem azt, ami neki lehetetlen. Vonaglik, facsarodik, kínlódik, előre-hátra lép, újra meg újra emlékeztetik, újra meg újra eszébe jut minden, és végül majdhogy meg nem feledkezik céljáról, de azért sohasem tud felvidulni többé...”

(1796)

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

(2) Hamletet túlfejlett fantáziája, KÉPZELŐEREJE gátolja abban, hogy a valóságban végrehajtsa a tényleges, nyers tettet. Samuel Taylor Coleridge, az angol romantikus költő megfogalmazásában:

„Hamletben ez ... [a valóságos és a képzelt világ közötti] egyensúly megbomlott: gondolatai, a fantáziája kivetítette képzetek sokkal élénkebbek valóságos érzékelésénél, s mihelyt az érzékelés elmékedése közegén átszűrődik, máris olyan alakot és színt ölt magára, amely [annak] a természettől nem sajátja. Ezért azután nagy, csaknem roppant szellemi tevékenységnek leszünk tanúi, s ezzel arányban idegenkedésnek a tényleges tettektől, az utóbbi minden szimptomájával és velejáró tulajdonságával együtt. Shakespeare olyan körülmények közé helyezi hőstét, ahol a pillanat ösztönző hatása alatt kell cselekednie: - Hamlet bátor, nem fél a haláltól, érzékenysége azonban ingadozóvá, elmékedései pedig habozóvá teszik, és az elhatározás erő kifejtésében elveszti tetterejét.”

(1811–1818)

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

(3) A reneszánsz humanistától idegen a vérbosszú ősi-feudális feladata s az e mögött rejlő tradicionális gondolkodásmód.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (4) Hamletet általánosító, mindent felnagyító, cseppben a tengert (meg)látó, mindent tünetként, valamilyen egyetemes (univerzális) jelenség szimptomájaként értékelő („univerzalisztikus, szimptomatikus, paradeigmatikus”) gondolkodásmódja (Fodor Géza szavai és magyarázata) teszi képtelenné a tett végrehajtására. Azért, mert ez a gondolkodásmód úgy fogalmazza át a feladatot, hogy az megoldhatatlanná válik. A világ romlottságát, az emberi természet gyarlóságát egyetlen emberi cselekedettel nem lehet felszámolni. Hamlet ellenfelei: az idő, a kor, a világ (a „time”, az „age”, a „world”), ezek ellen pedig nem lehet megfelelő lépéseket tenni. Ez a látásmód sehol nem vezethet hasznos cselekvéshez, inkább csak irtózatot okozhat világmegváltó hevületével. A kivétel a művészet területe: nem véletlen, hogy Hamlet egyetlen céljának megfelelő és eredményes lépése a színelőadás „megrendezése”.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

III. Hamlet lelkiállapotából kiinduló magyarázatok

- (1) Hamlet nem általában cselekvésképtelen, hanem férfieszményét megtestesítő apjának halála, illetve korábban nőeszményét megtestesítő anyjának gyors házassága taszítja olyan depresszióba, „melankóliába”, idegösszeroppanás-közeli állapotban, amely alkalmatlanná teszi a Szellemtől kapott feladat végrehajtására.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Freud és tanítványa, Ernest Jones mélylélektani interpretációja szerint Hamlet benutságát az Ödipusz-komplexus magyarázza: Hamlet azért nem tudja Claudiust megölni, mert a trónbitorló pontosan az ő titkos vágyait valósította meg: megölte apját, hogy feleségül vehesse anyját. S mivel a tudat elől elzárt mélylélektani indokról van szó, természetes, hogy cselekvésképtelenségének okait Hamlet sem ismeri, illetve érti.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

IV. A feladat jellegéből, belső ellentmondásából kiinduló magyarázatok

- (1) Arnold Kettle, angol irodalomtudós szerint Hamletre KÉT FELADAT hárul, a vérbosszú feladata (a) és a kizökent idő helyretolásának, a politikai és erkölcsi rend (ha tetszik, a világrend) helyreállításának feladata (b). A késlekedés és a cselekvésképtelenség oka e szerint a magyarázat szerint az, hogy a nagyobb feladat megoldhatatlansága gátolja, szinte érdektelenné teszi a kisebb feladat, a vérbosszú végrehajtását. E felfogás szerint Hamlet előtt a „kis feladat” végrehajtásának tervezése közben fokozatosan tárul fel a világ és az ember romlottsága, s ezáltal a nagy feladat nyomasztó mérete.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Maguk A SZELLEM ÁLTAL ADOTT FELADATOK ÁLLNAK EGYMÁSSAL FEOLDHATATLAN ELLENTMONDÁSBAN: úgy nem lehet megtisztítani Dánia trónját, hogy közben Hamletnek anyja testét s lelkét meg kell kímélnie. Az a parancs, hogy:

*„Ne engedd Dánia királyi ágyát
Vérbujaságnak átkos fekhelyűl”
összeegyeztethetetlen azzal, hogy
„Elméd maradjon tiszta, és ne törjön
Anyádra lelked: bízd az égre őt
S mind a tövisre, mely keblében él”.*

Gertrud ugyanis erkölcsi érzék híján nem mutat hajlamot az önvizsgálatra és a testi-lelki megtisztulásra, esze ágában sincs Claudiusról lemondani, vele szembefordulni. Ha „Claudiusszal együtt Gertrudot is elérné a bosszú, vére lemosná a Hamletokon esett gyalázatot. Ha azonban Gertrudnak élnie kell, akkor csak az ő megtisztulása állíthatja helyre a Hamlet-ház méltóságát. Amíg »természetellenes« módon együtt hál Claudiuszal, a folt ott éktelenkedik a Hamletokon. Addig nem zökken helyre a család ideje, amíg az asszonyt – miként a Szellem sejteti – valóban mardosni nem kezdi a lelkifurdalás, s az önvád terhe alatt nem szakít férjével, nem áll át egyértelműen a fia oldalára. [...] Hamlet természetesen meg akarja ölni Claudiuszt. De ha előbb végez vele, minthogy anyját sikerül bűnbánatra bírni és elszakítani a bitorlótól, akkor *családjában* a »kizökent idő« soha nem találhat vissza rendes kerékvágásába. Gertrud számára addig áll nyitva

az őszinte megbánás és jóvátétel lehetősége, amíg Claudius él. Amíg Claudius él, Gertrud szabadon választhatja Hamletot. Amíg Claudius él, Gertrud bizonyíthatja, hogy teljesen nem ölte ki magából az erényt, hogy úrrá tud lenni állati szenvedélyén. De csak amíg Claudius él. Claudius meg kell ölni. Claudius nem szabad megölni.

Ezt a dilemmát Hamlet nemcsak feloldani – tudatosítani is képtelen.”

(Kis János)

E magyarázat képviselője, Kis János magyar filozófus szerint a lakosztály- vagy hálószoza-jelenet ezért lesz a darab fordulópontja. A jelenetben a királyfi kísérletet tesz anyja megtisztítására, átfordítására – és kudarcot vall. „Többé a lelke homályos mélységeiben sem remélhet fordulatot. De attól még marad a leküzdhetetlen óhaj, hogy a fordulat mégis következze be. Csak éppen végleg visszasüllyed az eszmélet számára hozzáférhetetlen mélyrétegekbe. Soha nem jön el a pillanat, amikor Claudius halála ne volna túl korai. Claudius meg kell ölni, de semmit nem szabad tenni, ami siettetné a leszámolást.” Ebből következik az is, hogy Hamlet csak akkor döfheti le Claudius, amikor anyja már ivott a méregpohárból. „A halogatás ebben a drámában valójában cselekvés. Az anyával kapcsolatos zavarodottság olyan akciókba sodorja Hamletot, melyek színről színre új lökést adnak a dráma kibontakozásának, anélkül, hogy maga a hős tisztában volna akár a tettek valódi indítékaival, akár következményeikkel.”

(Kis János, 1998)

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

V. A dráma szerkezetét, logikáját, feltételezett gondolati rendszerét indokként kezelő magyarázatok

- (1) Hamlet az első felvonás végén, a Szellemmel való találkozás után arról beszél, hogy „emlékezete lapjáról” „minden léha jegyzetet” le kell törölnie a feladat végrehajtására való felkészülés jegyében. Ha ezt úgy értelmezzük, hogy minden emberi kapcsolatát (barátságok, szerelem, anyjához való viszony) felül kell vizsgálnia, ahhoz bizony sok próbatételt kell megszerveznie, hosszú időnek kell eltelnie.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- (2) Hamlet csak úgy szakíthatja meg azt a rossz láncolatot, hogy gyilkosság által kerül trónra az új király, csak akkor tolhatja helyre a kizökkent politikai időt, ha a tett végrehajtását addig halogatja, amíg már maga is biztos lehet halálában. Csak így nyílhat újra tiszta lap.

ÉRV(EK) MELLETTE (MIT MAGYARÁZ MEG?)	ÉR(VEK) ELLENE (MIT NEM MAGYARÁZ?)

- c) Kétségtelen, hogy a Szellem parancsáról mint a cselekvés indokáról a darabban gyakran eltérő a figyelem. Ennek szerkezeti jelentőségéről így ír Stephen Greenblatt, Shakespeare egyik legjelentősebb mai kutatója angolul 2004-ben, magyarul 2006-ban megjelent *Géniusz földi pályán* című életrajzi-művelődéstörténeti Shakespeare-könyvében:

GREENBLATT A „KIHAGYÁSOS TECHNIKÁRÓL”

„A *Hamlet*ben az áttörést nem az új téma vagy a feszesebb, jobban formált történet jelenti, hanem a bensőségesebb hang, a bensőséges lelki tájak ábrázolásának új, kihagyásos technikája. [Shakespeare] Átgondolta, hogy másképp is összerakhatja a tragédia elemeit, nevezetesen a tragikus cselekmény működéséhez szükséges ok-okozati viszonyok természetét és a tragikus karakter kisugárzásához nélkülözhetetlen pszichológiai összetevőket. Rájött, hogy mérhetetlenül megnövelheti a darab drámai hatását, százszorta erősebb befogadói választatot kényszeríthet ki, ha kihagy a darab logikai vázlatából néhány kulcselemet, így hiányossá lesz az ésszerű okfejtés, cselekvési motiváció és erkölcsi értelmezés a cselekmény kibontásában. Nem a megoldandó rejtély, hanem a döntések és cselekvések nyomán fellépő homály természete lett a döntő. A homályból hatalmas energia támad, ami az átlátható, ésszerű magyarázatok esetében nem működhetne igazán.”

Miben áll Greenblatt szerint a *Hamlet* újdonsága a korábbi darabokhoz képest?

Mi haszna van az ok-okozati logika fellazításának, az indítékok hiányos közlésének?

PSzé

Egy Hamlet, aki nem késlekedik

Jurij Ljubimov orosz rendező az 1970-es években a Taganka színházzal, *Vlagyimir Viszockij*, a legendás költő-énekes címszereplésével kivételes erejű, világsikert arató *Hamlet*-előadást hozott létre. Ebben egy robbanékony, izgő-mozgó, a cselevés lendületétől majd szétfeszülő, a legkevésbé sem késlekedő Hamletet állított színpadra. A darab budapesti előadásáról az egyik legnagyobb magyar prózaíró, Nádas Péter írt láttató erejű esszét, *Hamlet szabad* címen. Az alábbiakban ebből idézünk néhány részletet.

Válaszolj egy-egy részlet elolvasása után az azt követő kérdésekre!

„Hamlet föláll, előrejön, gitározik, üvöltve énekel, és aztán mások is bejönnek, Bernardo és Francisco, Marcellus és Horatio, beszélnek is, de még mindig abban a bizonytalan fényben úszunk, ami megakadályozza látni azt, ami látható, ami nem engedi hallani a hallhatót, amitől nem érezzük azt, ami érezhető, mert az események feltartóztatlan menete csak akkor indul el, amikor valahol fönn, a zsinórpadlás és a színpadkeret felső takarása között valami megcsikordul, egy teljesen közönséges csigaszerkezet, s a színpad mennyezetét átívelő tréger [daruszerűség] az óriások egyetlen könnyedségével színre nem lendíti az egész üres teret betöltő, könnyeden csomózott, durva és súlyos spárgafüggönyt. Ami most a hatalom fala. A kísértő király. A lét söprűje. És mindenkit leterít és elsöpör. Diadalmas egyszerűséggel végrehajtott akciójának pillanatában, amikor a kicsi emberi figurákat lábukról ledöntve, a rivalda vonalával párhuzamosan megáll, s mint egy váratlan felismerés a tudatot, az egész színpadnyílást a mennyezettől a padlóig, takarástól a takarásig betölti ronda és vad, sötét és dűrűckös szépségével, mintha egy üres edénybe kétszer annyi folyadékot öntenénk, mint amennyi belefér, túlcsondulóan kitelik a hiány érzete, s befejezetté válik a játék esztétikai tere.

Jurij Ljubimov színházában ez a függöny a leglátványosabb elem. Tárgy, élettelen, de a síkok és élek által körülzárt ürességben mégis élőnek mutatkozik. Mert táncos könnyedséggel képes mozogni, fut, teljes fordulatot tesz, hömpölyög, jön, megy, hullámszik, remeg és megmered; érzelmei vannak, szerényen a háttérben marad, majd pöffeszkedve az előtérbe tolakszik, egérutat ad, elrejt, majd lezárja az utat, és leleplez; egy élőlény megbízhatatlanságával változtatja szerepeit, gyengédnek és szépnek mutatkozik, de kemény és csúnya, lágy és puha, de engesztelhetetlen és erőszakos, átjárhatatlanul tömörnek mutatja magát, de készségesen átengedi a hangokat, fehérre sápad, elfeketedik, unalmasan vagy ridegen elszürkül, melegbarna, látni engedi játékosan változatos domborzatát, ám sima, mint a fal, kiismerhetetlen. Ugyanakkor nem akar előbbnek mutatkozni, mint amilyen, mindig tárgy marad, színpadi elem, minden mozdulatát a tréger és a csigaszerkezet zúgása és csikorgása kíséri, habár önálló zajokat is ad: csattan, surran, döng és puffan. Önállósága azonban erősen korlátozott: ez a függöny is csak egyetlen elem a stabil látszatokból épülő hierarchiában, nem főszereplő. Élőnek csupán azért tűnik, mert a környezet halott. Azért mozog, mert egy háttérben álló gépezet beprogramozott parancsait mozogja el. Érzelmei pedig csak azért lehetnek, mert a környezetében élő érzelmes emberek a gondolkodás siralmasan korlátozott törvényei szerint, benne vélik felismerni saját mozgásukat. [...]"

- a) Miből sejthető már a darab elején, hogy itt nem egy tétova, elmélkedő királyfival lesz dolgunk?

- b) Mi mindent jelent az előadás legfontosabb díszleteleme, a függöny az idézett részletek szerint?

„A függöny a harmadik felvonás első jelenetében a rivalda vonalával párhuzamosan áll: a jobb oldali takarástól a bal oldali takarásig, a mennyezettől a padlóig betölti a színpad keretét, lerekeszti a színpadtér üres távlatát. Merev és mozdulatlan. És az a jellegtelenül szürke munkafény világít, amit az első jelenetből már ismerünk. A függöny mögött a királyi pár fülel. Hamlet pedig, mintha védelmet keresne, éppen ehhez a függönyhöz tapadva áll a színpad jobb oldalán. A rövid szárú csizmába bújtatott fekete nadrág, a feszesen feszülő fekete trikó, amelynek mély kivágásából erőszakosan bukkan elő izmos nyaka, neutrálisan nemtelen és csupaszon érzéki hatást kölcsönöz erős testének. Már elmondta úgynevezett nagymonológját, amely Ljubimov színpadán nem a lét és a lét önkényes megszüntetésének kérdéskörében felmerülő filozofikus betét, hanem olyan tárgyszerűségtől kopogó köznapi kérdéssorozat, amely az élet bizonyos csomópontjain mindenkiben szükségszerűen fölmerül: »Mert ki viselné a kor gúnycsapásait, / Zsarnok bosszúját, gőgös ember dölyfét, / Utált szerelme kínját, pörhalasztást, / A hivatalnak packázásait, / S mind a rúgást, melylyel méltatlanok / Bántalmazták a tűrő érdemet: / Ha nyugalomba küldhetné magát / Egy puszta törrel?« Vlagyimir Viszockij felteszi magának ezeket a tipikusan hamletinek nevezhető kérdéseket, de nyilvánvaló, hogy nem az öngyilkosság ügyével bajmóldodik és nem is filozofémákkal [filozófia gondolatemekekkel], egyrészt azért nem, mert alkatilag nem hajlik sem a mélabúra, sem a filozófiára, a körülmények pedig nem is engedik, hogy mélabús vagy filozofikus legyen, másrészt azért nem, mert személyes élete a szellem megjelenésének pillanatában megszűnt, s ettől kezdve minden lépése és szava amúgy is közeledés a halál felé, a halál az ő számára már olyan természetes, mint a nyitott sír fekete földje az előszínpadon, ez már elvégeztetett, a »puszta törrel« nem kell hát sietnie.”

c) Alkatilag miben különbözik ez a Hamlet a megszokottaktól? Mi hiányzik belőle?

-----

d) Az előadás fenti leírása szerint a Szellem megjelenése milyen következményekkel járt Hamlet személyiségére és sorsára nézve?

„[...] Shakespeare trónkövetelői közül Hamlet az egyetlen, aki nem a trónt akarja. Nem a hatalom érdekli, hanem a hatalom természete. »Ne hagyj tudatlanságban szétrepednem« – kiált, amikor megpillantja apja szellemét. Nem meghódítani vágyik a világot, hanem megérteni. Ljubimov fel fogásában Hamlet nem királyfi, hanem gnosztikus [itt: lényegkereső bállyítottágú] beállítottságú értelmiségi, aki ha nem cselekszik, akkor csak azért nem, mert állandóan gondolkodik és sokat beszél, viszont annak a magatartásnak, amit a gondolkodásával és a szavaival kialakít, tett értéke van, katalizál. »Mert hát életrendünk egyedüli hatalmassága a féreg: mi minden egyéb teremtményt meghizlalunk, hogy magunkat hizlalhassuk; magunkat pedig a pondrónak hizlaljuk. A kövér király meg a sovány koldus, csak más-más fogat étel: két tál egy asztalon: s azzal vége.« Hamlet a halál szempontjából gondolja át az életet, s ezért eszméi tulajdonképpen éppen olyan megfellebbezhetetlenek és antiszociálisak, mint a királyok gyilkosságai. De Hamlet nemcsak gondolkodik. Több- szörös gyilkos maga is, e tényt Ljubimov egyáltalán nem felhőzi el. Ez a Hamlet nyers erővel szúrja le Poloniust, hideg értelemmel működik közre Ophelia halálában, Rosencrantzot és Guildenstern

ravaszul küldi halálba maga helyett, és kéjes élvezettel döfi le a királyt. És a szó köznapi értelmében ez cselekvésnek sem kevés. Hatalmat ugyan nem akar: a gyilkolás nem célja és nem eszköze, ám annak érdekében, hogy a világ alapvetően erkölcsstelen természetének a végére járjon, fel kell mondania mindenféle társadalmi egyezményt és szokást, minden tekintetben meg kell tagadnia mindenféle közreműködést, le kell lepleznie, ki kell tépnie és meg kell fojtania saját érzelmeit, s talán éppen ezáltal kényszerül a cselekvésnek azokra az antiszociális formáira, melyeknek értelmében és jogosságában maga is kételkedik. De Hamlet mégis szabad, mert tetteivel soha nem azonosítja magát. Cselekvésében önkéntelenül reprodukálja ugyan a hierarchia törvényeit, de magatartásával ellenáll, értelmével pedig éppen úgy eltávolítja önmagától saját marginális magatartásformáit, mint reproduktív cselekvéseit. Rést nyit a hierarchián. Kivételt teremt. Léteével azt a szakadékot tölti ki, ami elválasztja a cselekvést és a gondolkodást. A szakadék demonstrátora.”

e) A fentiek szerint mi Hamlet egyetlen célja, amelynek érdekében gyilkolni is képes?

.....

.....

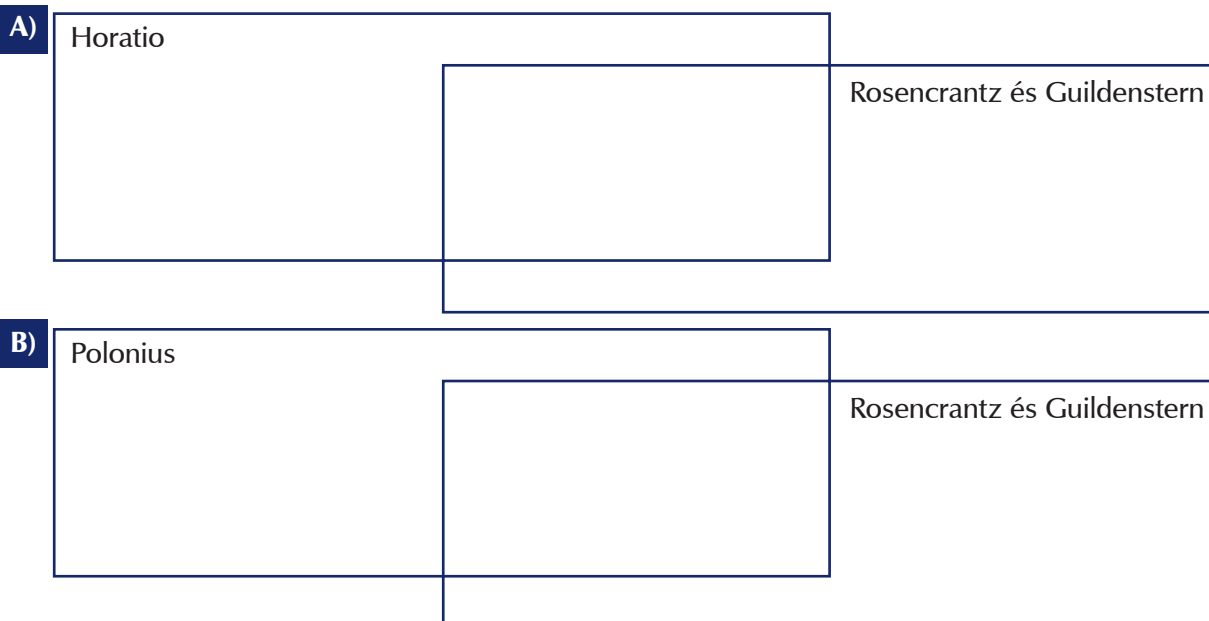
f) Miért tekinthető Hamlet szabadnak?

.....

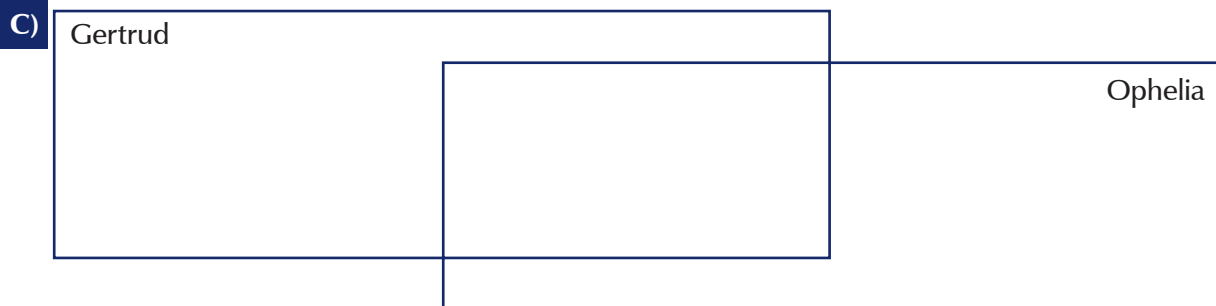
PA Rajzold le vagy írd pontosan le néhány – a fentiekben nem említett – jelenet színpadképét egy olyan *Hamlet*-előadásból, amelyben a Ljubimov-féle szőnyeg és a fények játsszák a díszletelemek közül a főszerepet! (Legfeljebb három jelenetet vagy jelenetrészletet írv vagy rajzolj le!)

27. Hamlet és emberi környezete

Vizsgáljátok meg és halmazábrákban ábrázoljátok Hamlet emberi környezetének tagjait, a szereplők hasonló és eltérő vonásait, viszonyukat Hamlethez és másokhoz!

A dráma szereplői közül magatartása, értékrendje alapján kit állíthatnánk még a fentiek mellé?

28. A szereplők tükörrendszere

Shakespeare darabjaiban (és sok más irodalmi műben) a jelentés nem csupán a lineáris olvasatból, hanem gyakran a szereplők és helyzetek – térben ábrázolható – tükörrendszeréből, a szereplők és helyzetek közötti párhuzamok rendszeréből, azaz a valamilyen szempontból hasonló helyzetű szereplők viselkedése közötti hasonlóságokból és különbségekből olvasható ki.

A *Hamlet* című dráma elemzésében és értelmezésében is sokat segít, ha a jelenetek egymásutánjából kilépve ezt a tükörrendszert, illetve ennek tanulságait vesszük szemügyre. Itt ez azért is fontos, mert a *Hamlet* e nélkül könnyen válik az olvasóban kizárólag a címszereplő drámájává, sőt „jellemrajzává”. Azért használják erre a vizsgálódási, illetve drámaszerkesztési módra a TÜKÖRRENDSZER kifejezést (pl. Jan Kott, a *Kortársunk Shakespeare* című könyv szerzője), mert a szereplők tulajdonságai, jellemzői, „arcvonásai” egymás tükrében, egymáshoz való viszonyításukban válnak világosabbá, könnyebben értelmezhetővé. Tulajdonképpen a címszereplő társait összevető halmazábrákban, illetve korábban, amikor Hamletet és Opheliát mint egymás tükréit fogtuk fel, már ezt az olvasási módot alkalmaztuk, illetve ezt a drámaszerkesztési eljárást tudatosítottuk.

A) A három apátlan fiú

Töltsétek ki a táblázatot! Ha sikerül, további szempontokat is jelöljete meg!

	HAMLET	LAERTES	FORTINBRAS
Hogyan veszítette el apját, kinek köszönheti apátlanságát?			
Milyen a bossúhoz való viszonya?			

Milyen a gondolkodás- hoz és a cselekvéshez való viszonya?			
Milyen az alkalmazkodó készsége?			
Mennyire önálló, meny- nyire befolyásolható?			

B) Királyok és trónörökösök

Töltsétek ki a táblázatot! Ha sikerül, további szempontokat is jelöljete meg!

	AZ IDŐSEBB HAMLET	CLAUDIUS	HAMLET	FORTIN- BRAS
Hogyan került vagy kerülhet trónra?				
Milyen uralkodó (len- ne), milyenek politikusi képességei, cselekvő- készsége?				
Milyen az időhöz, jelenhez, múltához való viszonya?				
Mit tekint a legfőbb értéknek?				
Milyen a háborúhoz és a békéhez való viszonya?				

Milyen az erkölcshez, becsülethez való viszo- nya?				

29. Kilépőkártya vagy nyitott kérdések

Vagy töltsd ki az alábbi kilépőkártyát, vagy fogalmazz meg legalább öt olyan kérdést, amelyet szerinted a *Hamlet* szövege tudatosan nyitva hagy!

- Mi az, amire, azt hiszed, emlékezni fogsz a *Hamlet*ből évek múlva is?

.....

.....

- Két gondolat, amivel a *Hamlet* értelmezése során találkoztl és a magad számára is fontosnak tartasz:

.....

.....

- Milyen megközelítés vagy magyarázat volt a számodra a legkevésbé érdekes?

.....

.....

- Egy kérdés, amit szívesen feltennél a *Hamlet*tel kapcsolatban:

.....

.....

- Egy probléma, ami benned a *Hamlet* megbeszélése során fölmerült:

.....

.....

Nyitott kérdések, amelyeket a *Hamlet* „föltesz”, de nem dönt el:

- (1) .....
- (2) .....
- (3) .....
- (4) .....
- (5) .....

30. Túlvilági randevú

Osszátok ki a *Hamlet* elhalálozott szereplőinek szerepeit egymás közt!

Tanárotok útmutatása alapján adjanak egymásnak a szereplők „túlvilági randevút”!

KÉT PILLANATKÉP A HAMLET IRODALMI UTÓÉLETÉBŐL

A *Hamlet* (1601) című dráma, illetve annak hőse számtalan szerzőt ihletett a mű, illetve az alak – vagy ahogy Cs. Szabó László mondta: a mítosz – fölvetette problémák továbbgondolására. Itt most két olyan drámát kínálunk föl egyéni földolgozásra, illetve ennek nyomán esetleg közös megbeszélésre, amelyek más mértékben és más módon, de nyílt, szövegszerű utalásokkal is jelzik a *Hamlethez* való kapcsolódásukat. Anton Pavlovics Csehov *Sirály* (1896) és Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* (1967) című drámájáról van szó. Az egyik darabot bizonyára el is olvastátok már. Az alábbi feladatsorok megoldásait részben portfólióitok várják, részben és jó esetben osztálytársaitokkal is megoszthatjátok őket. A feladatsorok szövegértési feladatként kerülhetnek a portfólióba, az esszék természetesen szövegalkotási feladatként. Az előbbiek megoldása elősegíti az utóbbiak közül választott esszé elkészítését.

ANTON PAVLOVICS CSEHOV: SIRÁLY

1. A szereplők megfeleltethetősége

a) Olvasd el a darab indítását!

Mi utal benne a *Hamletre*? E szerint az indítás szerint ki lehet majd Hamlet megfelelője?

MEDVEGYENKO

Miért jár mindig feketében?

MÁSA

Az életemet gyászolom. Boldogtalan vagyok.

b) A fenti nyitó jelenet folytatása nyílt utalásokat tartalmaz a *Hamletre*.

Olvasd el a következő részletet, majd a dráma teljes szövegének ismeretében válaszolj a kérdésekre, töltsd ki a szemponttáblázatot!

Trepljov előjön a dobogó mögül

ARKAGYINA

(fiának) Mikor kezdődik már, édes fiam?

TREPLJOV

Egy pillanat. Türelmet kérek.

ARKAGYINA

(a „*Hamlet*”-ből idéz) „Oh, Hamlet, ne beszélj. Lelkem mélyébe fordítod szemem, hol több olyan folt árnya látszik, amely soha ki nem mén.”

TREPLJOV

(ugyancsak a „Hamlet”-ből) „Hah, egy zsíros ágy nehéz szagú verítékében élni; bűzben rohadva mézeskedni ott a szurtos almon...”

A dobogó mögött kürt harsan fel

Hölgyeim és uraim, kezdődik, figyelmet kérek! (Szünet) Kezdem. (Kopog egy pálcával, és hangosan mondja) Ó, tiszteletre méltó régi árnyak, akik éjnek évadján e tó fölött lebegtek, bocsássatok ránk olyan álmot, hogy megláthassuk azt, ami kétszázézer év múlva lesz a földön!

(Makai Imre fordítása)

- Töltsd ki az alábbi táblázatot, s ezáltal leltározd a *Hamlet* és a *Sirály* szereplői és szituációi közötti hasonlóságokat és különbségeket!
Ki kinek feleltethető meg, s miért?
Mik a közös és mik az eltérő vonások a két darab egymásnak megfeleltethető szereplői között?

SIRÁLY	HAMLET	KÖZÖS VONÁSOK	ELTÉRŐ VONÁSOK
Arkagyina			
	Claudius		
Trepljov			
Nyina			
	Polonius		

- Milyen gondolattal foglalkozik elég sokat mind Hamlet, mind Trepljov, mind Nyina?

- Ki, kik a darab Poloniusszal összevethető figurái?
Ne feledd, hogy Polonius a *Hamlet*ben eldicsekszik vele, hogy ifjúkorában maga is színészkedett!

PSza Írj egyoldalas esszét a Hamlet és Gertrud, illetve a Trepljov és Arkagyina közötti viszony hasonlóságairól és eltéréseiről!

PSza Írj egyoldalas esszét Hamlet és Trepljov infantilizmusáról, meghosszabbított gyermeklétéről!

PSza Írj egyoldalas esszét „Színház és valóság viszonya a *Hamletben* és a *Sirályban*” címmel!

2. Színház a színházban

a) Miben hasonlít és miben tér el a két darabban a „színház a színházban” jelenet elhelyezése és funkciója?

-----

b) Hogyan tükrözi, reflektálja a betétdarab a „fődarabot” (a „fődarab” szereplői közötti viszonyrendszert, illetve tettváltásokat vagy ezek hiányát) a *Hamletben*, hogyan a *Sirályban*?

-----

c) A Nyina által előadott monodrámá hőse mennyiben mintázza, tükrözi Nyina alakját, mennyiben Trepljovét?
A darabban még mi utal kettejük „felcserélhetőségére”, milyen közös „jelölőjük” van, amely hol egyikükre, hol másikukra vonatkozik?

-----

d) A *Hamlet Gonzago megöletése* című betétdarabjának Lucianusa szintén kettős megfeleltethető-ségű figura, mint a Nyina által játszott, hegyormon elmélkedő alak, legalábbis ha nem feledjük, hogy az angol eredetiben a trónon lévő királynak nem öccse, hanem unokaöccse. Miért?

PSza Írj egyoldalas esszét „Művészetfelfogások a *Hamlet*ben és a *Sirály*ban” címmel!
Az ehhez szolgáló alapszövegek értelemszerűen egyfelől Hamlet leckéje a színházról a III. felvonás első jelenetében, másfelől Trigorin, Nyina és Trepljov elmékedései a színházról, illetve az irodalomról.

3. Monologikusság és beszédkényszer

A *Hamlet*et többek között a monológok kivételes mennyisége és jelentősége különbözteti meg más Shakespeare-drámáktól. Hamletnek „beszédkényszere” van. Ebből a szempontból Hamlet minden Csehov-alak előzménye, ugyanis szinte minden Csehov-alaknak beszédkényszere, önmegjelenítési-önbemutatói kényszere van.

a) Mi indokolja, okozza Hamlet beszédkényszerét?

---

b) Mi okozza, mi indokolja a Csehov-szereplők beszédkényszerét, önprezentációs kényszerét?

PSZA Írj egyoldalas esszét „Monologikusság és beszédkényszer a *Hamlet*ben és a *Sirály*ban” címmel!

4. Ellen-Hamlet vagy a *Hamlet* radikalizálása

A *Sirály* olyan színmű, amely egyfelől reménytelen szerelmek láncolatáról, másrészt művészgenerációk és művészetfelfogások konfliktusáról szól, ennyiben nem hasonlít a *Hamlethez*. (Ámbár, ha Hamletet tipikus értelmiséginek, a művészt pedig a tipikus értelmiségi megtestesítőjének fogjuk fel, ez a különbség sem annyira meghatározó.) Van olyan értelmezés, amely szerint „a *Sirály* voltaképpen LEBONTJA A ROMANTIKUS MŰVÉSZHAGYOMÁNYT. Lebontja, hiszen művészfiguráinak és hétköznapi alakjainak, illetve viszonyrendszereiknek a megalkotottsága ÉLET ÉS MŰVÉSZET VONATKOZÁSÁBAN VISZONYLAGOSSÁ TESZI az olyan fogalmakat, mint ÖNMEGVALÓSÍTÁS, BOLDOGSÁG, NAGYFORMÁTUMÚ SZEMÉLYISÉG. [...]” [Mégkérdőjeleződik az a romantikus meggyőződés, hogy] „a művész nagy személyiség. [...] A mérlegelés ahhoz a megértéshez is eljuttathatja a befogadót, hogy a nagy személyiségről vallott elképzelés pusztán fikció, csak egészen HÉTKÖZNAPI EMBEREK VANNAK.” (Pethőné Nagy Csilla)

- Olvasd el az alábbi – a *Hamlet* és a *Sirály* egy-egy meghatározott elemzésén alapuló – összevetést, majd érvelj mellette vagy ellene!
Az ellene való érvelésben vizsgáld meg, hogy a *Sirály*ra tett megjegyzések közül melyik vitatható, illetve melyik lehetne – bizonyos Hamlet-olvasatok jegyében – minden változtatás nélkül magára a *Hamlet*re is alkalmazható!

„Ha felidézzük a *Hamletet*, eszünkbe juthat, hogy *Shakespeare* drámájában a szereplők egy királyi család és udvar magas rangú képviselői voltak. A szereplők közti viszonyváltást konfliktus és abból kibomló tettváltás-sorozat szabta meg, ami bár késleltetett, de látványos összecsapáshoz vezetett. *Hamlet* a dráma világban megbomlott harmónia visszaállítására tett kísérletet, s halála árán ugyan, de *Fortinbrasszal* új korszak vette kezdetét. Olyan új korszaké, amelyben megtörtént természet és hagyomány jogának kiegyenlítődése, vagyis a drámatesten kívül létrejött egy új harmónia. *Csehov* drámájának szereplői nem hősök, hanem HÉTKÖZNAPI EMBEREK, s többnyire A SZEREPLŐK KÖZT SEM ÁLLÍTHATÓ RANGSOR. A dráma VISZONYRENDSZERE NEM ÉRTÉKEKET ÜTKÖZTETŐ KONFLIKTUS KÖRÉ ÉPÜL, hiszen a szereplőknek nincsenek egymás ellen feszülő, az életükénél is fontosabb céljaik. Így eszközeik, látványos drámai összecsapásaik sincsenek. [...] Emellett A FIGURÁK TÖBBSÉGÉNEK ÖNMEGÉRTÉSE IS RENDKÍVÜL BIZONYTALAN. Majd minden szereplő élete kettős, mást mutat a LÁTSZAT és mást a VALÓSÁG szintjén. A befogadó így végső soron azt tapasztalhatja meg, hogy a [*Sirályban*] a HAMLETI UTALÁS nem párhuzamosít, hanem SZEMBEÁLLÍT. Szembeállít, hiszen épp a SHAKESPEARE-I TRAGÉDIA HAGYOMÁNYÁT ÍRJA FELÜL (hős, konfliktus, drámai tettváltás, a harmóniát visszaállítani képes tragikus értékpesztulás). Ez azt is jelenti, hogy a *Sirály* ELLEN-HAMLETKÉNT is olvasható. DRÁMAIATLAN DRÁMAKÉNT, ami egyben A NAGY TRAGÉDIÁK HITELVESZTÉSÉT is jelzi.” (Pethőné Nagy Csilla)

PSza Írj a fenti feladatot és az abban vitára bocsátott szöveget is felhasználva egyoldalas esszét „*Csehov Sirálya* mint ellen-*Hamlet* vagy mint a *Hamlet* modern továbbírása” címmel! („Továbbírás” helyett a „radikalizálás” kifejezést is alkalmazhatod – akár a címben is – abban az értelemben, hogy *kiélezése, felfokozása* bizonyos tendenciáknak.)

TOM STOPPARD: ROSENCRANTZ ÉS GULDENSTERN HALOTT (1967)

Stoppard drámájának hősei és cselekménye, sőt rengeteg szövegrészlete ismerős a *Hamlet* olvasói számára; a két címszereplő viszonya, világban tévelygő tanácsalansága, gyakran komikus, a nagyon hétköznapi és a nagyon filozofikus beszédmódot furcsán keverő és rendkívül sokszor ismétlődő párbeszédei, valamint a darab tér- és időkezelése pedig az abszurd drámákat, ezen belül konkrétan Samuel Beckett *Godot-ra várva* (1953) című darabját idézik. [E darabbal kicsit részletesebben találkozhatok majd az idején a romantikus emberiség-költeményekkel és utóéletükkel foglalkozó moduljában.]

Az intertextualitás, azaz a szövegek közti utalások rendszere „a darab történéseinek hangsúlyozott játékjellegét erősíti, és olyan palimpszesztust [szövegre ráírt szöveget, amelyen az elődszövegek átütnek] eredményez, amelyben *Shakespeare Hamletjére* mintha ráírták volna Beckett *Godot-ra várva* című darabjának szövegét.”

(Kékesi Kun Árpád)

Az alábbi feladatok – egy-két kivétellel – STRIBIK FERENC elemző, illetve a mű tanításának lehetőségeit feltáró tanulmányából valók.

A képek a *Rosencrantz és Guildenstern halott* című, 1990-es filmből valók, melynek forgatókönyvírója és rendezője egyaránt Tom Stoppard volt. (A címszerepekben Gary Oldman és Tim Roth.)

1. A Hamlet és a Rosencrantz és Guildenstern halott kapcsolata

(Ha a szövegértelmezés – az idézeteken túl – egy oldalt meghaladó, összefüggő, jól megformált szöveget alkot, a szövegértési feladatok értelemszerűen szövegalkotási feladatként is bekerülhetnek a portfólióba.

Ahol forrást használsz, ne feledkezz meg a forrás megjelöléséről!

- Mely jeleneteket/szövegrészeket veszi át Stoppard a *Hamlet*ből, s vajon miért pont ezeket? (Gyűjtőmunka és értelmezés: PK+PSzé)
- Hogyan egészíti ki Stoppard a shakespeare-i szöveget szerzői utasításokkal? (PSzé)
- Mit és miért nem vesz át Stoppard a *Hamlet*ből? (PSzé)
- Gyűjtsd össze és mutasd be a *Hamlet* és a *Rosencrantz és Guildenstern halott* azonos és hasonló motívumait és problémáit! (PK+PSza)
- Hasonlítsd össze Rosencrantz és Guildenstern jellemét Shakespeare és Stoppard művében (hasonlóságok, eltérések és ezek magyarázata)! (PSzé vagy PSza)
- Írd le a Rosencrantz és Guildenstern által játszott kérésjáték játékszabályait! Alkoss magad is ilyen párbeszédet! (PSzé+PA)
- Keresd meg, milyen elmélkedés(ek), illetve párbeszéd(ek) kerül(nek) Hamlet „*Lenni vagy nem lenni...*” monológja helyére! (Mutasd be, hogy a darabból készített Stoppard-filmben a királyfi hol és hogyan kezd bele a monológba, és milyen tárgyi kellék, díszletazonosság jelzi, hogy az utána következő szöveg mintegy megfelelője, helyettesítője a monológnak!) (PSzé)
- A drámában, illetve az említett filmben hányszor játsszák el a színdarabot a színdarabban? Melyik változat hol található? Melyik miről szól, mi köztük a különbség? (PSzé vagy PSza)

2. A szerkezet, a helyszín és az idő

- Hogyan fogalmaznád meg a mű alaphelyzetét néhány mondatban? Miként rejlik ebben benne e feszültség? (PSzé)
- Hogyan tárja fel már az alaphelyzet a későbbi események mozgatórugóit? (PSzé)
- Mi az, ami az alaphelyzetből a későbbiekben megismétlődik, és milyen formában? (PSzé)
- Miért mondhatjuk, hogy a műnek két indítása és két zárata van? Miben áll ennek jelentősége? (PSzé)
- A királyi udvarban játszódó jelenetsor miért Hamlet és Ophelia feltűnésével, szavak nélküli közös jelenetével indul? (PSzé)
- Hol tűnik fel még a darabban Ophelia, és mi ezen jelenetek jelentősége? (PSzé)
- Gyűjts össze a helyszínre, időre, irányra utaló részeket, kifejezéseket! Milyen következtetések vonhatók le ezekből? (PK és PSzé) – (Vigyázat, a Stoppard által saját drámájából alkotott film e tekintetben félrevezető, nem jó kiindulási pont!)
- Vizsgáld meg és mutasd be az ismétlődések szintjeit és szerepét a drámában! (PSza) – Kiemelten javasolt feladat!

Kreatív feladatok (PA)

- Lehetséges-e másféle, többféle befejezése a műnek? Miért? Alkoss meg egy általad elképzelhetőnek tartott verziót!
- Alkosd meg Rosencrantz és Guildenstern naplóját az udvarban történekről, a hajóút eseményeiről vagy az angliai történekekről!
- Tervezd meg a szereplők jelmezeit és a különböző helyszínek díszleteit! (Elég három helyszín díszletének megtervezése!) Választásaidat indokold meg!
- Írd meg a kezdő- és végpont hiányzó jelenetét, a hírnök megérkezését, Ros és Guil első reakcióit!
- Írj rendezői instrukciókat azokhoz a jeleneteket, amikor a királyi pár vagy Hamlet felcseréli Rost és Guilt (beszédmodor, mozgás, gesztusok)!

3. Motívumok

Az általad felállított szempontok szerint csoportosítsd a mű legfontosabb motívumait! Próbálj megfeleléseket, párhuzamokat, összefüggéseket keresni az alább felsorolt motívumok között! (PSzé; egy-két motívumcsoport alaposabb és szöveggé formált vizsgálata és értelmezése esetén PSza)

A *Rosencrantz és Guildenstern halott* egész szövegét – a motívumismétlő szerkezetnek megfelelően – visszatérő motívumok sűrű hálózata fonja át. A legfontosabb ismétlődő motívumok között az alábbiak sorolhatók fel:

- hírnök (idegen, egy ember, követ)
- valószínűség (valóság, szükségszerűség, természetes vagy természetén kívüli állapot)
- szerencse (sors, végzet)
- félelem
- halál (hajó, emlékezetvesztés, hajnal és sötétség)
- otthontalanság (kiszolgáltatottság, hely-, idő- és iránymeghatározások ködössége)
- emlékezet (identitáshiány, személyek felcserélése)
- írás (könyv, levél, olvasás)
- úton lét
- szél (huzat)
- színház (és a hozzá kapcsolódó fogalmak, például feszültség, rögtönzés, jelmez, közönség, „belejátszani a darabba”)
- „megúszni szárazon”
- örület
- pénz
- szó (kérdés, válasz- és választáshiány)
- .....

4. Jellemek

- Stoppard a mű első szerzői utasításában megfogalmazza Ros és Guil „jellemének kulcsát”. Miért fogalmazza ezt meg az író? Egyetértesz vele? Bizonyítsd vagy cáfold a műegészből vett részletekkel! (PSzé)
- Miért válik a két főhős már az expozícióban nevetségessé? Van-e olyan tulajdonságuk, ami számodra szimpatikussá teszi őket? (PSzé)

- Azonosnak, felcserélhetőnek tartod-e a két figurát? (PSzé+PA) Milyen színházi kellékekkel juttatnád kifejezésre véleményed?
- Igazold a szövegből vett részletekkel a két főhős udvaroncserű tulajdonságait; gyávaságát, tanácstalanságát! (PK+PSzé)
- Hogyan jellemeznéd a két főszereplő szövegének nyelvi sajátosságait? Van-e eltérés kettejük között e tekintetben? Véleményed példákkal igazold! (PSzé vagy PSza)
- A *Hamlet*ből ismerős többi figura jelleme mutat-e eltéréseket? Ha igen, miben áll ezek jelentősége? Példákkal igazold véleményed! (PSzé vagy PSza)

5. A komikum forrásai és a műfajjal kapcsolatos kérdések

- Hozz példákat a szövegből félreértésre, személycserére, helyzetkomikumra, kontrasztból, gépiességből, értékiányból, túlzásból eredő komikus hatásra, valamint nyelvi komikumra! Van-e a komédiákra oly jellemző cselszövő, intrikus a darabban? (PSzé)
- A halált illetően van-e többlettudásunk Roshoz és Guilhez képest? Kiknek a nézőpontjából láttatja a darab ezt a kérdést? Ha van többlettudásunk, élvezhetjük-e fölényünket maradéktalanul? Miért? (PSzé)
- Nézz utána, hogy mi jellemzi az abszurd drámát, s hogy annak jellemzői miképpen vannak jelen a *Rosencrantz és Guildenstern halottban*! (PK és PSza)

Posztmodern szövegszerűség és önreflexivitás

A posztmodern irodalom egyik gyakori jellemzője a komoly és a játékos, a fiktív és a valóságos, az eredeti és az utáncat közötti határok elmosása, tagadása, a szöveg és a jelentés zártságának, lezárhatóságának tagadása, a szöveghagyományban való játékos garázdálkodás. Ebből is következik a posztmodern irodalommal kapcsolatban gyakran emlegetett intertextualitás, a vendégszövegek, szövegintarziák, szövegátiratok előszeretettel való alkalmazása. A posztmodern irodalom általában nem elrejt, hanem megmutatja, tematizálja az irodalmi szöveg szövegszerűségét, gyakran reflektál önnön megírásának, szöveg mivoltának tényére.

Bár bizonyos értelemben a *Hamlet*ben is elmosódik a valóság és a színház közötti határ, s maga a valóság is világszínházzá válik, a Stoppard-dramában a világ színház- és szövegszerűsége máshogyan érvényesül.

- Keress példákat a Stoppard-darabban arra, hogy a szereplők egymás életét is megírt és eljátszott szövegeknek tekintik, s hogy a „valóságra vonatkozó” kijelentések az irodalmi mű önértelmezéseként, önjellemzéseként értendők – vagy éppen megfordítva. (PSzé) Példatárad elemzéséből esszét is írhatasz! (PSza)
- A szereplők életének hangsúlyozottan megírt, irodalmi jellege, szövegszerűsége miként függ össze a darab műfaji kérdéseivel, például a tragédia lehetőségével? (PSzé)

Valóság és látszat Michelangelo Antonioni *Nagyításában* – a *Hamlet* egy újabb rokona

Látszat és valóság, valóság és illúzió viszonyával, illetve egy gyilkosság körüli magánnyomozással foglalkozik Michelangelo Antonioni *Nagyítás* című filmje is. Az eddigiek alapján távolról a *Hamlet*t is rokonítható film ugyanabban az évben (1966-ban) készült, mint Stoppard drámája. (Mindkettőt 1967-ben mutatták be.) Antonioninál azonban a valóság megragadhatatlansága, csupán közmegegyezéstől függő természete tragikus felhanggal – azaz a modernség nem a posztmodern horizontján – fogalmazódik meg. A film zárójelenetében Thomas, a fényképész, miután nyomozásának minden bizonyítéka, a holttest és a róla készült fotók is eltűntek, beletörődően nézi a pantomimjátékosok imitált teniszjátékát, melyet labda és ütők nélkül játszanak. A játékba labdaszedőként bekapcsolódva (!) egy idő után ő is (ahogy a néző is) hallani kezdi a képzeletbeli labda pattogását.

- Vizsgáld meg, vajon miért, hová és hogyan építi be ezt a teniszjáték-motívumot Stoppard a *Rosencrantz és Guildenstern halott* 1990-es megfilmesítésébe! (PK és PSzé)